

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KHKLAR İLE İHRAÇ EDİLEN BİREYLERİN DAMGALANMA İLE
BAŞAÇIKMA STRATEJİLERİ ÜZERİNE
DRAMATURJİK BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Egemen KALYON

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Begüm Özden FIRAT

TEMMUZ 2022

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KHKLAR İLE İHRAÇ EDİLEN BİREYLERİN DAMGALANMA İLE
BAŞAÇIKMA STRATEJİLERİ ÜZERİNE
DRAMATURJİK BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Egemen KALYON

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Begüm Özden FIRAT

TEMMUZ 2022

Genet'ye

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

KHKLAR İLE İHRAÇ EDİLEN BİREYLERİN DAMGA İLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ ÜZERİNE DRAMATURJİK BİR İNCELEME

ÖZET

Bu çalışma olağanüstü hâl döneminde 2016-2018 yılları arasında çıkarılan KHK'lar ile ihraç edilen bireylerin toplumsal damgalanma karşısında geliştirdikleri başa çıkma stratejilerine odaklanmaktadır. Çalışmanın temel amacı ihraç edilen bireylerin anlatılarından yola çıkarak etnik aidiyet, cinsiyet, bölgesellik gibi farklılıkların toplumsal damgalanma üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Bu çalışmada 2016-2018 yılları arasında çıkarılan KHK'larla ihraç edilmiş KESK üyesi kişilerle yirmi bir yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş ve dramaturjik analiz yaklaşımı ile bu verilerin içerik analizi yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: damga, damgalanma ile başa çıkma, Olağanüstü hâl, kanun hükmünde kararnameler, Barış Akademisyenleri, OHAL KHK'ları

A DRAMATURGIC EXAMINATION ON THE STRATEGIES OF COPING WITH THE STIGMATISATION OF INDIVIDUALS EXPELLED BY STATUTORY DECREES

SUMMARY

This study focuses on the coping strategies developed by individuals who were expelled during the state of emergency by statutory decrees issued between 2016-2018 in the face of social stigma. The main purpose of the study is to analyze the effects of differences such as ethnicity, gender, regionality on social stigma based on the narratives of expelled individuals. Twenty-one semi-structured in-depth interviews were conducted with KESK members who were expelled by statutory decrees issued between 2016-2018 and Goffman's the content analysis of these data was carried out using the dramaturgical analysis approach.

KEYWORDS: stigma, coping with stigmatisation, state of emergency, statutory decrees, academics for peace, statutory decrees of state of emergency

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın yapılmasının ana nedeni ve motivasyonu son yıllarda hayatımıza giren KHK'ların toplumda büyük kırılmalara yol açmasının gözlemlenmesi olmuştur. Gündelik yaşamda her birimizin ilişki halinde olduğu akademisyen, öğretmen, doktor ve hukukçular herhangi bir yargılama sürecinden geçmeksizin toplumsal olarak dışlanmaya maruz bırakılmışlardır. Bu maruz kalış yaşadığımız toplumun geleceğini belirleyen dinamikleri etkilemekte ve değiştirmektedir. Her ne kadar siyasi baskı ve sansürün her yere yayıldığı bir dönem içerisinde bulunuyor olsak da toplumda değişime yol açan durumlar üzerinde araştırma ve incelemenin gerekli olduğu fikrindeyim. Yapılan literatür taramasında ise kişilerin bu durumla mücadelesine dair doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ali Akay'ın bahsettiği gibi 'Bu, bir filozofun veya 19.yüzyılda onun rolünü alan sosyolog veya sosyal bilimcinin ve bugün kendi dallarında üniversitelerde bilgi aktaran, tartışan ve konuşan her üniversite mensubunun yaptığı geleneksel ve tarihi sorumluluktur; güncel olaylarda artık dayanılmaz hale gelen bir durum varsa, bu durumu kamuya açıklayıp, yöneticilerin de bu anlamda dikkatlerini çekmek sorumluluğudur. Bu tavır siyasi olmaktan çok daha fazla ahlaki bir tavidir. Bu tavrın dili retorik bir dil değildir; açık ve sarıh bir dildir; ne söylediğini direkt olarak söylemektedir ve bu, bir ahlaki entelektüel sorumluluktur. Taraf tutmak değil, iyi gitmeyeni eleştirmek ve kamuya bunu söylemektir. Bu, bir vazifedir o halde.'" Bu değerlendirme yapılmış bu çalışmayı anlamlı kılmaktadır.

Bu araştırmanın tamamlanarak tez haline geldiği şu anda dahi birçok insan herhangi bir yargılanma sürecinden geçmeksizin OHAL Komisyonu ya da Bölge İdare Mahkemeleri'nden çıkacak kararı beklemektedir. Kendi anlatıları üzerinden yürüttüğüm bu çalışmanın bir parça olsun verdikleri mücadeleye katkı sunmasını ve yaşanan toplumsal süreci yeniden düşünmeye teşvik eden bir çalışma olmasını dilerim.

Tezimi tamamlamama birçok insanın katkısı oldu. Öncelikle, bu tezdeki eksikleri görerek çalışmamın ilerlemesini sağlayan danışmanım Begüm Özden Fırat'a içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca dertlerimi benimle dert edinen, yılgınlığa her düşüşümde beni motive eden, çalışmamın tıkanma noktasında fikirleriyle zihnimi açan dostum, fahri danışmanım Nesrin Karadağ'a teşekkür ederim. Öğrenim hayatım süresince kardeşlikten çok ablalık rolünü üstlenerek beni sırtlayan kız kardeşim Mutlu Kalyon'a teşekkür ederim. Yaşamım boyunca bana verdikleri destekten ötürü aileme olan minnetimi bir kez daha sunarım. Gerek o engin Fransızcasıyla gerekse yetkin İngilizcesi ile bana sağladığı kolaylıklardan ötürü Rıdvan Ağılkapı'ya teşekkür ederim.

Bu tez gerek tiyatro alanında gerekse farklı alanlarda yürüttüğüm çalışmalarım da eserleriyle, yaşam biçimiyle bana yön veren tanıdığım en yüce damgalı, düşünsel suç ortağım Jean Genet'ye adanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	9
SUMMARY	11
ÖNSÖZ	13
İÇİNDEKİLER	XV
GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Yöntemi	4
II. DAMGA TEORİSİ	7
2.1 Damganın Tanımı	8
2.2 Damgalama Teorisi	11
2.2.1 Damgalamanın Kavramsal Gelişimi	11
2.2.1.1 Damgalama Kavramına Farklı Yaklaşımlar	15
2.2.2 Etiketleme Teorisi	17
2.3 Goffman'ın Damga Kuramı ve Dramaturjik Analiz Yaklaşımı	18
2.3.1 Dramaturjik Analiz Yöntemi	19
2.3.1.1 Temel Kavramlar: Sahne önü, Sahne arkası, Aktör, Rol, Performans	19
2.3.2 Goffman ve Damga Kuramı	21
2.3.2.1 Damga Çeşitleri	23
2.3.2.2 Damgalanma ile Başa Çıkma Stratejileri	25
2.3.2.2.1 Destigmatizasyon	27
2.4 Damgalamanın Neden ve Sonuçları	30
2.4.1 Damgalamanın Nedenleri	30
2.4.2 Damgalanmanın Olumsuz Etkileri	32
2.5 Damgalamanın Politik Güç Olarak Kullanımı	35
III. OHAL VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER	37
3.1 OHAL Kavramı ve KHK'lar	38
3.1.1 Olağanüstü Hal Kavramı	38
3.1.1.1 OHAL'in Anayasadaki Yeri	39
3.1.1.2 OHAL'in Kapsamı ve Sınırları	40
3.1.2 Kanun Hükmünde Kararname Kavramı ve Çeşitleri	41
3.1.2.1 Olağanüstü Hal KHK'ları	43
3.1.2.1.1 Olağanüstü Hal KHK'larının Kapsamı ve Sınırları	43
3.2 KHK'larla İhraç Edilen Bireylerin Damgalanma Süreçleri	45
3.2.1 15 Temmuz Sonrası OHAL Rejimi ve OHAL KHK'larıyla İhraç Süreçleri	45
3.2.2 KHK'lı Damgası ve Literatürdeki Yeri	47
3.2.3 KHK'ların Toplumsal Damgalanma Üzerindeki Etkileri	50
3.2.4 OHAL Komisyonu ve Hukuki Engellerin Toplumsal Damgalanmaya Etkisi	52
3.2.5 Muhalif Yapıların KHK'larla Damgalanması	54
3.2.6.1 KESK, EĞİTİM-SEN ve KHK Damgası	55
3.2.6.2 Barış Akademisyenleri ve KHK Damgası	56

VI. KESK ÜYESİ KHK'LILARIN DAMGALANMA DENEYİMLERİ VE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ	60
4.1 Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık	62
4.2 Statü Kaybı ve İtibarsızlaştırma	65
4.3 Yetkinlik ve Becerilerin Yok Sayılması	67
4.4 Suçlayıcı Tutum ve Davranışlar	70
4.5 KHK Damgası; Anlamlandırma Biçimleri ve Öne Çıkan Stratejiler	73
4.5.1 Gizleme ve Aldatıcı Görünüm Sergileme	73
4.5.2 Kaçınma, İzolasyon	76
4.5.3 Kimlik Siyaseti	78
4.5.3.1 Barış Akademisyeni Kimliği	80
4.5.3.2 EĞİTİM-SEN, KESK ve Muhalif Kimliği	84
4.5.3.3 Kürt Kimliği	87
4.5.4 Damgalamaya Karşı Sosyal Medyayı Bir Strateji Olarak Kullanmak	91
4.5.5 Damgalanmanın Olumsuz Etkilerine Karşı Örgütlü Mücadele	99
4.6 KHK'lı Olarak Damgalanmada Bölgeselliğin Etkisi	103
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	112
EKLER	127
Ek A. Araştırmaya Yönelik Yarı Yapılandırılmış Soru Formu	127
Ek.B Etik Kurulu Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu	127
ÖZGEÇMİŞ	130

KISALTMALAR

A.İ.H.M	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
EĞİTİM-SEN	: Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
FETÖ/PDY	: Fetullahçı Terör Örgütü Paralel Devlet Yapılanması
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararnameler
KHK'lı	: Kanun Hükmünde Kararnameler İle İhraç Edilmiş Bireyler
OHAL	: Olağanüstü hal Rejimi
OHAL KHK	: Olağanüstü hal Kanun Hükmünde Kararnameleri
OHAL Komisyonu	: Olağanüstü hal Komisyonu

GİRİŞ

“Verdiğimiz cezalar kulağa pek öyle sert gelmez.

Mahkûm hangi yasayı çiğnemiŖse, bu bedenine tırmıkla yazılır.

Örneğin bu mahkûmun gövdesine,

“Üstlerine saygı göster!” diye yazılacak.”

Franz Kafka, Ceza Sömürgesi

Bu çalışma Türkiye’de 2016-2018 yılları arasında çıkarılan OHAL Kararnameleri neticesinde, herhangi bir yargılama sürecinden geçmeksizin mesleklerinden ihraç edilen insanların, yaşam deneyimlerinde bu etiketlenme, başka bir ifadeyle “damgalanma” ile başa çıkma yöntemlerini inceleyerek bunun toplumsal deneyim alanını nasıl şekillendirdiğini dramaturjik bir perspektiften tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

15 Temmuz Darbe Girişimi’nin ardından üç ay olarak ilan edilen Olağanüstü Hal yönetimi yedi kez uzatılarak iki yıl sürmüştür. Bu süreçte çıkarılan kanun hükmünde kararnameler (KHK) ile 125.678’i kamu görevinden çıkarma (3.213 rütbe alma, 270 yurtdışı öğrencilikle ilişkisi kesilme, 2.761 kurum ve kuruluş kapatma) olmak üzere toplam 131.922 tedbir işlemi gerçekleştirilmiştir. (OHAL İnceleme Komisyonu: 2021) OHAL Komisyonunun yayınladığı bu verilere göre başta aileleri olmak üzere ilişki halinde bulunan kimseler düşünüldüğünde etkilenen kimselerin sayısı çok daha büyük rakamlara ulaşmaktadır. Kamu görevinden ihraç edilmenin yanı sıra uygulanan ek tedbirlerle; “meslek ve çalışma hakkı”, “pasaport”, “yurt dışı” “seçilme hakkı”, “sağlık güvencesi” gibi birçok temel haktan mahrum bırakılmış, uzun süre karara itiraz hakkı dahi tanınmayarak mevcut duruma mahkûm edilmiştir.

2016 yılına kadar uygulamada olan içtihat kanununa göre Olağanüstü hâl dönemlerinde çıkarılan kararnameler “yer”, “dönem” ve “konu” ile sınırlı olmak durumunda ve kontrol edilebilirliği Anayasa Mahkemesi (AYM)’nin güvencesi altındaydı. İçtihatla yapılan değişiklik ile tüm yetki yasama organlarına devredilmiş,

böylelikle AYM'ye yapılacak itirazlar engellenmiş ve kapsamı geçmişe doğru genişletilmiştir. (TİHV Akademi, 2020) Bunun neticesinde başta “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiriye imzalayan akademisyenler olmak üzere EĞİTİM-SEN, KESK gibi sendikal örgütlenme mensubu birçok kişi kamudan ihraç edilmiştir. Bu durum KHK'ların siyasal iktidar tarafından muhalif kesimi kontrol altında tutmaya yarayan bir baskı aracı olduğunu düşünmemize olanak vermektedir. KHK'lıların toplumsal alanın dışına itilerek damgalanması gündeme gelmektedir.

Damgalanma, çalışmanın ikinci bölümünde daha yakından ele alındığı gibi gündelik etkileşimler esnasında ortaya çıkan negatif bir ilişki biçimidir. Kişinin benliğini oluşturduğu, geliştirdiği, bireyler arası etkileşimin vuku bulduğu yer toplumsal etkileşim alanını oluşturur. Toplumsal norm kodlarının dışında bir niteliğe sahip olan birey, kimliği itibarsızlaştırılmak suretiyle damgalanarak sosyal dışlanmayla karşılaşır. (Goffman, 2014) Wickman vd. ifade ettiği gibi, suç kavramı olgusal olmakla birlikte, kişinin tutuklanması ve yargılamaya tabi tutulması kamusal alanda suçlu olarak tanınma, etiketlenme olarak karşılık bulur ve toplum tarafından suçlu olduğunu göstermeye yarayan bir göstergeye dönüşür. (Dursun akt. iç. Wickman ve Whitten, 1997) Son dönemde çıkan Kanun Hükmünde Kararnameler ile kişiler herhangi bir yargılanma olmaksızın suçlu ilan edilmesi, toplumsal yaşamın dışına itilmek suretiyle gündelik etkileşimler esnasında damgalanmış kimseler olarak tanınmasına yol açmıştır. Bununla birlikte ihraç edilen bireylerin isimlerinin Resmî Gazete ve çeşitli yayın organlarınca ifşa edilmesi belirli bir kesimin hedefi haline getirirken, siyasal iktidarın “terörist”, “bölücü”, “vatan haini” gibi söylemleri, toplumsal imgelemde karşılık bularak damganın şiddetini arttırmıştır.

Damgalanmanın bir sonucu olarak KHK'lar ile mesleklerinden ihraç edilen bireyler toplumun geri kalanı tarafından kendilerine yönelik önyargı içeren sosyal dışlanma ve ayrımcılık yönünde eylem ve davranışlara maruz kalmaktadır. Normal ve damgalı, somut kişiler değildir; gündelik rutinlerde karma temaslar esnasında ortaya çıkan iki farklı bakış açıdır (Goffman, 2014). Bu keskin farklılıklar sonucunda “damgalı birey” içerisinde bulunduğu topluluğun bakış açısına göre

sahip olduğu damganın bilgisini kontrol etmek ve denetim altında tutmak zorunda kalarak damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına farklı stratejiler geliştirir.

KHK'lara maruz kalan bireylerle ilgili haberler ve raporlara ilişkin yapılan ön saha araştırmasında, sahip oldukları damgayı anlamlandırma ve toplumsal deneyim alanındaki mücadelelerinde farklılıklar gözlenmektedir. Bir kısmı topluma seslerini duyurmak, hak ve taleplerini aramak adına sosyal medya üzerinden "Hak ve Adalet Platformu" ve "KHKLI Platformu" gibi oluşumlarda bir araya gelirken, bazıları bu gruplarla hiçbir şekilde ilişki kurmayarak kendilerini tamamen bu oluşumların dışında tutmaktadır. Yüzde 50'si ev, mahalle, şehir değiştirmiş, bir kısmı iltica etmiş veya başka yolları kullanarak ülkeyi terk etmiştir. Büyük bir çoğunluğu ise sahip oldukları mesleki nitelikleri kullanamaması sonucunda herhangi bir sosyal güvencesi olmaksızın ağır iş kollarında çalışarak yaşamını sürdürmektedir. (İnsan Hakları Ortak Platformu: 2017)

Çalışmamızın temel amacı ihraç edilen bireylerin KHK'lı olmak üzerinden kendilerine iliştilen damgayla başa çıkma stratejilerini, damgayı algılama biçimlerini idrak etmek gerek söylemsel düzeyde gerekse pratikte uğradıkları ayrımcılığa verdikleri tepkilerle sürece ne ölçüde etkide bulduklarını anlamaya çalışmaktır.

Bu amaç çerçevesinde araştırmadan edilen bulgularla sosyal statü, cinsiyet, etnik aidiyet ve bölgeselliğin toplumsal damgalama / damgalanma üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma KHK ile ihraç edilmiş bireylerin damgalanma algıları ve bununla başa çıkma süreçlerine odaklanmakla birlikte KHK'lı olarak ihraç edilmenin damgalanma sürecinin tarihsel bağlamını tartışmaya açarak mikro ve makro süreçleri ilişkisel boyutları ile analize dahil edecektir.

KHK'lar ile ihraç edilenler arasında Barış Akademisyenleri, KESK, EĞİTİM-SEN gibi birçok farklı muhalif yer almaktadır. Damgalanmış bir grup olarak KHK'lılar

içerisindeki bu farklılıklar damgalanma algılarına etki eden faktörler ve damgalanmanın olumsuz etkilerine karşı geliştirdikleri stratejiler üzerindeki rolleri bağlamında ele alınacaktır. Bununla birlikte örgütlü mücadelenin damgalanmanın olumsuz etkilerine karşı sağladığı imkân ve olanaklar tartışmaya açılacaktır.

1.1 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada kullanılan yöntemler; nitel araştırma anlayışına dayanan “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği” ve “Dramaturjik Analiz” yaklaşımıdır. İlk aşamada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle hazırlanmış sorular (mülakat için düzenlenen soru formu Ek A’da verilmiştir) eşliğinde görüşmecilerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Covid-19 pandemisinden kaynaklı olarak bu görüşmeler çevrimiçi ortamlarda, Zoom adlı program aracılığıyla sağlanmıştır. Mülakatlardan elde edilen verilerle KHK’lı bireylerin damgayı anlamlandırma biçimleri ve geliştirdikleri stratejiler Goffman’ın dramaturjik anlayışı ekseninde sahne önü ve sahne arkası kavramlarıyla, anlatıları çerçevesinde betimlenerek meslek, sosyal statü, yaş, cinsiyet ve etnik aidiyet gibi farklılıklar üzerinden değerlendirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, görüşme sırasında irdelenecek bir sorular veya konular listesini kapsar. Sorular benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır. Görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Sorular veya konuların belirli bir öncelik sırasına konması zorunlu değildir. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasının güvence altına alınması için geliştirilmiş bir yöntemdir. Görüşmeci, görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler katılımcının algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatmasını sağlar. Bu dünyaya ulaşmak için sorular çoğunlukla açık uçlu olmalıdır.

Bu tarz görüşmelerde ya her soru esnek cümlelerden oluşmalı ya da görüşme farklı yapılandırılmış tekniklerde hazırlanmalıdır.

Söz konusu araştırmaya yönelik veri toplamayı bu yöntemle yapmayı tercih etmemin nedeni, kendisini belirli bir durumun içerisinde bulan bireylerin, duygu, düşünce ve niyetlerinin gözlemlenebilir olmamasından kaynaklanmaktadır. KHK'lı bireylerin üzerlerine atfedilen damga neticesinde oluşan bakış açılarını, benliklerini, toplumsal kimliklerini yeniden nasıl yapılandırdıkları ancak kendi anlatımlarıyla açığa çıkabilir. Dramaturjik yaklaşım ise bunun ardında yatan dinamikleri gözlemlemek açısından gerekli kavram setini sağlayan bir araçtır. Çalışmanın ikinci bölümünde dramaturjik analiz yöntemi ve temel kavramlarına detaylı olarak yer verilmiştir.

2016-2018 yılları arasında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile kamudaki görevlerinden ihraç edilen bireyler araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Araştırmanın sorunsallarından biri olan bölgesellik, etnik aidiyet gibi farklılıkların damgalanma/damgalanma üzerindeki etkilerini gözlemlemek amacıyla Türkiye'nin farklı şehirlerinde ikamet eden, KHK'lar ile kamudaki görevlerinden ihraç edilen bireyler tercih edilmiştir. Bölgelerin seçimi noktasında mevcut siyasal iktidara muhalif/yakın ayrımı gözetilerek, istatistiksel olarak ihraçların yoğun olduğu şehirler tercih edilmiştir. Bu noktada görüşmecilere ulaşmada kolaylık sağlaması bakımından örgütlü yapılar olan KESK ve EĞİTİM-SEN üyesi bireylerin düşüncelerine yer verilmiştir. Aynı zamanda bu durum KHK ile ihraç edilen bireylerin damga ile başa çıkma stratejilerini hem bireysel hem de örgütlülük boyutunda analiz etmemize olanak vermektedir.

Görüşmecilerin bir kısmına sosyal medya üzerindeki gruplar aracılığıyla ulaşılrken, diğerlerine ulaşmak için KESK İstanbul Şubesi aracılığıyla iletişim sağlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın evrenini 2016-2018 yılları arasında Kanun Hükmünde Kararnameler ile ihraç edilmiş, EĞİTİM-SEN ya da KESK üyesi, etik kurulu katılımcı onam formunu okuyarak kabul etmiş bireyler oluşturmaktadır.

Katılan bireylerin isimleri, "Ahmet", "Ayhan", "Cahit", "Edip", "İlhan", "Latife", "Melih", "Mülayim", "Nilgün", "Oktay", "Oğuz", "Orhan", "Özdemir", "Piraye", "Sebahattin", "Sadık", "Sait", "Sevim", "Tezer", "Turgut" ve "Yahya" yazar

isimleriyle kodlanarak anonimleştirilmiştir. Görüşmecilerin 5'i akademisyen, 11'i öğretmen, 3'ü okul müdürü, 1'i sağlık personeli ve 1'i bilgisayar işletmeni olarak görev yapmaktayken yayımlanan kararnamelerle kamudaki görevlerinden ihraç edilmiş kişilerdir. Görüşmelerin gerçekleştiği esnada yalnızca bir kişi görevine iade edilmiş olup, on bir kişi halen OHAL Komisyonu'nun vereceği kararı beklemektedir. Dokuz kişi ise OHAL Komisyonu'ndan ret kararı almış ve bölge idare mahkemesine başvuru yapmış olarak beklemektedir.

Çalışmanın başlangıcında 40 kişi görüşülmesi hedeflenmesine rağmen, pandemi sürecinin yarattığı etkiler ve yapılan görüşmeler neticesinde alınan yanıtlarla doyum noktasına kanaat getirilmesi sonucunda 21 kişi ile çalışma neticelendirilmiştir.

Buraya kadar olan bölümde KHK ile ihraç edilen bireylerin damgalanma süreçleri, çalışmanın yöntemi ve sınırlılıkları genel çerçevesi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki bölümde bu çalışmanın alt yapısını oluşturan kuramsal bilgiye yer verilmiştir.

II. DAMGA TEORİSİ

Bu başlığın ilk kısmında literatürde damgalama üzerine yapılmış farklı düşünür ve araştırmacıların tanımlamalarına yer verilmiştir. Goffman'ın kavramsallaştırmasının eksik kalan yönleri ve yöneltilemeyen eleştiriler, kuramın günümüze kadar uzanan gelişim süreci ve çağdaş yorumları yine bu bölümün ikinci başlığında toplanmıştır. Goffman'ın toplumsal damgalanma üzerine yaptığı kavramsallaştırma araştırmamızın çıkış noktasını oluşturmakla birlikte, bu başlık altında sunulan çağdaş yorumlar çalışma boyunca yararlanılan kavramsal kitinin bir parçasıdır. Araştırmamızın tahayyül dünyasını genişletmeye yönelik farklı disiplin ve alanlarında yapılan çalışmalara yine bu kısımda yer verilmiştir.

Bu bölümün üçüncü başlığı Goffman'ın çalışmalarının merkezini oluşturan dramaturjik analiz yaklaşımı ve damgalanma teorisine ayrılmıştır. Araştırmanın bulgularının yorumlanmasında da kullandığımız Dramaturjik Analiz Yöntemi temel kavramlarıyla birlikte ele alınarak, damgalama kuramıyla olan bağı çalışmanın sınırlılıkları kapsamında değerlendirilmiştir. Goffman'ın kuramında ortaya koyduğu damga çeşitleri ve bireylerin sosyal damgalanma karşısında gündelik hayatta kullandıkları stratejiler yine bu başlık altında sunulmuştur. Yapısal damgalanmaya karşı geliştirilen, damgalanma süreçlerini yapı sökülümüne uğratarak ters çevirmeye yönelik kolektif mücadeleleri inceleyen Destigmatizasyon teorisi çalışmanın sınırlılıklarını aşmayacak şekilde bu bölüme dahil edilmiştir. Görüşmecilerin anlatılarından ortaya çıkan bulgular bu kısımda sunduğumuz sahne arkası, sahne önü, rol ve performans kavramları çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bu bölümü son başlığında ise KHK ile ihraç edilen bireylerin diğerleri tarafından damgalanmasındaki motivasyon kaynakları daha önce yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak sunulmuştur. Damgalanmanın yarattığı olumsuz sonuçlar, damgalanmanın siyasal iktidarlar tarafından bir kontrol ve baskı aracı olarak kullanımı literatürde yer aldığı haliyle aktarılmıştır. Çalışmanın bu bölümü çizdiğimiz kavramsal çerçeve ile KHK'lı bireylerin toplumsal damgalanmaya maruz kaldıkları iddiasının prezantasyon sürecini oluşturmaktadır.

2.1 Damganın Tanımı

Toplumsal damgalanma insanlık tarihinin her döneminde var olmuş, kendisini farklı veçhelerde benzer amaçlarla göstermiş bir süreçtir. Damga terimi, ilk olarak Antik Yunan Dünyası'nda bedene kazınmak ya da yakılmak suretiyle elde edilen işaretlere verilen ad olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işarete sahip kimseler ahlaki yönden düşük, köle ya da hırsız gibi sıfatlarla özdeşleştirilerek toplumsal alanda sakıncalı, uzak durulması gereken insanlar olarak ilan edilirdi. Günümüzde ise damgalama kavramı itibarsızlaşmanın bedensel işaretlerinden ziyade gözden düşmenin ya da itibarsızlaşmanın bizatihi kendisi için kullanılmaktadır (Goffman, 2014).

Sosyal bilimler literatüründe damga ile ilişkili birçok tanım yer almakla birlikte Erving Goffman'ın "*Damga; Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*" (1986) adlı eseri temel kaynak kabul edilerek, onun tanımı çağdaş yaklaşımlarla desteklenmiştir. Goffman, damgayı kişiyi sağlıklı, sıradan ve olağan kişiden, kusurlu, sakat ve lekeli birine indirgeyen derinden itibarsızlaştırıcı bir nitelik olarak tanımlar (2014:32). Damga kavramı tanımı itibarıyla toplumsal açıdan onaylanmayan, aşağılanan, toplumsal mesafeye ve ayrımcılığa neden olan, fiziksel ya da toplumsal niteliklere karşılık gelmektedir.

Damgalama kuramı sembolik etkileşimcilerin etiketleme teorisi geleneğini içerisinde yer alır. Tıpkı etiketleme teorisi gibi temelleri Frank Tannenbaum'un 1938 yılında yayınladığı "*Kötülüğün Tiyatrosu*" makalesine dayanmaktadır. Becker, *Hariciler* (1963) başlıklı çalışması ile etiketleme sürecinin temel kavramlarını ve aşamalarını sistematik bir hale getirerek Lemert (1967) ile birlikte sosyal bağlamda ele almıştır. Onların etiketleme kavramsallaştırmasına göre doğası gereği, hiçbir davranış suç teşkil etmez. Çoğunluk normları ve dışında kalan bazı davranışları sapma eylemi olarak belirler. Dolayısıyla, sapkın olarak etiketlenmeye neden olan kişinin sahip olduğu nitelikler ya da davranışlar değil, çoğunluğun diğerlerine uyguladığı yaptırımlardır. Becker (2013) toplumsal normlar dışında davranışlarda bulunan ve

grup davranışına uyum sağlamayan bireyleri “dışarıdakiler/hariciler” olarak ifade etmektedir.

Johnes ve arkadaşları (1984) damga kavramını sosyal bağlamda ele almış ve bağıntısal olarak değerlendirerek ayrımcılık bileşenini eklemiştir. Onların tanımlamasına göre hangi niteliklerin değerli, hangilerinin değersiz kılınacağı toplum tarafından belirlenir. Belirli bir toplumda değersizleştirilen nitelikler, farklı toplumlarda değerli anlamlar kazanabilir. Hatta itibar sağlayan özelliklere dönüşebilir. Stafford ve Scott’a (1986), göre belirli bir topluluk tarafından, bir kişinin belirli durumlarda nasıl davranması gerektiğine dair ortak bir inanç oluşturularak, normlar tanımlar ve bu sosyal normlara aykırılık sergileyen özelliklere sahip kişiler damgalanır. Crocker ve diğerleri (1998) ise damgalanmış kişilerin belirli bir sosyal bağlamda devalüe olmuş bir sosyal kimliği ileten bazı niteliklere veya özelliklere sahip olduklarını ya da sahip olduklarına inanıldığını belirtmişlerdir.

Bir başka tanıma göre damga kişiyi rutin olarak etkileşimde bulunduğu “normal” insanlardan kabul edilemez derecede farklı olarak gösteren ve bir tür toplumsal yaptırıma yol açan herhangi bir nitelik, özellik veya bozukluğu ifade eder (Scambler, 1998). Ayrıca damga "etiketlemenin olumsuz etkisi", "anormal kimliklerin oluşturulma süreci", "basmakalıp olumsuz yargılar üzerine inşa edilmiş önyargılar" şeklinde de tanımlanmaktadır (Byrne, 2001).

Tanımlama farklılıklarına rağmen hepsinin bulunduğu ortak noktalar damgalanan bireyin onaylanmaması, dışlanması, aşağı görülmesi veya kötülenmesi gibi olumsuz tutumlarla karşı karşıya kalması olarak gösterilebilir. Yukarıdaki tanımlamaların hemen hepsinde damgalanmanın sebebi olarak toplumun daha öncesinde belirlediği olumsuz niteliklerle ilişkilendirilmiştir. Ancak bahsi geçen normların oluşmasındaki gerekçelere yönelik bir açıklama getirmemişlerdir. Beri taraftan literatürdeki bu tanım farklılıkları ve çeşitlilik beraberinde bazı eleştirileri de getirmiştir.

Schneider (1988) engellilik deneyimi hakkındaki çalışmalarını örnek göstererek çoğu uzmanın inceledikleri insanların sözcüklerinden ve algılarından çok, onların bilimsel

teorilerini ve araştırma tekniklerini öne çıkardıklarını iddia eder. Ve damgalama üzerine yapılan teorik ve nicel çalışmaların damgalanan insanların deneyimlerinin yanlış anlaşılması ve doğrulanmamış varsayımların sürdürülmesine neden olduğunu ileri sürer. Bu çalışmanın nitel yöntemlerle incelenmesinin temel sebeplerinden biri damgalama üzerine yapılan nicel araştırmalara yöneltilen bu eleştiri yatmaktadır. Kavrama getirilen diğer bir eleştiri araştırmanın merkezinde bireylerin algıları ve mikro ilişkiler sürecindeki sonuçlarına odaklanması bununla birlikte sosyal ve ekonomik yaşamda şekillendirilmiş dışlanmanın kaynaklarını gözden kaçırdığı yönündedir (Oliver 1992). Goffman'ın kavramsallaştırmasına getirilen bu eleştiri dikkate alınarak KHK ile ihraç edilmiş bireyler üzerine yapılan bu çalışmada damgalanma deneyimlerinin yanı sıra toplumsal damgalanmaya sebep olan ekonomik, politik ve sosyal nedenler üzerinde de durulmuştur.

Sayce (1998) de benzer şekilde damga kavramının başkalarının kişiye iliştiirdiği bir isim veya etiketten ziyade odak noktasına damgalanan bireyi alması sebebiyle ayrımcı davranışların sorumluluğunu damgalananlara yüklediğini, bunun farklı eylem reçetelerine yol açabilecek bir sorun olduğunu ifade eder.

Damgalamanın insanların yaşamlarında yarattığı kısıtlamalar ve olumsuzlukları ortaya çıkarmak adına gerçekleştirilen çalışmalar, damgalanan grubun üyelerini çaresiz kurbanlar olarak resmeder (Fine & Asch 1988). Bu durum ironik olarak damgalanmış grup üyelerinin pasif, çaresiz, istenmeyen kurbanlar olarak tanımlanmasını yeniden üreterek, var olan anlamı pekiştirir (Link ve Phelan, 2001).

Goffman (2014) damgaları bedensel engellerden kaynaklanan fiziksel damgalar, ırk ve etnik kökene bağlı olan damgaların yanı sıra karakterden kaynaklı ahlaki ihlaller, eşcinsellik, ruh hastalıkları gibi üç tipoloji ekseninde değerlendirmiştir. Eleştirilerin bir kısmı sunulan bu tipoloji üzerine olmuştur. Hinshaw (2007) kadınların yüzyıllardır ayrımcılığa uğrayarak, damgalandığını ancak kavramın sunduğu hiçbir tipolojiye girmediğini belirterek, tanımlamanın eksikliğine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde KHK'lı olmak Goffman'ın sunduğu herhangi bir tipolojiye uymamaktadır.

Tanımlamalardaki bu başkalaşmanın temel nedenlerinden biri damga kavramının çok çeşitli koşullarda farklı araştırmalarda kullanılmasıdır. Uygulama alanlarının benzersiz olması araştırmacıların kendi kavramsal çerçevelerini oluşturmasını beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda araştırmaların tamamı ele alındığında kavramın kriminoloji, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi farklı disiplinlere uygulanır olduğu görülmektedir. Bu disiplinler arasındaki çıkarımlarda büyük ölçüde örtüşme olmasına rağmen, yine de vurgulanmalarında bazı değişimler söz konusudur. Disiplinler içinde bile insanlar damga kavramına, kavrama neyin dahil edilmesi gerektiğine dair başka vizyonlar üreten farklı teorik yönelimlerden yaklaşırlar. Referans çerçevelerinin geniş yelpazesi yeni kavramsallaştırmalara yol açmıştır.

2.2 Damgalama Teorisi

Bu bölümde Goffman'ın kavramsallaştırmasının ardından yapılan ampirik çalışmalarla birlikte ona yöneltilen eleştiriler ve beraberinde gelişen kavramsal sürece yer verilmiştir. Günümüz dünyasından damgalanma süreçlerine bakmak açısından kavrama getirilen bu eleştiriler ve çağdaş yorumlar araştırmaya dair daha derinlikli bir perspektiften bakmamıza olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2.1 Damgalamanın Kavramsal Gelişimi

Damga kuramı Goffman'dan sonra birçok araştırmacının ilgisini çekmiş, başta kriminoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji olmak üzere farklı alanlarda çalışmalarda kullanılır olmuştur. Bununla birlikte kurama yöneltilen eleştiriler, çalışmaların sağladığı yeni olanaklar çerçevesinde kavramsal gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

Temelde damga kavramı üzerine tüm tanımlamalar farklılığın tanınması ve değersizleştirilmesi üzerinde uzlaşır (Dovidio vd., 2000; Herek, 1999). Damgalama süreci toplumsal ilişki ağlarında gelişir. Bu bağlamda damgalanmanın gerekçesi

belirli niteliklere sahip olan kişi değil, sosyal ilişkilerin kendisinde yer alır (Crocker, Major ve Steele, 1998; Hebl ve Dovidio, 2005). Damgalama itibarsızlaştırma, karikatürize etme, sosyal dışlanma, küçümseme, insanlıktan çıkarma şeklinde kendisini açık bir şekilde gösterebilir (Dovidio vd., 2000; Herek, 1999) ya da damgalanmış bireylerin diğerleriyle girdiği sosyal etkileşimlerde, sözel olmayan ifadelerle dayanan beden dili ile incelikli bir şekilde ortaya çıkabilir (Hebl, Tickle ve Heatherton, 2000).

Herek (2009) eşcinsel bireyler üzerine yaptığı çalışmada damgalanmanın etkilerinin üç boyutta yaşandığını ifade etmiştir. Bu boyutlar sahnelenen damga, hissedilen damga ve içselleştirilmiş damga şeklinde tanımlanır. Damgalanmış bireylerden sakınma, uzak durma, kamusal alanda gelişen aşağılayıcı söylemler ve yorumlar sahnelenen damgayı oluşturur. Sahnelenen damgalamanın en uç örneği, kişinin damgalanmasına neden olan niteliklerinden dolayı fiziksel şiddete maruz kalmasıdır. Hissedilen damgalama ise kişinin farklı şartlar altında, farklı ortamlarda sahnelenen damgalanmaya maruz kalacağına dair olan inancıdır (Scambler ve Hopkins, 1986; Herek ve ark., 2009). İçselleştirme ise toplumun değer yargılarını, normları ve rolleri kendisininmiş gibi benimsemesi durumudur (Budak, 2003). Kişinin damgalanmayı içselleştirmesi durumunda, toplumun damgalanmış grup karşısında benimsediği durumları da kabullenmiş olmaktadır (Herek, 2009).

Bu argümandan yola çıkarak çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde ihraç edilen bireylerin bazıları ülkenin farklı bölgelerinde sahnelenen damgalanmaya maruz kalacağını düşünmekte ve bu nedenle ihraç edildiklerini gizlemeyi tercih etmektedir. Aynı şekilde girdikleri sosyal etkileşimlerde bazılarının kendilerine dair herhangi bir sözel ifade de bulunulmamasına rağmen, diğerlerinin beden dillerinden kendilerine karşı ayrımcı davranışlarda bulduklarını ileri sürmektedir. Bu bağlamda Herek'in sahnelenen damgalama, içselleştirilmiş damgalama kavramları farklı damgalama süreçlerinde de işleyen mekanizmalardır.

Link ve Phelen (2001) tanımlama çeşitliliği ve kavrama yöneltilen eksiklikleri gidermek adına Goffman'ın teorisinden hareketle damgalanmanın ekonomik, politik

ve güç odaklı yönüne dikkat çekerek kendi özgün tanımlamasını oluşturmuşlardır. Kendilerinden önceki tanımlamalardan farklı olarak damgalamanın güç ile ilişkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Onlara göre belirli insani veya sosyal farklılıklar etiketlerle ayrılır. Bu etiketler, olumsuzlukla özdeşleştirilerek olumsuz stereotipler oluşturur. Baskın kültür aracılığıyla etiketlenmiş kişileri olumsuz, istenmeyen stereotiplerle özdeşleştirerek, grubun dışında tutar. Bu vesileyle etiketlenmiş kişi ya da gruplar statü kaybına uğrayarak ayrımcılığa maruz kalır. Bu sürecin gerçekleşmesi için damgalayanın yeterli politik, ekonomik ve sosyal güce sahip olması gereklidir (Link ve Phelan, 2001). Etiketleme, negatif klişe oluşturma, ayrımcılık ve statü kaybı bileşenlerinin, belirli bir tahakküm altında bir araya gelmesiyle damgalama gerçekleşir. Bu tanıma göre damgalanmaya sebep olan, kişinin sahip olduğu nitelik değil, kendisiyle ilişkilendirilen etikettir (2001). Bireylerin damgalanma süreçlerine bu bileşenlerle yaklaşmak, Goffman'ın kavramsallaştırmasında eksik kalan yönleri tamamlayarak, toplumsal damgalanmaya neden olan dinamiklerin ortaya çıkması adına elverişli hale getirmektedir.

Link ve Phelan'nın yaşanan ayrımcılığın yapısal yönüne dikkat çekerek, damgalanma sürecinde makro ilişkilerin de etkin olabileceğini ifade etmiştir (2001). Sosyal yapılar çoğu zaman diğerlerinin pahasına bazı insanları güçlendirir ve ayrıcalık tanır (Parker ve Aggleton, 2003). Resmî kurumların aldığı bazı kararlar neticesinde ayrımcılık gündelik hayatta mikro ilişkilere yansır. Örneğin ruh sağlığı tedavi merkezleri şehrin merkezinden uzak bölgelerde hizmet vermektedir. Bunun sonucu olarak tedavilerine ulaşmak için diğer hastalara oranla şizofreni hastaları daha fazla kaynak ayırmak zorunda kalacaktır (Link 1983). Ya da engelli kişiler çalışma yetenekleri doğuştan gelen sınırlamaları nedeniyle değil, Hahn'ın (1983) "engelli edici bir ortam" olarak adlandırdığı, mimaride bulunan katılım engelleri tarafından inşa edilmiştir (Fine ve Asch 1988). Yapısal damgalama toplumsal ideolojilerin ve kurumların damgalanmış durumu sürdürme veya şiddetlendirme yollarını ifade eder (Carrigan ve Lam, 2007).

Damgalamaya ait gelişen literatür, damganın mevcut sosyal eşitsizlikleri yeniden ürettiğini ve politik gücün uygulanmasıyla sürdürüldüğünü kabul etmektedir (Campbell ve Deacon, 2006; Link ve Phelan, 2001; Parker ve Aggleton, 2003; Scambler ve Paoli, 2008).

Kurzban ve Leary (2001) ise damgalamaya yönelik evrimsel modeli geliştirmişler. Doğal seleksiyon sürecini temel alan modele göre bilişsel sistemler insan doğasında mevcuttur ve kişiler arası ilişkiler fayda maliyet esasına dayanır. Ortak özelliklere sahip bireyler bir araya gelerek grup oluştururken, bulaşıcılık taşıyacak kadar farklı olanlardan kaçınmayı işaret etmektedir. (Kurzban ve Leary'den Akt. Özarslan Çalışkan ve Akca, 2017). Benzer şekilde evrimsel modelden yola çıkan Parker ve Aggleton (2003) damgayı küçümseyici bir işaret olarak tanımlayarak, bu özelliğe sahip kişilerin sosyal hiyerarşide altta konumlandırıldığı savını ortaya atmışlardır. Damgalamanın işlevlerini kültür, güç ve farkın kesişimi olarak ifade etmişlerdir.

Pyor ve Reeder (2011) kendilerinden önceki literatür çalışmalara dayanarak damgalanmanın dinamik dört farklı modelini ortaya çıkarmıştır. “Kamusal damgalama” kullandıkları modelin merkezinde yer alarak, diğerlerinin damgalanmış kişiye olan bilişsel ve davranışsal tepkilerini içerir. İkinci damgalama tipi olan “kendini damgalama” damgalanmış bireyin damgalanma algısını, durumla ilişkili olumsuz inanç ve düşünceleri içselleştirme sürecini içerir. Damgalanan birey ailesi, arkadaşları ya da onunla birliktelik sergileyen kişilere yönelen tepkiler “İlişkilendirme yoluyla damgalama” olarak ifade edilir. Son olarak “yapısal damgalama” resmî kurumların formel yollar aracılığıyla belirli bir statüyü itibarsızlaştırması sonucu ortaya çıkan damgalanma biçimidir (Pyor ve Reeder, 2011). Damgalamanın dört tezahürü de birbiriyle grift bir ilişki içerisinde. Kamusal damgalama kişinin sosyal bir özelliğinin değer kaybetmesiyle toplumsal uzlaşya dayandığı için diğer damgalama biçimlerinin merkezinde yer almaktadır (Reed vd., 2013).

Damgalamaya yönelik tüm bu tanımlama farklılıklarına rağmen, hepsinin bulunduğu ortak noktalar damgalanan bireyin onaylanmaması, dışlanması, aşağı görülmesi veya

kötülenmesi gibi damgalanan bireyin olumsuz tutumlarla karşı karşıya kalması olarak gösterilebilir.

2.2.1.1 Damgalama Kavramına Farklı Yaklaşımlar

Nissen (2014) gündelik etkileşimlerde ortaya çıkan damgalanma sürecini uluslararası ilişkiler ekseninde incelemiştir. Damgalama kuramına ait geleneksel yaklaşımların uluslararası normların yayılımında ve uluslararası toplumun korunmasında etkin bir şekilde uygulandığını ileri sürmüştür. Toplumsal düzenin var olması için neyin iyi, neyin kötü olduğuna dair ortak bir anlayış gereklidir. Bu toplumsal düzenin sosyolojik teorilerinin çoğunun arkasında gizlenen anomi veya ontolojik güvensizliktir (Mitzen, 2006). Aynı zamanda uluslararası toplumun çalışma şeklinin de merkezindedir. Damgalama burada normları ve normal durumları belirlerken, bu durumları ihlal edenleri uyumluluğa zorlar. Damgalama, kabul edilebilir davranış ve kimliğin sınırlarını çizer. Uygunsuz olan durumlarda utanç, dışlanma veya diğer cezalandırma biçimlerinin sonuçlarının netleştirilmesine yardımcı olur (Nissen, 2014). Konstrüktivist devletlerin norm uyumu içinde toplumsallaştırılabileceği mekanizmaların belirlemek adına norm ihlali yapan devletleri onaylamama ve damgalamak suretiyle uluslararası arenanın dışında tutabilir (Finnemore ve Sikkink, 1998). Bunun neticesinde damgalanmış devletler siyasi olarak dışlanabilir, maddi olarak yoksun bırakılabilir ve hükümetleri karşı süreçlerden ideolojik zaferler yaşarken halkları acı çekebilir. Mikro ilişkilerde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de damgalanan devletler sahip olunan damganın idaresinde çeşitli stratejileri benimseyebilir. Normlara uymak istemeyen devletler damgalarını bir onur rozeti olarak kullanarak, baskın bir ahlaki söyleme meydan okuyabilir (Nissen, 2014). Damgalama ve damgalama yönetimi, anlaşmazlıklar ve ideolojik karışıklıklar içeren bağlamlarda ve aynı zamanda ortak normallik kavramlarını yansıtan durumlarda ortaya çıkar.

Damgalama, uluslararası toplumun sürekli bir şekilde şekillenmesine katkıda bulunur. Uluslararası toplum bir sapkınlık eylemini her kınadığında, ihlal edilen

normun otoritesini keskinleştirir ve uluslararası toplumun sınırlarını yeniden belirler. Damgalama süreçleri, devletlerin birbirlerine normların ne anlama geldiğini ve ne kadar genişlediklerini öğrettikleri derslerdir. Normlar, sapkın durumun aksine normal bir durum olmak için neyin gerekli olduğunu belirtir ve böylece belirli devlet davranışı biçimlerini öngörür. Norm girişimcileri sadece devletleri belirli normları takip etmeye teşvik etmekle kalmaz; aynı zamanda ve çoğu zaman belirli devletleri, grupları veya bireyleri sapkın olarak damgalarlar (Nissen, 2014).

Bir ülkenin işgali sırasında uygulanan ambargolar, insan haklarının ihlal edildiği durumlarda A.İ.H.M tarafından ülkelere verilen cezalar, soykırım suçlarının tanınması uluslararası ilişkilerde damgalama örnekleridir.

Birçok sosyal bilimci ve psikolog eski hükümlüler, eşcinseller, göçmenler, akıl hastaları, AIDS hastaları üzerine damgalama kuramını kullanarak çalışmalar yapmıştır (Link ve Phelan, 2001). Araştırmalar sonucu damgalanmanın, maddi eşitsizlikler, önyargılar ve dışlanmayı yeniden üreten bir ilişki biçimi olduğu sonucuna varmışlardır.

2000’li yıllara değin bu alanlarla sınırlı kalan çalışmalar, değişen konjonktür ile yelpazesini genişleterek, farklı alanlarda da kullanılır olmuştur. Uluslararası siyaset alanında Tannenwald (2005), Zarakol (2011), Nissen’nin (2014) çalışmaları ön plana çıkarken, Wacquant kent sosyolojisi bağlamında ele alarak bölgesel damgalama kavramını geliştirmiştir. Kavramı neoliberal politikalar ile birlikte inceleyen Tyler (2013;2021) ise damgalama kavramına yeni bir perspektif kazandırmıştır.

Görüldüğü gibi farklı alanlarda yapılan araştırmalar teorik detaylandırma ve yenilik potansiyelini arttırmakla birlikte damgalanmanın eşitsizlik üzerindeki etkisinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. 2000’li yıllar öncesinde yapılan çalışmalar genellikle damgalanan birey ve grupların deneyimlerini, damgalanmanın köklerinin altında yatan standart varsayımları ve toplumsal değişim potansiyeli üzerine yoğunlaşırken, bu günkü araştırmalarla birlikte damgalamanın politik

uygulamaları ve sonuçlarını anlama ihtiyacı hakkında daha fazla düşünceyle yeniden okumak olanaklı hale gelmiştir.

2.2.2 Etiketleme Teorisi

Kriminoloji ve sağlık alanında gelişen Etiketleme Teorisi de tıpkı damgalama kuramı gibi sembolik etkileşimcilik çerçevesinde yer alır ve ilk olarak Tonnenbaum'un Kötülük Tiyatrosu makalesinde karşılık bulur (1951). Tannenbaum etiketleme kavramını suç ekseninde değerlendirir. Belirli davranışlar toplumsal otorite tarafından suç olarak nitelendirilir. Suça karışan kimse topluma verecekleri olası zarardan kaçınmak adına toplumsal otoritenin belirlediği kurallar çerçevesinde cezalandırılır ve kamusal alanda tanınması için işaretlenir.

Zaman içerisinde suçlayıcı davranışa atfedilen olumsuzluklar toplum tarafından kişi ile özdeşleştirilir. Bir kez suç işleyen ya da belirleyici kuralların dışında sapkın davranış sergileyen bireye her zaman kuşku ile yaklaşılır. Böylelikle kişi toplumsalın dışına itilerek daha fazla suç işlemeye meyilli hale gelir. Suç davranışının ne olduğuna, suçlunun kim olduğuna ve ona verilecek cezaya karar veren tek merci toplumsal otoritedir. Bu şekilde ortaya çıkan etiketleme sonucu sapkınlar normallerden soyutlanır (Wickman ve Whitten, 1980: 190'den akt. Dursun, 1997: 309)

Becker, ise etiketleme kavramını sosyal bağlamda ele alır. Onun ifadesine göre sapma diye bir şey yoktur. Hâkim gruplar belirli davranışları etiketleyerek sapma davranışını oluşturur ve yasa yapıcılar sayesinde bu tür davranışlar yasadışı ilan edilir. Sapkın kimse etiketin başarılı bir şekilde uygulandığı kişidir. Bu şekilde davranış sergileyenler sapkın olarak tanımlanır ve toplum dışına itilir. Bu davranışların toplum tarafında kabul görerek yerleşiklik kazanmasında hâkim grup ve kurumların rolü büyüktür (Becker, 2015). Bu manada sapma bir kimsenin davranışlarının niteliği değildir. Başkalarının koyulan kuralların ve uygulanan yaptırımların sonucudur. (Dotter ve Roebuck, 1988).

Lemert, toplumsal kontrolün sapma davranışını azaltmak yerine daha da arttırdığını ileri sürerek birincil sapma ve ikincil sapma kavramlarını geliştirir (Sumner, 1994). Buna göre öncesinde toplum içerisinde kabul edilebilir bir statüde olup, henüz sapkın rolünü içselleştirmemiş kimsenin sapma davranışında bulunması daha kabul edilebilir bir durumdur ve birincil sapmayı oluşturur (Jacoby vd., 2012).

Toplumsal tepki sonrası dayatılan özelliği içselleştirerek benliğinin bir parçası olarak görmesi ise ikincil sapma olarak ifade edilmektedir. İkincil sapma sonrasında birey sapkın rolünü benimseyerek topluma karşı bir araç olarak kullanmaktadır (Jacoby vd., 2012). Lemert'e göre, herkes bazen sapkın davranışlarda bulunur ancak çok azı yakalanır ve etiketlenir. Bu nedenle birincil sapmalar kişilerin günlük yaşantısını sürdürmesinde herhangi bir etki etmez. Bu sebeple suçun köklerini toplumsal etkileşiminde aranması gerekliliğini vurgular (Slattery, 2008:218).

Goffman'da olduğu gibi bireyin benliğinin oluşmasında toplumun kilit rol oynadığı fikri teorinin merkezini oluşturur. Fakat kültürün nasıl işlediğine yönelik düşünceler makro kavrayışlarla uyumludur (Smith, 2001). Bu bağlamda mikro ilişkilerin analiz ve değerlendirilmesinde damga kuramının uygulanması daha elverişli bir repertuar haline gelmektedir.

2.3 Goffman'ın Damga Kuramı ve Dramaturjik Analiz Yaklaşımı

Bu bölümde Goffman'ın tüm çalışmalarının merkezini oluşturan tiyatroyu bir metafor olarak kullandığı Dramaturjik Analiz Yaklaşımı temel kavramlarıyla ele alınarak Damgalama Teorisi ile ilişkisi sunulmuştur. Goffman'ın damgalanma kuramı KHK'lı bireylerin toplumsal damgalanma sürecine dair teorik bakışımızı şekillendirirken, çalışmanın bulgularını değerlendirme ve yorumlama kısmında dramaturjik analiz yaklaşımından yararlanılacaktır.

2.3.1 Dramaturjik Analiz Yöntemi

Goffman'ın dramaturjik analiz yaklaşımına Mead'in benlik üzerindeki düşüncelerinin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Mead'e (2017) göre benlik edilgen ya da pasif bir alıcı değil, toplumsal etkileşim esnasında diğerleriyle karşılaşmalarda inşa edilen çoğul bir yapıdadır. Goffman bu düşünceler ekseninde tiyatroyu bir metafor olarak kullanarak dünyayı bir sahne, insanları ise sundukları rolün icracısı, sahnelenen oyunun aktörleri olarak yorumlar (2013).

Sosyal etkileşimin dramaturjik analizi, sosyal eylemlerin bilinçli veya bilinçsiz olarak "sahnelendiği" ve dolayısıyla tiyatrodaki canlandırmalarda bulunan tüm unsurları içerdiği varsayımına dayanır. Dramaturjik temellere dayalı yaklaşım tıpkı bir tiyatro oyununda olduğu gibi toplumsal yaşamda insanların benzer şekilde konumlanmış başkalarıyla uyum içinde yaşamlarında anlam yaratma biçimleriyle ilgilidir (Edgley, 2013). Paylaşılan genel anlam, karşılaşmalar esnasında durumun tanımı oluşturur ve katılımcıları herhangi bir durumda veya karşılaşmada birbirine bağlar (Goffman, 2013).

2.3.1.1 Temel Kavramlar: Sahne önü, Sahne arkası, Aktör, Rol, Performans

"Sahne önü" ve "sahne arkası" birbirleriyle ilişkili olarak tiyatrodan alınmış iki kavram olarak yaklaşımın merkezinde yer alır. Tiyatroda bir eserin sahnelenmesi esnasında aktörün, metnin sınırları içerisinde tüm ciddiyetiyle rolünü sergilediği, seyirci tarafından gözlemlenen her şey sahne önünü ifade eder. Toplumsal bağlamda ise belirli bir durum altında gerçekleşen her türlü insan etkileşimi sahne önü, eylem alanı bölgesi olarak tanımlanır (Benford ve Hare, 2015).

Sahne arkası ise oyuncunun rollerine hazırlandıkları, makyaj, kostümler aracılığıyla özel efektlerin üretildiği yerdir. Yönetmen, oyun yazarı, yapımcılar, asistanlar bu bölgede bulunur. Bu bölge oyuncunun seyirciden gizlenen bilgilerin kontrol etme yeteneğini elinde bulundurduğu, performansı sürdürme kapasitesine etki eden alandır (Esslin, 1996).

Goffman'ın uyarlamasında ise kişinin kendisiyle kaldığı, herhangi bir rolü sergilemek zorunda olmadığı, benliğini sergilediği alan olarak tanımlanır. Sahne arkası, aynı zamanda takım halinde sergilenen performanslarda diğerleriyle sınırların belirlendiği bölgedir (Goffman, 2013). Bir doktorun muayenehanesinde, hastaları olmadan kendisiyle kaldığı zaman aralığı sahne arkasında geçer. Hastaların muayene aralarında buraya girmesine izin verilmezken, hemşireler ya da hasta bakıcıları sahne arkasında bulunabilir (Poloma, 1993: 204). Sosyal etkileşimdeki bu bölge ayrımları itibarsızlaştırılma potansiyelini azaltmak adına uygulanan bir kuraldır. Örneğin lüks restoranlarda müşterilerin bulunduğu salon ile mutfak birbirinden ayrılarak, şeflerin, garsonların içerisinde buldukları kaotik ortam diğerlerinden gizlenir (Martin, 2013).

Toplumsal normlar bireylerden daha önce belirlenmiş kurallar çerçevesinde sahne önünde sergilenmesi muhtemel belirli rolleri üstlenmesini bekler. Örneğin, bir şirkette yönetici pozisyonunda bulunan kimse, daha önce yönetici konumuna atfedilmiş olan davranışları sergilemek zorundadır. Ya da hedeflerini ulaşmak adına kendisiyle alakalı belirli özellikleri gizlerken, diğerlerini ön plana çıkarmak durumunda kalır. İş görüşmeleri, okul mülakatları, romantik ilişkilerde flörtleşmenin ilk evreleri bu durumun başlıca örnekleridir.

Kişiler böylece her farklı konumda kendilerinden beklenen başka rolleri üstlenmek durumunda olan aktörlere dönüşür. Etkileşimde bulunduğu karşılaşmalarda kendisiyle ilgili vermek istediği, ya da başkalarının fark etmesini istemediği özelliklerine göre belirli stratejiler benimser, bir başka deyişle oynayacağı rolü kendisi ve diğerlerine göre biçimlendirir.

Kişinin diğerleriyle sosyal etkileşimi esnasında bireysel farklılık ve öznellikleriyle birlikte kendisini yeniden nasıl tanımladığı, diğerlerine yeni bir şekilde nasıl sunduğu, “benliğin sunumu” kavramıyla ifade edilir (Goffman, 2013). Kişinin girdiği farklı etkileşimlerde diğerlerinin bakış açısını öğrenerek, kendi benliğine dair oluşturduğu imge doğrudan benimsediği stratejilerin bir ürünüdür. Ancak buradaki önemli nokta benliğin sabit bir şeyden öte kendisini yeniden inşa edebilmesi ve

durumun değişmesine dair etkinliğidir. Bu bağlamda Goffman'ın benlik tanımı toplumun baskısı altında oluşan edilgen, pasif bir konumun aksine kendisini üretme kapasitesine sahiptir. Beri taraftan, toplum insanları kendileriyle ilgili belirli imgeler sunmaya zorlayarak, birçok karmaşık rol arasında bir ölçüde yalancı, tutarsız ve onursuz kılar. (Burns, 1992)

Dramaturjik analiz yaklaşımında ifade edildiği gibi toplumsal etkileşimde, insanlar belirli rollere girerek performans sergilemek durumundadır. Bununla birlikte belirli bir damgaya sahip olan bireyler, sahip oldukları damganın bilinciyle “normal”lerden ayrılır ve paralel olarak insanlardan farklı olarak kendilerine has stratejiler geliştirir. İhraç edilmiş bireyler üzerine yapılan değerlendirmede, sahne önü ve sahne arkası deneyimleri, kendilerini diğerlerine sunma biçimleri, damgalanmanın yarattığı olumsuz etkiler neticesinde benliklerinde meydana gelen hasarlar kendi anlatıları üzerinden dramaturjik yaklaşım ekseninde incelenmiştir.

2.3.2 Goffman ve Damga Kuramı

Chicago Okulu, olarak adlandırılan geleneğin önemli temsilcilerinden biri olan Goffman, yaptığı etnografik çalışmalarla, sembolik etkileşimcilik yaklaşımına önemli katkılarda bulunmuştur. Benlik, sosyal etkileşim, sosyal düzen, sapma, ahlak, sosyal eşitsizlik, total kurumlar onun için birer araştırma konusu olmuştur. Goffman'ın en büyük katkısı, bu fenomenlerin karşılıklı bağımlılığını, onları karmaşık bir portreye boyayarak tasvir etmesidir (Burns, 1992).

“Damga” Goffman'ın tiyatro sanatını bir metafor olarak kullanarak, toplumsal alana uyguladığı “*Gündelik Hayatta Benliğin Sunumu*” (1949) araştırmasının bir parçasıydı. Dramaturjik analiz yöntemi ile insan etkileşimini merkeze alarak, insanların kendilerini gündelik yaşamda kamusal alanlarda diğerlerine sunma biçimlerini analiz etmeye çalışmıştır. İnsanların benlik imgesini yaratma, koruma ve sürdürülmesi yaklaşımının merkezini oluşturur (Goffman, 2013). Damga çalışmasında ise bakışını “normal” insanlardan sahip oldukları belirli nitelikler

sebebiyle toplumsal olanın dışına itilen, dezavantajlı konumda olan insanlara yönelir. Kendi ifadesiyle damgalanmış olan bu insanların diğerleriyle girdiği karma temaslarda, kimliklerinin idaresi ve benliklerini korumak adına, mevcut durumla başa çıkma yöntemlerini ve bu bağlamda geliştirdikleri stratejileri inceler (2014)

İki veya daha fazla insanın birbirlerinin fiziksel varlığından oluşan tüm etkileşimler kurallarla örülü belirli bir düzen içerisinde gerçekleşir (Goffman, 2013). Her toplum belirli kategori araçları ile etkileşimin gerçekleşeceği kategoride bulunan kişilerde doğal olarak bulunması gerektiğini düşündüğü nitelikleri tahsis ederek, toplumsal ilişkilerin bir çerçevesini oluşturur (Goffman, 2014). Kategoriler ve klişeler otomatiktir ve bilişsel verimliliği kolaylaştırır. Kültürel olarak verili kategoriler, gündelik hayatta daha fazla zaman kazandıran kestirmelerdir (Crooker, 1998). Böylelikle bu kategoride karşılaşılmaması beklenen toplumsal kimlikler sayesinde rutin ilişkiler olağan seyrinde devam eder. Ancak kişinin sahip olduğu nitelikler ile bulunduğu kategoriye tahsis edilen nitelikler arasında bir farklılık olması halinde, kişi toplum tarafından itibarsızlaştırılarak, gözden düşürülmek suretiyle damgalanır (Goffman, 2014).

Toplum normlarında belirleyici olan bilgiler, onların taşıyıcısı olan Goffman'ın (2014) sembol adını verdiği göstergeler sayesinde diğerlerine aktarılır. Bu semboller pozitif anlam içeren belirli bir bilgiyi iletmesi halinde itibar sembolü, kişinin statüsünü değersizleştiren anlamları taşıdığı anda ise damga sembolü olarak tanımlanır. Savaş madalyaları, unvan bildiren titlelar, belirli bir cemiyeti ifade eden rozetler itibar sembolleridir. Damgalanmış bir gruba ait etnik göstergeleri, ten rengi, kekemelik ise damga sembollerine örnek olarak gösterilebilir. Damga sembolleri bir takım fiziksel göstergeler olabileceği gibi mitler, hikayeler, köşe yazılarında içerisinde yer alan olumsuz söylemleri de kapsar. Bu tür bilginin üretilmesi ve yayılmasında toplumsal bilginin aktarıcıları olarak basın, radyo, televizyon ve sosyal medya önemli rol oynar (Goffman, 2014).

Belirli bir damgaya sahip birey diğerlerinin kendisine dair bakış açısını öğrendiği süreç kendi benlik imgesine dair belirli bir düzenlemeyi de beraberinde getirir. Bir

başka değişle ‐ahlaki kariyer‐ geliştirir. Bu süreç damgalanmanın sonuçlarını deneyimlediği, kendisinin toplumsal durumunu tüm ayrıntılarıyla kavradığı safhadır. Bunun neticesinde belirli bir damgayı sahip olan birey, damgalanmanın beraberinde gelen olumsuz etkilerden kaçınmak ve sosyal ilişkilerini sürdürmek adına çeşitli stratejiler geliştirir. Bu stratejilere bir başlık altında kapsamlı bir biçimde yer verilmiştir.

Damgalanma temelinde bir kabullenme, kabul görme meselesidir. Damgalanan birey toplumsal kimliğinin lekelenmiş veçheleriyle birlikte, herkes gibi kabul görmeyi talep eder. Ne var ki diğerleri onu böyle bir muameleden yoksun bırakırlar (Goffman, 2014).

Damga kavramı tanımı itibari ile toplumsal açıdan onaylanmayan, aşağılanan, toplumsal mesafeye ve ayrımcılığa neden olan fiziksel ya da toplumsal niteliklere karşılık gelmektedir (Goffman'ın (2014). Ancak herhangi bir nitelik doğası gereği damga değildir. Girilen karma temaslarda üzerine atfedilen olumsuz etiketle birlikte damgayı dönüşür. Normal ve damgalı somut kişiler değildir; gündelik rutinlerde karma temaslar esnasında ortaya çıkan iki farklı bakış açısıdır.

Etiketleme kuramı damgalanmaya neden olan sapkınlık sürecini kategorilere ayırarak bir çerçevesini oluştururken, damga teorisi etkileşimi merkeze alarak, damgalanmış kişilerin bakış açısından incelemiştir.

2.3.2.1 Damga eşitleri

Goffman damgayı üç farklı kategoride inceler. Bedende var olan deformasyon ve farklılıklar fiziksel damgalar olarak ilk sırada yer alırken, irade zayıflığı, normal olmayan tutkular, sapkın katı inançlar ve ahlak dışı olduğu düşünülen kişisel karakter bozuklukları ikinci tip damgayı oluşturur. Ruhsal bir sağlık problemi, intihar girişiminde bulunmak, uyuşturucu ve alkol kullanımı, eşcinsellik ya da radikal politik davranışlara sahip olmak buna verilecek örneklerdendir. nc tip

damga ise ırk, ulus, dini inançlar gibi ailenin diğer fertlerine de bulaşabilen etnolojik damgalardır (2014:31).

Damgalanma, kişinin bireysel performansı üzerinde belirleyici rol oynayarak kimliğini tehdit eder (Steele ve Aronson, 1995). Damganın niteliğine göre bu olumsuz etkiler azalır ya da artar (Goffman, 2014). Burada belirleyici olan damganın görünür olması ya da diğerleri tarafından bilgisine sahip olunup olmadığıdır (Crocker ve Major, 1989).

Engelli olmak, kişinin cinsiyeti ve ırkı kişinin saklayamayacağı görünür damgalardır. Buna karşın ruhsal rahatsızlıklar, eski hükümlü olmak, işsiz olmak ilk bakışta anlaşılamayacak, gizlenebilir damgalara örnek olarak gösterilebilir (Goffman, 2014; Hogg ve Vaughan, 2014).

Fiziksel damgaların birçoğu belirgin, görünür damgalardır (felç, yüzdeki yaralar vd.). Bazıları ise görülmez (Kıyafet altındaki cilt yaraları, genital bölgedeki kusurlar). Zihinsel bir hastalık, ya da alkoliklik görünmeyen ancak etkileşim esnasında ortaya çıkan damgalardır. Ahlaki damgalar ise görünmeme eğilimi gösterir.

Damgalanmanın etkileri sahip olunan damganın görünür olup, olamamasına bağlı olarak farklılaşacaktır. Damganın görünürlüğü kişinin konumuna göre ilişkilerini etkiler ve benlik algısı geliştirmesine etki eder. Damgalı birey durumu ve engellerini kabul eden bir bakış açısını kabullenerek bir kişilik geliştirebilir. Böylelikle damgalanmanın beraberinde getirdiği engellere rağmen öz saygısını koruyabilen bir yaşam sürebilecektir. (Goffman, 2014) Gizlenebilir bir damga olması durumunda ise kişi damganın bilgisini sürekli denetlemek zorunda kalacaktır. Denetimin beraberinde suçluluk duygusu, öz güvensizlik gibi problemlere neden olabilir. (Crocker ve Major, 1994)

2.3.2.2 Damgalanma ile Başa Çıkma Stratejileri

Damgalanmanın neticesi olarak damgalanmış gruplar, gelir, eğitim, psikolojik refah, barınma durumu, tıbbi tedavi ve sağlık gibi birçok bağlamda olumsuz etkilenir. Bu sebeple kişinin damganın olumsuz etkilerinden korunma için verdiği çabalar hayati bir önem arz eder (Link, 1987; O'Brien, 2005). Damgalanmış bireyler mevcut durumun olumsuz etkilerinden korunmak ve gündelik ilişkiler de girdikleri karma temaslarda buldukları statüye dair meşruiyetini kazanmak adına belirli stratejiler üretir ve uygularlar (Goffman, 2014).

Ancak uygulanan tüm stratejiler beraberinde belirli bedelleri de doğurur. Sahip olduğu damgayı kabullenip, toplumun ona uygun gördüğü bir yaşamı benimseyebilir. Ya da damgalanmasına sebep olan niteliği düzeltmek için uğraş sarf edebilir (Quack ve Schmidt, 2013). Bedensel kusurları düzeltmek adına yapılan cerrahi müdahaleler, fazla kilolardan arınmak adına yapılan diyetler fiziksel damgaları düzeltmeye yöneliktir. Benzer şekilde, okuma yazma bilmeyen bir kimsenin farklı eğitim kurumlarından ders alarak damgalanmaya sebep olan kusuru gidermeye çalışır. Fakat benimsenen strateji sonucu bu uygulamalar beraberinde büyük ekonomik maliyetleri de doğuracaktır (Goffman, 2014).

Görünmez bir damgaya sahip bireylerde hangi stratejiyi benimseyeceği konusunda sahip olduğu damganın bilgisi kontrol edilebilirliğin merkezini oluşturur. Damganın kolayca saklanabildiği durumlarda kişinin genelde bunu gizli tuttuğu görülmüştür (Jones vd., 1984).

Ahlaki damgalar nispeten diğer damgalara oranla daha gizlenebilir, fakat arşiv kayıtları ya da kişiyi tanıyan üçüncü şahıslar damganın ortaya çıkmasına sebep olabilir. Eski hükümlü şahıslar geçmişlerini gizleyebilir, ancak sabıka kayıtları her zaman mevcut bir itibarsızlaştırma kaynağıdır. Bir strateji olarak damgalanan niteliğin özelliklerini gizleyen, kişinin benliğinin niteliklerini ya da unsurlarının zayıflatıcılarını kullanabilir. Bu şekilde eşcinseller cinsiyete uygun olarak

belirlenmiş kıyafetler giyebilir, karşı cinsiyetten eşcinsellerle evlilik gerçekleştirebilirler (Goffman, 2014).

Kişi sahip olduğu damgayı gizleyerek gündelik ilişkilerinde bazılarının kabulünü kazanabilir, yeni insanlarla tanışabilir, kendisini normallerin konumuna taşıyabilir. Ancak her an açığa çıkabilecek olmasının yarattığı gerilim nedeniyle damganın gizlenmesi sürekli bir denetim gerektirerek kişiye yük olur ve girilen karma temaslarda gerginliği artırır. Bu nedenle sahip olunan damgayı gizlemek kişinin ruhsal sağlığını olumsuz etkiler ve uzun süreli ilişkilerinde olumsuz etkiler yaratabilir (Herek, 2007).

Damgalanmış kişi damgalanmayı telafi etmeye yönelik bir strateji benimseyebilir. Suçlular derslerini aldıklarını kanıtlamak için yıllarca yeniden sosyalleşme kurumlarıyla ilişki kurmayı deneyebilir. Kuadriplejik hastalar, dişleri arasında tuttuğu bir aletle yazı yazmayı öğrenebilir. Körler eğitimli köpekler aracılığıyla gündelik yaşama iştirak edebilir ya da sağırılar dudak okumayı öğrenebilirler (Goffman, 2014). Sahip olduğu damganın olumsuz özellikleri örtmek amacıyla kişi farklı özelliklerini geliştirerek ön plana çıkarabilir. Buradan elde edeceği başarı ile sosyal çevresini genişletme imkânı bulabilir. Engelli sporcuların özel becerilerini sergiledikleri Paralimpik Oyunlar bunlara örnektir (Quack ve Schmidt, 2013).

Damga ile mücadele etmenin bir başka yolu da damgalanmanın meydana geleceği sosyal ortamlardan, temaslardan kaçınmaktır. Kişi böylelikle kendisine yönelebilecek dışlanma ve reddedilme deneyimini yaşamamış olur. Aşırı kilolu insanların spor salonuna gitmemesi, daha önce başarısız bir kişinin tekrar romantik ilişkilerden sakınması böyle bir durumdur. Ancak bu durum beraberinde mevcut durumun düzeltmek adına birçok fırsatın kaçmasını da beraberinde getirir (Major, B., ve O'Brien 2005; Petersen ve Six, 2008). Damgalanmış kimse tamamen sosyal çevrelerden uzaklaşarak müzmin bir yaşam benimseyebilir (Petersen ve Six, 2008; Link,1991). Ancak böyle bir stratejiyi benimseyen biri kendisini diğer insanlarla ilişkilerinden yalıtarak, izole etmiş olur. Diğerleriyle kurduğu gündelik ilişkilerde

olumlu karşılık bulamayan ve kendini geri çeken kişi, şüpheli, bunalımlı, endişeli biri haline gelebilir (Goffman, 2013:41).

Damgalanmış birey takdir edildiği ve saygınlık gördüğü alternatif ilişkilere yönelebilir. Bu kişiler genellikle kendisiyle aynı damgaya sahip insanlar olacaktır. Böylelikle düşük benlik saygısına karşı koruma sağlayacak, damgalanmanın yarattığı sosyal dışlanmanın etkilerini yaşamayacaktır (Major ve Eccleston, 2004).

Damgalanmaya sebep olan durumun telafisi ya da gizlenmesini içeren stratejiler problem odaklı olarak kişinin çevresiyle arasındaki ilişkiyi düzeltmek için kullanılır. Diğer stratejiler ise damgalanmış bireyin mevcut durumdan dolayı yaşadığı olumsuz duyguların düzenlenmesi maksadını içerir. Problemin çözümüne yönelik stratejiler kişinin benliğini, mevcut durumu ya da başkalarını hedef alabilir. Ahlaki damgaların gizlenmesini içeren stratejiler geçici de olsa problemin çözülmesi ile sonuçlanacakken, kişinin benliğini tahrif eder (Major ve O'Brien, 2005). Damgalama karşıtı her türlü aktivizm ise diğerlerini hedef alan stratejilerdir. Damgalanmış bireyin duygularının düzenlenmesine yönelik stratejiler, mevcut durumun inkârı, kişinin damgalanmış kimliğini terk etmesi, deneyimin olumlu bir şekilde yeniden değerlendirilmesi gibi uygulamaları içerir (Miller ve Kaiser, 2001).

Gündelik hayatta mikro ilişkilerde geliştirilen bu stratejilerin yanı sıra yapısal damgalanmaya karşı hem mikro ilişkilerde hem makro düzeyde damgadan arındırmaya yönelik çeşitli stratejiler mevcuttur.

2.3.2.2.1 Destigmatizasyon

“Destigmatizasyon” terimi damgalanmanın tersi sürecini tanımlar. Yani olumsuz bir özelliğin belirli bir kişi ya da gruba atfedilerek değersizleştirme süreciyle mücadele etmek anlamında kullanılmaktadır (Corrigan ve Fong, 2014; Roe, 2014). Destigmatizasyon stratejileri ise en genel ifadeyle, dezavantajlı grupların, algılanan damgaya karşı kullandıkları retorik ve stratejik repertuarların tümünü oluşturur

(Fleming vd., 2012: 401). Bu stratejiler dezavantajlı grup üyelerinin çoğunluk gruba tabi olanlarla aralarında eşdeğerlik kurma arayışlarını içerir. Kullanılan bu repertuarlar, damgalanmış bireylerin gündelik yaşamlarında, gruplarına iliştirilmiş negatif klişelerle mücadele etmelerini, kolektif kimliklerine atfedilen olumsuz anlamları dönüştürmelerini ve topluma dâhil olmanın yeni formlarını oluşturma ya da talep etme yollarını gösterir (Bursell, 2012:476). Bunlar aynı zamanda bireylerin grup dışı ve grup içi arasındaki ortaklıkların altını çizerek, ayrışmayı kaldırmak ya da birleştirici köprüler kurmak için de başvurdukları araçlardır (Clair vd., 2016: 225).

Makro ve mikro düzeylerde gerçekleşen olası müdahaleler damgalanmış kişi ve gruplarla ilişki kurmayı, tartışma biçiminde eğitim ve bilgi aktarımını, olumsuzlukla etkilendikleri sorunlar hakkında farkındalık yaratmayı içerir. Yapılan ampirik araştırmalarda protesto ve açıklamalar, bilgilendirme amaçlı eğitim yoluyla farkındalık yaratma ve dezavantajlı gruplarla temas biçiminde üç farklı müdahale biçimi ön plana çıkmaktadır (Corrigan ve ark., 2012; Corrigan ve Fong, 2014; Roe ve ark., 2014; Corrigan ve ark., 2015; Röhm, 2017).

Protestolar ve açıklamalar, bazı bireylerin ve grupların sosyal olarak damgalanmasıyla ilgili damgalamayı ortadan kaldırmaya yönelik kamusal eylem ve tezahürlere atıfta bulunur. Protestolar, şikayetlerin yapıldığı veya adil olmayan gerçeklere dikkatin çekildiği mektuplar gibi daha basit biçimlerden, baskıcı siyasi kararlara karşı yapılan halka açık gösterileri, öz savunma grupları veya boykot çağrıları gibi daha karmaşık biçimlere kadar değişebilir. Tüm bu eylemlerin amacı, damgalanmış kişilerin durumlarına ve çıkarlarına dikkat çekmektir. Aktarılan ifadeler organize edildiğinde ve duyurulduğunda önemli bir etkiye sahip olsalar da durumun kontrol edilemez doğası nedeniyle, genellikle tutum değişiklikleri üzerinde yalnızca kısa vadeli etkilere sahiptir (Corrigan ve ark., 2012; Corrigan ve Penn, 2015). Olumsuz tutumlar üzerine geri tepme etkisi yaratarak damganın şiddetini arttırabilir (Rüsch vd., 2005; Gaebel vd., 2010; Corrigan ve Penn, 2015).

Bilgilendirme amaçlı eğitim ile farkındalık yaratma, damgaları ve nedenlerini yapı sökümüne uğratan, ilgili mitleri ve önyargıları bilimsel kanıtlarla ortadan kaldırmak için gerçek bilgilerin üretilmesini ve kullanılmasını içerir (Whiteley vd., 2016). Whiteley vd. ruh sağlığı ile ilgili araştırmalarında ön plana çıkarmış olsa da bu müdahale stratejisi neredeyse tüm damgalama karşıtı projelere özgüdür. Amacı, bilimsel gerçeklere ve kanıtlara dayalı bilgiyi aktararak damgalamayı ortadan kaldırmak, toplumda önyargılar hakkında farkındalık ve eğitim oluşturmaktır. Bilgilendirme, açıklama ve eğitim öncelikle seminerler, akademik yayınlar ve kültürel etkinlikler, film gösterimleri, okul projeleri, bilgilendirme kampanyaları, tartışma grupları ve medya aracılığıyla gerçekleşir.

Gaebel ve ark. (2010), müdahale projelerinde ana odak noktasının genel nüfusu eğitmek için medya, reklam, basın ve sosyal medya kullanımının diğer stratejilere oranla daha etkin rol oynadığını değerlendirmişlerdir.

Damgalanmış gruplarla temas, bazı durumlarda, özellikle belirli kişilere veya azınlık gruplarına karşı önyargıyı azaltmak için yararlı olduğunu kanıtlayan başka bir damgalamadan arındırıcı müdahale stratejisidir. Psikoloji ve diğer sosyo-insan bilimlerindeki temas hipotezine göre, gruplar arası temas, belirli uygun koşullar altında, çoğunluk ve azınlık grubu üyeleri arasındaki önyargıları etkili bir şekilde azaltabilir. G. W. Allport (1954), eşit statü, ortak hedefler, kurumsal destek ve iş birliğine istekli olmak koşuluyla, gruplar arası teması önyargıyı azaltmanın bir yolu olarak değerlendirmiştir. Çeşitli çalışmalara göre (Corrigan vd., 2012; Corrigan vd., 2015), engelli insanlarla temas, özellikle zihinsel engelliler bağlamında, Allport'un hipotezini doğrulayarak, damgalamadan arındırma için umut verici bir müdahale stratejisidir. Açıklama/bilgilendirme/eğitim ile karşılaştırıldığında, temas, depresyon ve şizofreni gibi bazı durumlar hakkında olumlu yüklemeler konusunda daha net etkilere katkıda bulunur (Corrigan ve ark., 2001). Kosyluk ve ark. (2016), belirli damgalayıcı koşullardan etkilenen kişilerle temas kurmanın damgalamayı azaltmak için yararlı olduğunu doğrulamaktadır.

Bu çalışmanın merkezini oluşturan KHK ile ihraç edilmiş bireylerin, damgalanma deneyimleri ve damgalanmanın olumsuz etkilerine karşı benimsedikleri stratejiler genel hatlarıyla bu gelişen bu kavramsal çerçevede incelenmiş, öne çıkan uygulamalar farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

2.4 Damgalamanın Neden ve Sonuçları

Toplumsal damgalama kültürel kodlarla birlikte işleyen makro sosyal bağlarda ortaya çıkarak gündelik etkileşimi de etkileyen karmaşık bir süreçtir. Bu nedenden ötürü insanların diğerlerini damgalanmasında farklı motivasyonları olabilir. Bu bölümde bir grup insanın diğerlerini damgalamasındaki nedenleri ve bunun beraberinde getirdiği olumsuz sonuçlara yer verilmiştir.

2.4.1 Damgalamanın Nedenleri

İnsanların diğerlerini damgalamasının nedenlerinden biri farklılıkların bilinmezliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanoğlu için her şeyin bilinmesinin gerekliliği, beklenmeyen ne zaman ne olacağını önceden kestirebilmek, her daim bir ihtiyaç şeklinde kendisini göstermiştir. Sosyal ilişkiler söz konusu olduğunda da aynı durum geçerliliğini korur. Bilinmezlik ve farklılıklar diğerleri için tehlike olarak algılanmakta, bu sebeple durumun kontrolü arzusuyla genelin dışında bir farklılığa sahip bireyler damgalayarak toplumsal yaşamdan dışlamaktadırlar. Zihinsel sağlık problemleri yaşayan insanlara duyulan korku bu durumun bir örneğidir (Taşkın, 2004).

Hastalıkların bulaşıcılığı bir enfeksiyon tehlikesine işaret edebilir. Bu sebeple normal insanların hasta olanlardan kaçınması evrimsel bir avantaj sağlar ve kanıksanmış olarak sapma davranışları gösteren diğerlerinden uzak durmaya teşvik eder (Kurzban ve Leary, 2001). Bu görüş bulaşıcı hastalıklar üzerine yapılan ampirik

çalışmalardan çıkan bir sonuç olmakla birlikte farklı toplumsal damgalanma biçimleri için de geçerliliğini korumaktadır. Örneğın kanıksanmış bir damga olarak eski hükümlü olarak suçlu bir kimse ile diğerlerinin yan yana gelmek toplum tarafından bu kişinin de suç olarak tanınmasına yol açabilir. Toplumsal algıda oluşan bu bilinç damganın bulaşıcılığında kaçınmak adına bir gerekçe oluşturarak damgalanmış kimseye yönelik sosyal dışlanma eylemini doğurur.

Bireycilik anlayışıyla beraber gelişen rekabet ortamının damgalamada tetikleyici bir öge olarak görülmeye başlamıştır. Rekabet beraberinde düşmanlığın artması ve iş birliğinin azalmasına birlikte hareket etme olanaklarının kaybolmasına neden olabilir (St. Clements University, 2014: 50-51).

Phelan vd. damgalama sürecini bileşenlerine ayırdığı kavramsallaştırmasıyla belirli bir grubun damgalanarak bir güç ve statü kaynağı olarak kullanılabileceğini tarihsel örneklerle açıklamıştır. Damgalama etiketleme, ayrımcılık ve itibarsızlaştırma bileşenlerinin bir araya gelmesiyle meydana gelen negatif bir ilişki biçimidir (Link ve Phelan, 2001). Belirli bir grubun ayrımcılıkla birlikte aşağı statüde konumlandırmak sömürü ve tahakküm aracı olarak kullanılabilir. Bir grup bu şekilde diğerine hükmettiğinde zenginlik, güç ve yüksek sosyal statü elde edebilir (Phelan vd., 2008). Siyahilerin ten renginden dolayı damgalanması, Avrupa'daki sömürgecilik, Amerikalı Beyazların Kızılderili topraklarına el koyması bu bağlamdaki en belirgin örneklerdir (Link ve Phelan, 2014).

Damgalama sosyal normların uygulanması insanları içeride ya da dışarıda tutmaya yarayan bir araçtır (2014). Sosyal normları ihlal edenlere büyük yaptırımlar getirir. Bu şekilde diğerlerinin de normların içerisinde kalması sağlanır. İnsanların savaşlarda asker olarak kullanılmasından, nasıl çay içilmesi gerekliliğine varana kadar kurallar oluşturarak bir kontrol aracı vazifesi görür (Erikson, 1966).

Damgalama sayesinde sosyal politika, yasalar, kurumsal uygulamalarla sosyal bağlamlarda inşa edilen yapısal ayrımcılık neticesinde, mikro ilişkilerde kişiler kendi çıkarları adına damgalanmanın gücünden yararlanabilir (Link ve Phelan 2014).

Böylelikle damgalamanın açığa çıkması halinde üzerine yüklenecek sorumluluktan kaçınma imkânı bulur. Yapısal ayrımcılık nedeniyle dezavantajlı konumda bulunan insanları, düşük maliyet ve güvencesiz bir şekilde istihdam etmek bu çerçevede bir örnektir. KHK'lı bireylerin iş arama süreçlerinde geçerli yetkinliğe sahip olmalarına rağmen ihraç edilmiş olmaları bahane edilerek, diğerleri tarafından düşük ücretler teklif edildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Link ve Phelan'ın (2014) ifade ettiği gibi resmî kurumların aldığı kararlar neticesinde ortaya çıkan damgalama süreci mikro ilişkilerde diğerleri tarafından çıkar sağlamak üzere kullanılabilir. Verilen tüm bu örnekler diğerlerini damgalamak adına güçlü motivasyonlar inşa edebilecek sebeplerdir.

2.4.2 Damgalanmanın Olumsuz Etkileri

Damgalama, bir kişi ya da grubun toplumda itibarsızlaştırılan olumsuz bir nitelikle ilişkilendirildiği süreçtir. Damgalama süreci, bir yandan etiketlemeyi, klişeleri ve önyargıları, diğer yandan ayrımcılık yönündeki eylem ve davranışları içerir (Link ve Phelan, 2001). Damgalanmış kişiler farklı bağlamlarda yaşadıkları olumsuz bir tepkinin ayrımcı olup olmadığı konusunda sıklıkla şüphe duyabilirler (Ruggiero ve Taylor, 1997). Bunun neticesinde diğer insanlar, önyargı ve ayrımcılığın yarattığı stres hakkındaki iddialarını inceleyebilir ve önyargının kendilerini etkilediğini iddia eden damgalanmış kişileri değersizleştirebilir (Clark vd., 1999; Kaiser ve Miller, 2001).

İnsanlar etiketlendiğinde, ayrıştırıldığında ve istenmeyen özelliklerle ilişkilendirildiğinde, onları değersizleştirmek, reddetmek ve dışlamak için bir mantık inşa edilir. Bu sebeple etiketlenmeleri, dışlanmaları ve istenmeyen özelliklerle ilişkilendirilmeleri onları statü kaybına uğratar, ayrımcılıkla birlikte damgalanırlar. Damgalanmış gruplar, gelir, eğitim, psikolojik refah, barınma durumu, tıbbi tedavi ve sağlık gibi genel bir yaşam şansı profilinde dezavantajlı bir duruma düşer (Druss ve diğerleri 2000, Link 1987).

Bunun bir sonucu olarak emlak bulma, istihdam edilme, eğitim ve sağlık hizmetlerinde, ceza adaleti sistemlerinde daha kötü muamelelere maruz kalmaktadır (Crandall ve Eshleman, 2003). Kaynaklara erişim şansının kısıtlanması sebebiyle insanları etkileme ve geleceklerini kontrol etme şansı diğer insanlara kıyasla azalır (Herek, 2009).

Güç ve statü konusunda damgalanmadan kaynaklanan eşitsizlikler, toplumdaki ideolojik sistemler ve kurumlar aracılığıyla, kurumsal veya yapısal bir damgalanma formunda meşru hale getirilmekte ve sürdürülmektedir (Herek, 2009). Yapısal damgalama olarak ifade edilen bu durum, sosyopolitik güçler ile oluşturulmakta, damgalanmış grupların imkanlarını kısıtlayan resmi ve özel kurumların politikalarını temsil etmektedir (Carrigan, Watson, Heyrman, Warpinski, Gracia, Sopen ve Ark, 2005, s.557).

Toplumdaki bazı insanlar tarafından “negatif” bir tutuma sahip olduğundan dolayı sapkın şeklinde nitelenen bu insanlar, ayrımcılık kurbanı veya önyargının hedefi olmakta, kişilerarası ilişkileri ve ekonomik durumları bundan olumsuz etkilenmektedir (Crocker ve Major, 1989).

Benlik kavramı kişinin kendi deneyimlerini, başkalarına yansıtma ve aldığı geri bildirimler yoluyla zaman içerisinde inşa edilen kendisiyle ilgili inançların toplamıdır. Damgalanmış bireyin toplum tarafından dışlanması, sosyal ilişkilerinden kopması, sahip olduğu benlik saygısının azalmasına, kendisi hakkında olumsuz düşünceler geliştirmesine neden olabilir (Major ve O’Brien, 2005). Toplumun normatif beklentilerini karşılayamadıklarının farkında olan damgalanmış bireyler diğer insanlardan aşağılayıcı tutum ve davranışlarla muamele görmeyi beklerler ve kendilerine yönelik öz saygılarını yitirebilirler (Petersen ve Six, 2008). Bunun neticesinde damgalanma içselleştirilebilir ve özgüveni tehdit edici unsurlarla birlikte duygusal sıkıntıya ve daha fazla soyutlanmaya yol açar (Perrin, 2002).

Damgalama yalnızca damgalanmış kişiyi değil, onunla ilişki içerisinde bulunan aile, akraba, arkadaşlar gibi kimseleri de etkilemektedir. Yapılan araştırmalar,

damgalanmış bireylerle ilişkili kişilerin yalnızca damgalanmış durumdaki biriyle olan yakınlığının neticesi olarak rutin olarak değersizleştirildiğini göstermiştir (Hebl ve Mannix, 2003; Neuberg, Smith, Hoffman ve Russell, 1994). Kişinin yakınlığına göre damgalanmanın şiddeti de dalgalar halinde daha fazla hissedilmektedir (Goffman, 2014:63).

Kişinin yakınlarına yönelik damgalama kurumsal düzeyde olacağı gibi toplumsal dışlanma şeklinde de gerçekleşebilir. Bir suçtan hüküm giymiş kişinin yakın derecedeki yakınlarının güvenlik soruşturmaları nedeniyle memur olamaması, resmî kurumlarda çalışmasının önündeki engeller bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu şekilde ilişkilendirmeye yoluyla damgalanmış kişiler üzerine yapılan ampirik araştırmalarda başta aile yakınları olmak üzere, damgalanmış bireylerle yakınlık içerisinde olan kişilerin özgüven eksikliği, düşük benlik algısı gibi psikolojik sıkıntılar yaşadıkları tespit edilmiştir (Struening ve diğerleri, 2001; Mak & Kwok, 2010). Benzer şekilde damgalanma AIDS gönüllüleri gibi damgalanmış kişilerle sosyal bağlantılar geliştiren aile dışındaki insanlar üzerinde de bir etkiye sahip olabilir (Snyder, Omoto ve Crain, 1999).

Damgalanmanın olumsuz etkilerinin şiddeti, toplum tarafından kişinin damgalanmasına sebep olacak etiket üzerindeki sorumluluğuna göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin, sigara içen ve akciğer kanserine yakalanan bir kişiye sapkın olarak nitelenen durum üzerinden yüksek düzeyde bir sorumluluk atfedilir. Ancak meme kanserine yakalanan hastanın mevcut durumla alakalı sorumluluğu diğerine oranla daha düşük düzeyde olacaktır. İlk durumda kişiye yönelik öfke ve damgalayıcı davranışlar daha yüksek düzeyde olurken, diğerinde düşük kişisel sorumluluk, sempati duygularına ve yardım içeren davranışlara yol açar (Weiner ve diğerleri, 1988). Ancak bazı damgalanmış niteliklerin etkileri, damgalanan bireylere insanlık dışı deneyimleri yaşatma noktasına kadar gidebilir (Goffman, 2014).

Damgalanma deneyimleri yoksulluk içerisinde yaşayan veya sosyal sermayesi olmayan insanlar tarafından daha yoğun şekilde hissedilmektedir (Jones, Weil, Coreil ve Shoush, 2004; Sivaram ve diğerleri, 2009). Bununla beraber damgalanma

algısında kişilik özellikleri ve düşünme biçimleri önemli rol oynamaktadır (Crocker ve Major, 1989)

2.5 Damgalamanın Politik Güç Olarak Kullanımı

Literatürde yer alan son çalışmalar, damgalamanın sermaye sahipleri ve siyasal iktidarlar tarafından toplumsal hareketleri bastırmak, belirli siyasi grupları siyaset alanının dışında tutarak kendi otoritelerini pekiştirmek maksadıyla sistematik bir güç olarak kullanılabileceğini göstermiştir (Linden ve Klandermans, 2006; Ferree, 2005; Spanje ve Azrout, 2019; Friedman vd., 2022). Mevcut sosyokültürel yapılar içerisinde cereyan eden yapısal damgalamadan farklı olarak damgalama bir strateji olarak belirli grupların günah keçisi ilan edilmesiyle sağlanan, bir tür böl ve yönet politikasının parçasıdır. Toplumsal kültür içerisinde var olan ya da daha önce üretilmiş damgalama kodlarının belirli siyasi gruplarla ilişkilendirilmesiyle mevcut çıkarlarına meydan okuyan veya okuyabilecek siyasi rakipleri damgalanır. Böylece sermaye sahipleri konumlarını pekiştirirken, siyasi adaylar kendilerine makam ve kaynak üretebilir (Friedman vd., 2022).

Belirli bir grubu günah keçisi ilan etme ve damgalama, doğrudan ya da dolaylı olarak aşağılık veya tehlikeli olarak çerçeveleyen haberler ve siyasi adaylar tarafından yürütülen kampanyalar aracılığıyla güçlendirilir (McCradden ve ark., 2019). Bu noktada kitle iletişim araçları sosyal kontrol aracı olarak önemli bir rol oynamaktadır (Gans, 2004). Belirli olay, grup ya da kişilerin gerçek olsun ya da olmasın, kimi zaman münferit bir olaydan yola çıkarak toplumsal değer veya çıkarlara bir tehdit olarak tanımlanmasıyla toplumsal bir panik havası yaratılabilir.

Bu şekilde gerek siyasi parti programlarıyla gerek medya aracılığıyla belirli bir siyasi grubun damgalanması, beraberinde grup üyelerinin kişisel olarak damgalanmasına yol açan bir süreçtir. Bunun neticesi olarak kişilerarası düzeyde, bireysel vatandaşlar hareket destekçilerini sosyal çevrelerinden dışlayabilirler (Ferree, 2005). Belirli bir grubun bu şekilde kamusal olarak damgalanması grup

üyelerinin mikro ilişkilerde damgalanmanın olumsuz etkilerini hissetmesine ve içselleştirilmiş damgalanmayı deneyimlemesine yol açar (Goffman, 2014).

Ferree, hak ve taleplerinin doğrudan hedefinin devlet olmayan kültürel dönüşüme yönelik toplumsal hareketlerin bastırılmasında alay etme, damgalama ve sansürün yumuşak bir güç olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Ancak bu çalışmanın bulguları da Linden ve Klandermans'ın argümanında olduğu gibi damgalamanın devlet aygıtları tarafından uygulanan sert baskı mekanizmalarıyla grift bir halde işleyen şiddet biçimi olduğunu göstermektedir.

Damgalama yoluyla gerçekleşen bu baskılama biçimi aynı zamanda devlet aygıtları tarafından gerçekleştirilen sert baskı mekanizmalarını destekleyen, birlikte işleyen bir araçtır (Linden ve Klandermans, 2006). Herhangi bir siyasal harekete yönelik devlet aygıtlarının müdahalesi kamuoyunun önemli bir kesiminin desteklemesi durumunda kolayca geri teperek protesto seferberliğini arttırabilir (Goldstone ve Tilly, 2005). Ancak alay etme, damgalama ve günah keçisi ilan etme toplumsal algıyı biçimlendirerek, devlet aygıtları tarafından gerçekleştirilen tutuklama, parti kapatma gibi daha sert baskı biçimlerine zemin hazırlar. Nüfusun büyük bir bölümünün bir hareketin eylemcilerini hor gördüğü bir durumda, devlet o hareketi sert bir şekilde bastırmayı göze alabilir (Linden ve Klandermans, 2006; Earl, 2003).

Damgalama bu yönüyle aktif bir tahakküm ve tepki sisteminin bir parçasıdır. Her ne kadar toplumsal kodlar aracılığıyla gündelik etkileşimlerde açığa çıksa da aynı zamanda dinamik, politik ve ekonomik güçler tarafından oluşturularak, sürdürülebilir bir süreçtir (Friedman vd., 2022)

III. OHAL VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER

Bu çalışma KHK'lı bireylerin toplumsal damgalanma ile başa çıkma stratejilerini tartışmaya açarken 2016-2017 yılları arasında çıkarılan OHAL Kararnameleri neticesinde ihraç edilen bireylerin terör ile ilişkilendirilerek damgalandıkları iddiasına dayanmaktadır. Bu sebeple çalışmanın çıkış noktasını oluşturan bu varsayıma neden olan koşullar, tarihsel süreç içerisinde gelişen olayları açmak çalışmanın bulgularını analiz edebileceğimiz makro değişkenlikleri göstermek yerinde olacaktır.

Bu bölüm içerdiği konular bağlamında iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlığımız ihraç edilen bireylerin damgalanmasında temel belirleyici olan Olağanüstü hâl (OHAL) yönetimi ve Kanun Hükmünde Kararnamelere odaklanmaktadır. Bu bölümde OHAL rejimi ve Kanun Hükmünde Kararnameler Anayasadaki yeri ve günümüze kadar uzanan farklılaşmaları ekseninde incelenecektir. OHAL rejiminin kapsamı ve sınırlılıkları, Kanun Hükmünde Kararnamelerin Anayasada yer aldığı ilk günden, bugüne kadar geçirdiği değişim ve uygulama alanları alt başlıklar halinde sunulmuştur. İhraç edilen bireylerin damgalanmasına neden olan yapısal süreçler OHAL ve KHK'lar çerçevesinde incelenmiştir. Böylelikle önceki dönemden farklı olarak yapılan Anayasal düzenleme sonrası çıkarılan KHK'lar toplumsal damgalanmaya sebep olabilecek nedenlerin hukuki zemini tartışmaya açılmıştır.

Bu bölümün ikinci ana başlığı KHK'larla İhraç Edilen Bireylerin Damgalanma Süreçleri" olarak adlandırılmıştır. Bu başlık altında ihraç edilen bireylerin dalgalanmasına neden olan olaylar kronolojik bir sıra esasında incelenmiştir. Kavramsal çerçeveden yola çıkarak KHK'lı olma halinin toplumsal damgaya dönüşmesi ve literatürdeki yerinin tartışıldığı kısım alt başlıklardan biridir. Bu kısımda KHK'lı bireylerin toplumsal damgalanmaya maruz kalma süreçleri merkezine Goffman'ının yaklaşımını alarak, damgalanma kavramsallaştırmalarının güncel yorumlarıyla desteklenmiştir. Bununla birlikte hükümetin uyguladığı resmi bir uygulama olarak KHK'ların biçim ve içerik bakımından toplumsal damgalanma

üzerindeki etkileri ve buna itiraz edebilecek tek merci olarak gösterilen OHAL Komisyonu'nun uygulamaları sorunsallaştırılmıştır.

KESK, EĞİTİM-SEN üyeleri ve Barış Akademisyenleri gibi grupların KHK'lar ile ihraç edilmeleri, KHK'ların siyasal iktidarın baskılama aracı olarak işlev görebileceği iddiası bu bölümün alt başlıklarında tartışmaya açılan konulardan biridir.

3.1 OHAL Kavramı ve KHK'lar

Çalışmanın bu kısmında Olağanüstü Hal Kavramı, Anayasadaki yeri ve sınırlılıkları literatürde yer aldığı haliyle özetlenmiştir. Bununla birlikte geçmiş dönemde çıkarılan KHK'lar ile 2017 yılında yapılan Anayasal düzenleme sonrasındaki farklılıklara yer verilmiştir. Böylelikle çalışmaya konu olan 2016 yılından sonra çıkarılan KHK'ların hukuki zemindeki yeri ve toplumsal damgalanma üzerindeki etkileri tartışmaya dahil edilmektedir.

3.1.1 Olağanüstü Hal Kavramı

OHAL devletin mevcut hukuk kuralları ve uygulamaları ile düzeni sağlayamadığı afet, iç savaş, ayaklanma ya da savaş gibi olağandışı durumlarda başvuru bir yönetim biçimidir (Esen, 2008:8). Olağanüstü hâl kavramı, anayasal çerçevede yasayla düzenlenmiş sınırlara bağlı olarak yönetime daha seri hareket imkânı tanıyan hükümetin yetkisini belirli bir süre zarfında bazı denetim mekanizmalarından muaf bırakan, geçici süreli otoriter bir yönetim biçimi olarak tanımlanabilir (Turhan, 1991).

OHAL Anayasada belirtilmiş hukuki bir yönetim biçimidir (Teziç, 2009). Olağanüstü hâl dönemlerinin anayasalarda ve yasalarda yöntemleri, gerekçeleri, yetki ve görevleri, bireylerin hak ve özgürlüklerine yapılacak müdahale imkân ve araçları önceden tanımlanmıştır. Bu dönemler Olağanüstü hâl ilânıyla kendiliğinden

devreye girer ve geçerli olduğu süre boyunca ilgili olduğu alan ve konularda olağan yönetimi askıya alır. Fakat Olağanüstü halin ilan edilmesiyle yeni bir hukuki yönetim biçimi belirlenemez. Anayasada öncesinde belirtilmiş olan hukuki rejim devreye girer. Yeni olan hukuki rejim değil, bu rejimin somut olaylara uygulanmasıdır (Can ve Aktaş, 2017:17).

Bununla beraber Olağanüstü hâl yalnızca belirli şartlar dahilinde bir yönetim biçimi olarak uygulamaya konulabilmekte ve süresiz olarak uygulanmamaktadır. Olağanüstü hâl uygulamaları modern toplumların özgürlüklerini tehdit eden durumlarda, mevcut durumun düzeltilmesi maksadıyla özgürlüklerinden geçici bir süre vazgeçtiği yönetim biçimidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki modern toplumlar özgürlüklerini tehdit eden durumlarda bunu bertaraf edebilmek için özgürlüklerinden geçici süre ile vazgeçmeye rıza göstermişlerdir (Özsoy, 2007).

Olağanüstü hali doğuracak şartların belirlenmesi, yetkilerin neler ve hangi makamlarca kullanılabilir olduğu, süresiz bir şekilde uygulamaya konulmasının önüne geçilmesi ve denetim mekanizmalarının işlerliğinin devamının sağlanması Olağanüstü halin sınırlılıklarını belirleyen kriterlerdir (Kabaoğlu, 2002).

3.1.1.1 OHAL'in Anayasadaki Yeri

Türkiye Cumhuriyeti yönetim biçiminde ilk olarak 1982 Anayasası'nda yer bulan OHAL kavramı “savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, ilan edilen istisnai bir yönetim önlemidir” olarak tanımlanmıştır (TBMM, 1982, md. 119-122).

1982 Anayasasına göre OHAL ve Sıkıyönetim ilan etme yetkisi Cumhurbaşkanlığı'nda toplanan Bakanlar Kurulu'na aitti. Anayasadaki OHAL tanımında bulunan savaş kavramı her ne kadar netlik içerse de “vatana karşı kuvvetli bir kalkışma”, “ekonomik buhran” gibi muğlaklık içeren ifadeleri de barındırmaktadır. 6771 nolu Anayasal düzenleme ile muğlaklık içeren bu ifadelerin tespiti Cumhurbaşkanı'nın tasarrufuna bırakılmıştır. Denetleme mekanizması ise TBMM olarak belirlenmiştir. Yani Cumhurbaşkanı OHAL ilan etme yetkisine sahip olmakla birlikte meclisin denetimine tabidir (Gözler, 2000).

Olağanüstü Hal yönetiminin uygulanmaya konulmasının sonuçları dahilinde olağanüstü hâl bölgesinde bulunan kişilere kendilerinden istenen, arsa, bina, yiyecek, içecek gibi ihtiyaçları temin etmek gibi yükümlülükleri söz konusudur. Anayasal yükümlülükler bakımaksızın bazı temel hak ve özgürlükler uluslararası hukuk çerçevesinde sınırlandırılabilir. Örnek olarak güvenlik gerekçesiyle seyahat özgürlükleri askıya alınabilir. Ancak yaşam hakkı, dini özgürlük ve masumiyet karinesi gibi uluslararası hukukla belirlenmiş temel insan haklarına bir sınırlama getirilemez (Gözler, 2000).

Olağanüstü Hal uygulamasının gerekliliklerine uygun olarak herhangi bir merciinin iznine bakılmaksızın doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından kanun hükmünde kararname çıkarılabilir (Gözler, 2000).

3.1.1.2 OHAL'in Kapsamı ve Sınırları

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereği sözleşmeye taraf olan devletlerin Olağanüstü Hal dönemlerinde uyması gereken birtakım yükümlülükler vardır. Olağanüstü hâl durumunda kişisel hak ve özgürlüklere birtakım sınırlılıklar getirilmesi rejimin gerekliliklerinden olmakla birlikte olağanüstü halin hukuk sınırlarını aşmaması gerekir. Olağanüstü hâl ilan edilebilecek durum ve koşullar İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesinde belirtilmiştir. İlgili maddeye göre

Olağanüstü hâl ilan edilebilmesi için savaş veya millet varlığını tehdit eden büyük ve yakın bir tehlike olmalıdır (Behçet, 2014, s. 37).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 15'te yer alan BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi olağanüstü hallerde uygulanacak olan tedbirleri 4. Maddede şu şekilde tanımlar; "Ulusun hayatını tehdit eden ve varlığı ilan edilmiş olağanüstü hâl durumlarında ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine aykırı olmamak koşuluyla ve hiçbir şekilde ayrımcılık içermemesi kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde olmak üzere, bu sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler alabilir".

Olağanüstü hali gerektiren durumlarda Anayasa'ya göre süresi altı ayı geçmemek üzere Cumhurbaşkanı tarafından OHAL ilan edilebilir. OHAL ilan kararı verildiği gün Resmî Gazete'de yayınlanarak meclis onayına sunulur. Meclis gerekli gördüğü takdirde OHAL'in süresini kısaltabilir, uzatabilir ya da tamamen kaldırabilir. Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü takdirde her defasında dört ayı geçmemek şartı ile TBMM'den sürenin uzatılmasını talep edebilir. Savaş halinde ise dört ay şartı aranmaz (TBMM, 1982, md. 119).

3.1.2 Kanun Hükmünde Kararname Kavramı ve Çeşitleri

Kanun Hükmünde kararnameler ilk kez 22.09.1971 yılındaki 1961 Anayasasında yapılan 1488 sayılı değişiklikle birlikte Türkiye Cumhuriyeti hukuk sisteminde yer almıştır. Mevzuat konularında çıkarılan hükümlerin yürürlüğe konmasını hızlandırmak amacıyla kanun hükmünde kararnamelerin çıkarılması bu tarihten itibaren yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır (Tan, 1995, s. 339).

Yasalarla eşdeğer güce sahip, yazılı mevzuatlar olan Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi devletin yürütme organına aittir. 1982 Anayasası'nın 119 ve 122 maddelerinde olağan dönem ve olağanüstü dönem olmak üzere iki grupta tanımlanan kararnameleri çıkarma yetkisi 21.01.2017 tarih ve 6771 sayılı Anayasa değişikliğiyle

Bakanlar Kurulu'nun kaldırılmasıyla doğrudan Cumhurbaşkanı'na devredilmiştir (TBMM, 2017, md 8).

Anayasa değişikliği öncesinde olağan dönemlerde KHK çıkarma yetkisi TBMM'den alacağı yetki ile Bakanlar Kurulu'nda bulunmaktaydı. Ancak bu yetki sadece belirli bir konu ve kapsam ile sınırlı olmakla birlikte günümüzde de olduğu gibi temel hak ve hürriyetler hakkında KHK çıkarılamaması sınırlandırmasına tabi tutulmaktaydı. Böylelikle yasama organına ait yetki, kendi sınırları içerisinde tutularak yürütmenin bu alana müdahil olması engelleniyordu. Bu durum yürütmenin KHK çıkarma yetkisi üzerinde denetleyici bir sistem oluşturuyordu (Tan, 1995, s. 341).

Olağanüstü dönemlerde ise Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından, sadece OHAL'in gerekli kıldığı konularda yetki kanununa gerek duyulmaksızın aynı gün Resmî Gazete'de yayınlanarak meclis onayına sunuluyordu. Benzer şekilde olağanüstü dönemlerde çıkarılan "sıkıyönetim kararı", ayaklanma ya da savaş durumunda ülkenin tamamı ya da bir bölümünde Cumhurbaşkanı başkanlığında Bakanlar Kurulu tarafından alınıp meclis onayına sunulmaktaydı. 6771 sayılı Anayasa değişikliğiyle sıkıyönetim kavramı terk edilerek, KHK'lar yerini Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine bırakmıştır (Yaldız, 2020).

Günümüzde ise 2017 yılında Anayasa'da yapılan düzenlemeyle gerek olağan dönemde gerekse olağanüstü hallerde çıkarılan kanun hükmünde kararnameleri çıkarma yetkisi yalnızca Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Olağan dönemde çıkarılan kararnameler, yasanın altında yer almakta, aynı konuda bir yasa çıkarılması ya da yasa ile çatışması halinde yasa geçerliliğini korumaktadır.

OHAL Kararnameleri ise Anayasanın ilgili maddesi gereğince normlar hiyerarşisinde belirlendiği üzere kanunla eşdeğer sayılmaktadır (TBMM, 2017, md 1198). Uluslararası hükümlülöklere aykırılık gözetmediği sürece üç ay içerisinde meclis onayına sunulmak suretiyle olağanüstü halin gerekli kıldığı her konuda Anayasada belirtilen temel hak ve özgürlöklöler dahil olmak üzere çeşitli sınırlar getirebilmektedir (Tan, 2017)

3.1.2.1 Olağanüstü Hal KHK'ları

OHAL döneminde çıkarılan kararnameler olağanüstü halin yarattığı etkiler neticesinde ihtiyaç halinde ortaya çıkan anayasal denetime tabi olmaksızın yalnızca uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde çıkarılan, normlar hiyerarşisinde en üst sırada yer alan kararnamelerdir. 6771 sayılı Anayasa değişikliğiyle öncesinde Cumhurbaşkanı başkanlığında Bakanlar Kurulu'nda olan KHK çıkarma yetkisi bu yasa ile doğrudan Cumhurbaşkanına devredilmiştir (Yaldız, 2020).

Buna göre; 11.02.2017 tarihli Resmî Gazetede yayımlanmış olan 6771 sayılı Kanun 2017 yılında kabul edilerek, KHK'lar kaldırılarak, yerlerine “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” getirilmiştir. Cumhurbaşkanı yürütmeye ilişkin konular veya Olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda kararname çıkarabilecektir. Böylelikle düzenleyici işlemler olan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri hukuk sistemimizde yerini almıştır (Boztepe, 2018, s. 273).

Anayasanın 119.maddesine göre Cumhurbaşkanı olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda doğrudan Anayasadan yetki alarak 104. Maddesindeki sınırlandırmalara tabi olmaksızın kararname çıkarabilir. Bu kararnameler sadece uluslararası denetime tabi tutulur. Bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer ve aynı gün meclis onayına sunulur. Meclis kararnameyi üç ay içerisinde görüşerek karara bağlar. Meclisin onayından geçmediği takdirde kararname kendiliğinden yürürlükten kalkar (Yaldız, 2020).

3.1.2.1.1 Olağanüstü Hal KHK'larının Kapsamı ve Sınırları

OHAL Kararnamelerinin amacı mevcut durumun gerektirdiği koşullarda OHAL süresince istisnai önlemler almaktır. Olağan dönem kararnameleri yargı denetimine tabi iken Anayasanın 148. maddesinin 1. fıkrasına göre ‘OHAL’lerde, Sıkıyönetim ve Savaş Hallerinde çıkarılan KHK'lerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz’ şeklinde bir hüküm

bulunmaktadır. Bununla beraber OHAL kararnamelerinin uygulanması olağanüstü hâl ilan edilen ÷lke, bölge ile sınırlı olmak zorundadır (Behçet, 2014:38).

Bu bağlamda OHAL Kararnameleri yargı denetiminde tutulacağından öncesinde ilgili KHK'nın yapısal olarak OHAL gerekliliklerine uyup uymadığı, süresi ve uygulanan bölgenin uygunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Uygun olmadığı durumlarda ilgili KHK'nın OHAL Kararnamesi sayılmayacağından Anayasa Mahkemesince denetlenmesinde herhangi bir engel olmayacaktır (Tan, 1995:351).

OHAL Kararnameleri yürütme tarafından çıkarıldıktan sonra meclis denetiminden geçtiği için artık yasama alanına girmektedir. Bu gerekçeyle Anayasal denetime tabi olmalıdır (Özbudun, 2019). OHAL Kararnameleri süre ve bölge ile sınırlı olduklarından dolayı KHK'lar ile yasalar değiştirilemez. KHK içeriğinde belirtilen kurallar daha uzun süreli uygulanmak isteniyorsa bu çerçevede yasa çıkarılmalıdır. OHAL Kararnamesi çıkarabilmek için öncelikle yeterli sebeplerle ilân edilmiş olan bir olağanüstü hâl olması gerekmektedir. OHAL KHK'ları ile getirilmiş olan düzenlemeler OHAL'in amacını, kapsamını ve sınırlarını geçmemelidir. "OHAL KHK'ları, yalnızca olağanüstü hâlin gerektirdiği konularda çıkartılabilir" (Öden, 2009: 659).

OHAL Kararnamelerinin Anayasal denetimine dair farklı görüşler olmakla birlikte 6771 sayılı Anayasa değişikliği öncesi ve sonrasında uygulamalarda değişiklik gözlenmiştir. Anayasa Mahkemesi 1991 yılından itibaren OHAL KHK'larının Anayasaya uygunluğunun denetimini gerçekleşirmiştir. Bu dönemde çıkarılan KHK'ları konu, yer ve zaman bağlamında incelerken 15 Temmuz 2016 sonrası ilan edilen OHAL süresince çıkarılan OHAL KHK'larının iptali istemiyle açılan davalarda mahkeme içtihadını değiştirerek yetkisizlik kararı nedeniyle reddetmiştir (Barın, 2020).

3.2 KHK'larla İhraç Edilen Bireylerin Damgalanma Süreçleri

Damgalanma farklı dinamiklerle gelişen, gündelik etkileşimler esnasında ortaya çıkan bununla birlikte toplumsala farklı biçimlerde etki eden bir süreçtir. Çalışmanın bu kısmında KHK'lar ile ihraç edilmek suretiyle damgalanan bireylerin 15 Temmuz Darbe Girişiminden günümüze değin gelişen süreçler, toplumsal damgalanmaya neden olan etkenler, KHK'lı olarak damgalanmanın sebep ve sonuçları incelenerek mevcut durumun damga kavramıyla teorik ilişkisi tartışılmıştır.

3.2.1 15 Temmuz Sonrası OHAL Rejimi ve OHAL KHK'larıyla İhraç Süreçleri

15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleşen darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlandırılmasının ardından 20 Temmuz 2016 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından 90 gün süreyle ülke genelinde olağanüstü hâl (OHAL) ilan edilmiştir (9064 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 2016). Ardından üç ay olarak ilan edilen Olağanüstü Hal yönetimi yedi kez daha uzatılarak iki yıl sürdü.

Bu süreçte mevzuatı değiştiren Ceza Muhakemesi Kanunu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu da dahil olmak üzere mevzuatı değiştiren 31 OHAL KHK'sı yayınlanmıştır ve tamamı kanunlaştırılmıştır (Barın, 2020). 18 Temmuz 2018'de OHAL iptal edilmiş ancak "terörle mücadele" gerekçesiyle 7145 sayılı Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la birlikte hükümetin OHAL yetkisi 31 Temmuz 2021'e kadar uzatılmıştır. Bununla beraber kamu çalışanlarının terör ile irtibatlı olduğu gerekçesiyle ihraç edilmelerinin bağlayıcısı olan 375 sayılı KHK'ya eklenen geçici 35. Madde ile 31 Temmuz 2022'ye kadar süresi uzatılmıştır.

OHAL Komisyonunun yayınladığı rapora göre; başta FETÖ/PYD örgütü olmak üzere, "terör örgütleriyle irtibat ve iltisaklı olduğu gerekçesiyle" yayımlanan kanun hükmünde kararnameler ile 125 bin 678'i kamu görevinden çıkarma (3 bin 213 rütbe alma, 2 bin 761 kurum ve kuruluş kapatma ve 270 yurtdışı öğrencilikle ilişkisi

kesilme) olmak üzere toplam 131 bin 922 tedbir işlemleri gerçekleştirilmiştir (Ohal İnceleme Komisyonu: 2021). Uygulanan ek tedbirlerle kamu görevinden ihraç edilmenin yanı sıra “meslek ve çalışma hakkı”, “pasaport”, “yurt dışı”, “sağlık güvencesi” gibi birçok temel haklardan mahrum bırakılmışlardır. Bununla birlikte “Mağdurlar İçin Adalet Topluluğu”nun yayınladığı rapora göre başta birinci derecede yakınları olmak üzere çıkarılan uygulamalardan etkilenen insan sayısı milyonlara ulaşmaktadır (2020).

İlk yayımlanan KHK’lardaki ihraçlar askeri personel ve bizzat 15 Temmuz Darbe Girişimi’ne faal olarak katılanlara yönelikken ardı sıra yayımlanan KHK listelerine başta “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiri metnine imza atan Barış Akademisyenleri olmak üzere, KESK, EĞİTİM-SEN üyesi gibi siyasal iktidara muhalif kişiler de eklendi. Anayasa Mahkemesi’nin (Anayasa Mahkemesi: [AYM] 2019: 19/9/2019- 30893) “Zübeyde Füsun Üstel ve Diğerleri” hakkında 26 Temmuz 2019’da başvurusunda emsal teşkil edecek ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine yönelik kararına rağmen, OHAL kapsamında çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle 406 imzacı akademisyen kamu görevinden ihraç edildi.

İhraç edilmelerinin öncesinde siyasal iktidar kadrolarında yer alan kimselerin Barış Akademisyenlerine yönelik ötekileştiren, itibarsızlaştıran söylemleri KHK’lıları da kapsayacak şekilde sürdürülerek, AKP Hükümetine yakın “Yeni Akit”, “Yeni Şafak”, “Türkiye Gazetesi” gibi medya kuruluşlarının haber yapma biçimleri ile desteklenmiştir.

OHAL KHK’ları sonucu kamu görevinden ihraç edilen kimseler duruma itiraz etmek adına Anayasa Mahkemesi (AYM), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Bölge İdare Mahkemeleri gibi çeşitli yargı yollarını denemiş, ancak farklı gerekçeler sunularak başvuruları reddedilmiştir. 2017 yılında Venedik Komisyonu’nun (2016) talebi üzerine kamu çalışanlarının ihraçlarına yönelik itirazları incelemek üzere yayımlanan 685 nolu KHK ile 23 Ocak 2017 tarihinde Olağanüstü Hal İnceleme Komisyonu (OHAL Komisyonu) kurularak, faaliyete geçmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde başarısız darbe girişimi sonrasında ilan edilen OHAL ve buna paralel olarak çıkarılan KHK'lar ile bireylerin ihraç edilme süreçlerindeki gelişmeler tarihsel süreç içerisinde özetlenmiştir. Bundan sonraki başlıklarda süreç içerisinde gelişen dinamiklerin toplumsal damgalanma üzerindeki etkilerine değinilecektir. Ardından KHK'lı olma halinin literatürdeki damgalanma tanımları içerisindeki yeri tartışılacaktır.

3.2.2 KHK'lı Damgası ve Literatürdeki Yeri

KHK'lı bireyler ihraç edilmeden önce akademisyen, asker, polis, öğretmen, okul müdürü gibi kamu çalışanı olarak anılan kimselerdi. Yayınlanan kararnemelerle birlikte mesleklerinden ihraç edilmeleri, isimlerinin “terör ile irtibat ya da iltisaklı” olarak Resmî Gazete’de yayımlanması statü kaybına uğramalarına neden olmuştur. Bununla birlikte KHK'lı olmak, yüz binden fazla kişinin dahil olduğu Goffman’ın toplum tarafından varsayımlara dayanan, belirli niteliklerin tahsis edilerek oluşturulduğunu ifade ettiği yeni bir toplumsal kategori halini almıştır. Yayımlanan KHK'larda ihraç edilmelerinin gerekçesi olarak terör ile irtibat ve iltisaklı oldukları gösterilmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi belirli bir toplumsal kategoriye atfedilen olumsuz nitelikler o grup ile özdeşleşir ve grubun üyeleri o grubun bir örneğine dönüşür. Böylece KHK'lı bireylerin kimlikleri dahil oldukları grubun kategorisine indirgenerek itibarsızlaştırılır ve değer kaybeder, Goffman’ın ifadesiyle damgalanır.

Damgalanma kişilerin belirli bir sosyal bağlamda devalüe olmuş bir sosyal kimliği ileten bazı niteliklere sahip oldukları ya da sahip olduğuna inanıldığı görüşüne dayanır (Crocker vd., 1998). Damgalama etiketleme, olumsuz stereotip oluşturma, ayrımcılık ve statü kaybı bileşenlerinin politik bir gücün varlığıyla gerçekleşir (Link ve Phelan, 2001). Yayımlanan KHK'larda ihraç edilmenin gerekçesi olarak “terör ile irtibat ve iktisatlı” olunduğu yönündeki açıklamalar, bir grup olarak KHK'lıları toplumun kültürel çizgisinde hali hazırda bulunan bir damga kodu olan terör

ifadesiyle özdeşleştirerek streatipleştirir. Böylece ihraç edilmiş bireyler üzerlerine atfedilen olumsuz etiketle birlikte toplumun geri kalanından, “normal” olanlardan ayrılır.

Gerek siyasal iktidara sahip siyasi kadrolarda yer alan kimselerin açıklamalarına dair yapılan haberler, gerekse belirli bir grup olarak KHK’lıların durumuna yönelik dışlayıcı, ötekileştiren bir noktada terör ile ilişkilendiren haber yapma biçimleri toplumsal algıda bu kimselerin uzak durulması, sosyal dışlanma yoluyla cezalandırılması gereken insanlar olarak tanınmasına yol açar.

Kim tarafından, hangi kriterlere bağlı olduğu bilinmeden, her an yayımlanabilecek kararnamele topluma dahil olan her bireyi olağan şüpheli, gündelik hayatta geliştireceği ilişkiler ise terör ile irtibat ve iltisaklı olabileceği varsayımını doğurmaktadır. Kişinin yasalar karşısında suçlu olarak ilan edilmesi diğerleri tarafından toplumsal norm ve değerleri yıkmaya yönelik davranışlar gösteren sapkınlar olarak tanınmasına yol açar (Becker, 2015). Bunun bir sonucu olarak toplumsal yaşamın dışına itilerek ayrımcılığa, sosyal dışlanmaya maruz kalırlar.

İhraç edilen bireylerin kendilerini hukuki bir zeminde aklayamamalarının da etkili olmasıyla, toplumun geri kalanı tarafından üzerlerine atfedilen terörist etiketiyle birlikte toplumsal algıda suçlu insanlar olarak tanınmışlardır. Bu sebeptendir ki mikro ilişkilerde ayrımcılığa, sosyal dışlanmaya maruz kalarak damgalanmışlardır

Damgalanmış grupların imkanlarını kısıtlayan, resmi ve özel kurumların politikalarını temsil eden sosyopolitik güçler ile oluşturulan damgalanma biçimleri literatürde yapısal damgalama olarak ifade edilmektedir (Carrigan & Watson, 2005). KHK’ların resmî kurumlarca yayımlanması, inşa edilen ve gündelik etkileşimlerde etkisini gösteren yapısal bir damgalamadır. Yayımlanan KHK’larla ihraç edilmenin yanı sıra kişilerin mesleki ehliyetleri iptal edilmiş, yurt dışına yasak getirilmiş, SGK işten çıkış kodlarına KHK’lı olduklarını bildiren kodlar eklenmiştir. Damgalanma sonucu olarak kişiler gelir, eğitim, psikolojik refah, barınma durumu gibi temel haklarda dezavantajlı bir konuma getirilmiştir.

Damga iliştirildiği grubun ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara ulaşımını sınırlamakla kalmaz bu grubun, yaşadığı negatif koşulların yoğunlaşmasını meşrulaştıran ve bu durumu yeniden üreten bir mekanizmaya dönüşür. Ayrıca bir grup hakkında damgalayıcı bir kültürel ve kurumsal söylem söz konusu ise bu grubun gündelik ilişkilerinde damga ve haksızlıklarla karşılaşma ihtimali artmaktadır. Daha da önemlisi bu kişilerin potansiyel olarak tehlikeli olduğuna inanılması, bu kişilerin yaşadığı mağduriyetlerde bile onlarla empati kurulmamasına neden olabilmektedir. (Clair vd., 2016:223).

Gündelik ilişkilerde KHK'lıların damgalanarak sosyal dışlanmaya maruz kalmalarındaki temel sebep kendilerine iliştirilen terörist etiketinin "bulaşıcılığından" kaynaklanmaktadır. Goffman'ın belirttiği üzere toplumsal alanda suçlu olarak tanınmış kimselerle ilişki halinde olmak diğerlerinin de suçlu olarak etiketlenmesine neden olmaktadır. Bu sebepten toplumsal hiyerarşideki yerlerini korumak ve damgalanmanın olumsuz etkilerine maruz kalmamak adına toplumun geri kalanı için damgalanmaları adına bir sebep oluşturur.

Link ve Phelan'ın ifade ettiği gibi damgalama gerekli motivasyona sahip olduğunda belirli bir grubu normlar inşa ederek içeride ya da dışarıda tutmaya oldukça elverişli bir araçtır (2014). Aynı zamanda literatürde yer alan son çalışmalar damgalamanın siyasi iktidarların otoritesini koruyabileceğini ve hatta güçlendirebileceğini göstermiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde çıkarılan KHK'lara karşı itiraz edebilecek hukuki bir zemin olmayışı, var olan kurumların azami süre içerisinde bir çözüm üretmemesi sonucu belirli bir grubu KHK'lar aracılığıyla damgalamak siyasal iktidarın kullanabileceği politik bir güce dönüşür. Barış Akademisyenleri, KESK, EĞİTİM-SEN gibi sendikal örgütlenme mensubu ve muhalif grupların ihraç edilmek suretiyle damgalanması bu bağlamda düşünmemize olarak veren çerçeveyi sunar. Bu durum toplumsal algıda güvenlerinin sarsılmasına neden olurken, konumlarını yitirmenin beraberinde erişecekleri olanaklar kısıtlanır. Böylelikle siyasal iktidar konumunu pekiştirerek bir güç elde etmiş olur. Diğer taraftan muhaliflere yönelik uygulanan bu yaptırımlar toplumun geri kalanı içinde

norm belirleyici bir rol üstlenerek siyasal iktidarın ideolojisi çizgisinde toplumun şekillenmesine yarayan bir araca dönüşür. Bu bağlamda KHK'lı damgası siyasal iktidarın aldığı kararlar neticesinde, kitle iletişim araçları vasıtasıyla inşa edilerek mikro ilişkilerde kendisini gösteren ve yasalarla onaylanan politik bir damgadır.

KHK'lı damgasının aynı grup içerisinde farklı politik görüşten insanları, çeşitli muhalif grupları barındırması sebebiyle kişilerin damgayı anlamlandırma biçimleri ve toplumun onlara olan bakış açısında çeşitli başkılıkları beraberinde doğurur. Böylelikle girdikleri farklı sosyal ortamlarda KHK'lı olmak Johannes ve diğerlerinin (1984) ifade ettiği gibi damgalanmaya sahip olabilecek bir nitelik olabileceği gibi bazen itibar kazandıran bir özelliğe dönüşür. Kişilerin herhangi bir yargılanma sürecinden geçmemeleri, cezai yaptırımlara maruz kalmaları sebebiyle eski hükümlü olmak, tutukluluk gibi toplum tarafından kanıksanmış damgalardan ayrılır. Goffman'ın belirlemiş olduğu üç farklı damga tipolojisi içerisinde de yer almaz. Bu sebeple KHK'lı olmak içerisinde çeşitli muğlaklıkları barındıran kendine has formda bir damgadır.

3.2.3 KHK'ların Toplumsal Damgalanma Üzerindeki Etkileri

Yayımlanan KHK'lar ve ihraç edilen kişilerin isimleri açık bir şekilde ilkin *Resmî Gazetede* yayınlanmış akabinde tüm medya kurumları ve dijital ağlarda paylaşılmıştır. Herhangi bir yargı sürecinden geçmemelerine rağmen, yayımlanan KHK'larda kişilerin ihraç edilme nedenleri “terör ile irtibat ve iltisaklı” oldukları yönünde gerekçelendirilmiştir.¹ Terör olgusu tüm toplumlarda damgalanmaya sebep olabilecek bir etikettir. Beri taraftan 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında ülkenin içerisinde bulunduğu korku atmosferiyle insanların sorgulamaksızın ilişkilendirilen kimseden kaçınmasını gerektiren olumsuz bir klişeye dönüşmüştür.

¹ Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınması Hakkında Yayımlanan 675'nolu Kanun Hükümünde Kararname, Resmî Gazete (29 Ekim 2016)
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161029-4.htm>

İhraç edilen kişilerin KHK listelerinde terör eylemleri ya da FETÖ ile ilişkilendirilmesi, resmî kurumlarca iletişim kanalları üzerinden bu şekilde bir paylaşım kişilerin toplumsal alanda terörist olarak etiketlenmesine bir başka deyişle damgalanmasına yol açmaktadır.

Goffman'a göre damgalama bir kişinin bulunduğu kategori ile uyuşmayan daha öncesinde olumsuz bir niteliğin tahsis edildiği kategoride yer alması neticesinde sosyal etkileşim ağlarında kendisini gösterir (2014). İhraç edilmelerinin terör ile irtibat ve iltisaklı olduğu yönündeki gerekçe, toplumsal alanda KHK'lı kategorisine terörist niteliğinin tahsis edilmesini doğurur. Bunun sonucunda ihraç edilmelerinin öncesinde toplumsal alanda akademisyen, öğretmen, okul müdürü ya da herhangi bir kamu çalışanı olarak tanınan bu kimseler, mesleklerinden ihraç olmanın yarattığı statü kaybının yanı sıra buldukları toplumsal kategoriden terör ile ilişkilendirilmiş, bir noktada terörist ya da "Fetöcü" olarak özdeşleştirilmiş KHK'lı kategorisine indirgenir. Böylelikle gündelik ilişkilerde itibarsızlaştırılarak ayrımcılık, sosyal dışlanma, değersizleştirilme gibi birçok olumsuzluk içeren toplumsal damgalanma sürecini yaşarlar.

KHK'lı olarak damgalanmanın beraberinde sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin yaşadığı problemlerin belki de en başında mesleklerini icra edememe ve istihdam edilmeme problemi yer almaktadır. Bunun temel sebeplerinden birisi öğretmenlik, doktorluk gibi bazı meslekte bulunanların çalışma izinlerinin millî güvenliğine karşı faaliyette bulunduğuna karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti ya da iltisaklı yahut bunlarla irtibatı olması gerekçesiyle iptal edilmesidir (Resmî Gazete, 2016). Kararnamelerde yer alan bu madde ile resmî kurumların yanı sıra özel sektörde dahi olsa çalışmaları fiilen engellenmiştir. KHK'ların yayımlandığı ilk günden itibaren bu durum geçerli olmakla birlikte son dönemde Anayasa Mahkemesine açılan davalarda bu durumun özel hayata müdahale ve bir hak ihlali olduğu yönünde karar verilmiştir (Ayşe Ortak [GK], B. No: 2018/25011, 6/1/2022, § ...). Bununla birlikte çalışma yasasında yer alan, işten ayrılış nedenleri olarak KHK ile ihraç edildiklerini belirten "37 ve 38" kodları SGK

kayıtlarına işlenmiştir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2022). Bu durum herhangi bir iş başvurusunda iş verenin önüne çıkarak fişlenmelerine sebep olmaktadır.

Böylelikle gerekli yetkinlik ve liyakat sahibi olsalar dahi KHK'lar ile ihraç edilmenin kendilerini terör ile ilişkilendirmesi sonucu iş veren tarafından reddedilmelerine neden olmaktadır. Gerek ihraç edilmelerine dair sunulan nedenler, gerekse ihraç edilen bireylerin çalışma izninin iptali ve işten ayrılış nedenlerinin belirli kodlar aracılığıyla fişlenmesi resmî kurumların sosyal damgalanma üzerindeki etkisini göstermektedir.

3.2.4 OHAL Komisyonu ve Hukuki Engellerin Toplumsal Damgalanmaya Etkisi

Olağanüstü Hal ilanının ardından çıkarılan kararnamelerle kamudaki görevlerinden ihraç edilen bireylere hiçbir kurum tarafından neden ihraç edildiğine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Toplumun her kesimi gibi ihraç edildiklerine bilgisini, Resmî Gazetede yayınlanan kararnamelerdeki ek listelerde adlarının yayınlanmasıyla öğrenmişlerdir. Kim tarafından ne ile suçlandığını bilmeyen KHK mağdurları mevcut duruma itiraz etmek adına tüm hukuksal yolları denemiş ancak hepsinin önünde türlü engellerle karşılaşmıştır.

Uygulamaların Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne yapılan itirazlar düzenlemelerin olağanüstü hâl kapsamında olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (Anayasa Mahkemesi: [AYM] 2016: K. 2016/166). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise yığılmaların önüne geçmek adına öncesinde iç hukuk yollarının tüketilmesinin gerekli olduğu savıyla başvuruları kabul etmemiştir (Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesi: [AİHM] 2017: 70478/16). Venedik Komisyonu'nun (2016) görüş bildirmesine müteakip başvuruları değerlendirip bir karara bağlamak üzere çıkarılan 685 nolu KHK ile bugün hala faaliyetlerini sürdürmekte olan OHAL Komisyonu kurulmuştur.

22 Mayıs 2017 Tarihinde göreve başlayan komisyonun görev süresi bugüne kadar iki kez uzatılmıştır. Komisyonun her yıl yayınladığı rapora göre 31/12/2021 tarihi itibarıyla 126.783 kişi başvurmuş, başvuruların 16.060'sı kabul, 104.643'ü ret kararıyla sonuçlanmıştır (Ohal İnceleme Komisyonu: 2021). Araştırma kapsamında görüşülen kişiler içerisinde ise yalnızca bir kişi görevine iade edilirken, komisyon dokuzu hakkında ret kararı vermiştir. Geriye kalan on bir kişi ise hala OHAL Komisyonu'nun komisyonun haklarında vereceği kararı beklemektedir.

Görüşmecilerin beyanlarında yer aldığı üzere komisyona yapılan başvuru sonrasında herhangi bir ek belge sunulmamakta ve komisyona yaptıkları başvurularda ne ile kim tarafından suçlandıklarını bilmediklerinden adil bir şekilde kendilerini savunma haklarına da sahip değildirlir. OHAL Komisyonu'nun vereceği karara kadar kendilerini ifade edebilecekleri hiçbir kurum bulunmamaktadır. Oysa evrensel hukukun temel ilkelerinden olan "masumiyet karinesi"nin yanı sıra "kendini savunma" hakkı Anayasanın 36. Maddesi ile güvence altına alınmış, sözleşmeye taraf olan ülkelerce AİHS'in 6. Maddesinde belirtilen "adil yargılanma" hakkı kabul edilmiş durumdadır.

Komisyonun ret kararı vermesi durumunda Bölge İdare Mahkemeleri'ne başvuruların önü açık olmakla birlikte yargılama süreciyle geçecek zaman değerlendirildiğinde, azami sürede yargılanma hakkından da mahrum bırakıldıkları açıkça görülmektedir. Bununla birlikte OHAL Komisyonunun, öldükten sonra ihraç edilen kişi hakkında görevine iade ettiği (T24 Haber Sitesi, 2019) ya da çocuğu olmamasına rağmen FETÖ yapılanmasına ait okullarda çocuklarını okuttuğu öne sürülerek itirazlara ret yönünde kararlar verdiği de görülmektedir (Evrensel Gazetesi, 2020). Bu gibi yanlış kararlar komisyonun aldığı kararlarda ne derece adil ve hakkaniyet sahibi olduğu sorusunu akla getirmektedir. Alınan yanlış kararlar karşısında itiraz edecek bir merci bulunmaması ihraç edilen bireylerin yaşam haklarını ellerinden alınmasına varan büyük sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu durum adil yargılanma, masumiyet karinesi, kanunsuz ceza olmaz ilkesi, kendini savunma, bilgi alma gibi temel haklardan yoksun bırakılmalarının yanı sıra toplumsal damgalanma üzerinde de etkili olarak toplum nezdinde temize çıkmalarını

engellemektedir. Çalışmaya katılan görüşmecilerinde ifade ettiği üzere, hukuksal anlamda verdikleri bu mücadele kaybettikleri hakları yeniden elde etmenin yanı sıra toplum nezdinde itibarlarını kazanmak adına verdikleri mücadelenin bir parçasıdır.

Bir kimsenin herhangi bir ceza almaksızın yargılanma sürecine tabi tutulması dahi onun toplum nezdinde suçlu olarak tanımlanmasına neden olan bir durumdur (Wickman ve Whitten, 1980: 190'den akt. Dursun, 1997: 309). Aynı zamanda daha önce kavramsal çerçevede belirtildiği gibi birçok tanımlamada kişinin kanunlar gereği suçlu bulunması sapma davranışı olarak nitelendirilir ve sapkın olarak etiketlenmesiyle birlikte toplumsal dışlanmaya maruz kalır (Becker, 2015; Lemert, 1967). İhraç edilen bireyler herhangi bir yargılama sürecinden geçmemelerine rağmen uygulamaya konulan yaptırımlarla cezalandırılmış, aradan geçen beş yıl gibi bir süreye rağmen kendilerini aklayacak herhangi bir hukuki makama erişememişlerdir.

3.2.5 Muhalif Yapıların KHK'larla Damgalanması

15 Temmuz Darbe girişimi sonrası “darbe girişiminde bulunan terör örgütünün tüm unsurlarıyla ve süratle bertaraf edilmesi” gerekçe gösterilerek Olağanüstü hâl ilan edilmiştir. (Bakanlar Kurulu: 2016) Ancak OHAL kapsamında alınan tedbir ve kararnemelerin kapsamı öncesinde “yer”, “dönem” ve “konu” ile sınırlı olmak durumunda ve kontrol edilebilirliği Anayasa Mahkemesi (AYM)'nin güvencesi altındayken içtihat kanununda yapılan düzenlemeyle geçmişe yönelik olarak genişletilmiş, tüm yetki yasama organlarına devredilerek, AYM'ye yapılacak itirazlar engellenmiştir. (Can, O, Şimşek A, D. 2017).

İlk olarak 1 Eylül 2016 tarihinde çıkarılan KHK ile Barış Akademisyenlerinin ihracını da içeren kararnemenin yayınlanmasıyla uygulamaların yalnızca FETÖ'ye yönelik olmadığı, muhalif siyasi aktörleri de kapsadığı görüldü ve sonrasındaki listelere EĞİTİM-SEN, KESK üyelerinin isimleri de eklendi.29 Nisan 2017'de çıkarılan 689 nolu KHK'ya öncesinde “Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ/PDY)'ne” ibaresinden sonra gelmek üzere “veya diğer terör örgütlerine” ibaresi eklenerek

KHK'ların hedef aldığı grupların çerçevesi genişletilerek öncesinde uygulanan yaptırımlara geriye dönük yasal zemin oluşturuldu.

Bunun neticesinde başta “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiriye imzalayan akademisyenler olmak üzere EĞİTİM-SEN, KESK gibi sendikal örgütlenme mensubu birçok kişiyi kamudan ihraç etmenin önü açılmış, uygulamalar siyasi iktidarın muhalif aktörlere yönelik tasfiye uygulamalarına dönüşmüştür. Bugün itibari ile ihraç edilen kişiler arasında 4267 KESK üyesi ve 406 Barış Akademisyeni bulunmaktadır.

3.2.6.1 KESK, EĞİTİM-SEN ve KHK Damgası

Sendikal anlamda ilk örgütlenmesini EĞİTİM-İŞ adlı sendika çatısı altında başlayan Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) 1995 tarihinde kurulmuştur. Bünyesinde EĞİTİM-SEN, Haber-Sen, Ses gibi birçok memur sendikasını barındırmaktadır. Amacını “toplumun karar süreçlerinde örgütlü olarak söz sahibi olduğu; devletten ve piyasadan azami ölçüde arındırılmış kamusal alanda eşit, ücretsiz, nitelikli, erişilebilir ve anadilinde kamu hizmetini savunmak” (KESK Tüzüğü:2014) olarak tanımlamaktadır.

KHK ile ihraç edilenler kimseler arasında bulunan 4267 kişinin KESK üyeliği bulunmaktadır. 10 Ekim 2015'te Ankara Tren Garı'nda bir canlı bomba saldırısı sonucu 102 kişi yaşamını yitirmiş, bunun üzerine hayatını KESK-DİSK-TMMOB-TTB'nin ortak çağrısıyla 29 Aralık 2015'te 1 günlük iş bırakma eylemi gerçekleştirilmiştir. Eylem sonrası birçok KESK ve EĞİTİM-SEN üyesi hakkında disiplin soruşturmaları açılırken, KHK'lar ile ihraç edilen bazı kişilere eyleme katılmış olmaları ihracın gerekçesi olarak gösterilmiştir. (KESK, 2021)

Bununla birlikte KESK'in internet sitesi üzerinden yayınladığı açık mektupta ihraç edilenler arasında OHAL Komisyonu'na yapılan başvurular içerisinde mektubun yayımlandığı tarih itibari ile KESK üyelerine ait dosyaların yalnızca yüzde 38'inin

karara bağlandığı, geri kalan dosyaların kasıtlı olarak bekletildiği ifade edilmektedir (KESK, 2021).

Bu çerçevede Friedman'nın damgalamanın siyasi iktidarlar tarafından kendisine karşı çıkan muhalif grupları ya da rakiplerini bertaraf etmek için kullanılabilen bir tür böl-parçala ve yönet mekanizması olduğu yönündeki görüşlerini beraber düşünmek anlamlı olacaktır (2022). Anayasal bir hak olarak sendikal anlamda faaliyet gösteren KESK ve EĞİTİM-SEN kurumlar içerisinde belirli bir grubun terör ile ilişkilendirilerek marjinalleştirilmesi diğer üyeleri arasında kurumun yürüttüğü faaliyetlere yönelik güvensizlik ve aynı şekilde yaptırımları maruz kalacağına dair korku yaratması mümkündür.

Bununla birlikte belirli bir grubun terör ile ilişkilendirilerek marjinalleştirilmesi, beraberinde bir grup olarak kurumların ve diğer üyelerinin de aynı şekilde etiketlenerek damgalanmasına yol açmaktadır. Unutmamak gerekir ki belirli bir grup üzerine atfedilen damga beraberinde üyelerinin de kişisel olarak damgalanmasına yol açmaktadır (Goffman, 2014). Bu bağlamda şekillenen toplumsal algı sendikanın yeni üye kazanması önünde bir engel, var olan üyelerini kaybetmek adına sebep oluşturarak kurumun sendikal faaliyetlerine zarar verdiğini söylemek yerinde olacaktır.

Bunun neticesinde kamu emekçilerinin hak ve taleplerinin sendikal yollarla mücadelesini veren KESK ve üyelerinin KHK'lar aracılığıyla damgalanmasının emek piyasasını güvensizleştiren bir etkiye sahip olduğu açıkça görülmektedir.

3.2.6.2 Barış Akademisyenleri ve KHK Damgası

“Barış Akademisyenleri” inisiyatifi kendilerini “2012 yılının Kasım ayında “Kürt tutsakların başlattığı açlık grevleri sırasında, açlık grevinin barış talebini desteklemek” amacıyla kaleme alınan ve 50'nin üzerinde üniversiteden 264 akademisyenin başlattığı bir inisiyatif olarak tanımlamaktadır. (Barış

Akademisyenleri :2022) Kuruluş amacını “hem çatışmasızlık süreçleri hem barışı inşa ve toplumsallaştırma süreçleri konularında dünya genelindeki örnekleri inceleyerek akademik bilgi üretmek ve bu bilgiyi hızlıca kamuoyunun ve ilgililerin bilgisine sunmak” olarak belirlemiştir. (2022) Kürt sorununun çözümü ve toplumsal barışın sağlanması amacıyla yürütülen müzakerelerde Akil İnsanlar Heyeti’nden çeşitli kişilerle bir araya gelerek birçok rapor yayınlamıştır.

İki yıl süren çözüm sürecinin sonuçsuz kalmasının ardından ülkenin güneydoğusunda yaşanan silahlı çatışmalar şiddetini arttırdı. Süresiz olarak ilan edilen sokağa çıkma yasakları beraberinde sivil can kayıpları ve hak ihlallerinin yaşandığı bir ortama dönüştü. Bu durum karşısında oluşan hak ihlallerinin durdurulması çağrısıyla “Bu suça ortak olmayacağız!” başlığıyla oluşturulan, yurtiçi ve yurtdışındaki üniversitelerden 1128 akademisyenin imzasının bulunduğu bildiri ilk kez 11 Ocak 2016 yılında kamuoyu ile paylaşıldı, farklı çokluk ve çoğunlukların bulunduğu inisiyatif ve topluluklarca destek metinleri yayınlanmasıyla imzacıların sayısı 2200’e yükseldi. (Barış Akademisyenleri :2022)

Bu metnin yayınlanmasının hemen ardından siyasal iktidarın "müsvedde", "karanlık", "zalim", "alçak" gibi ifadeler kullanarak "ilgili kurumları gereğini yapmaya" çağırın talimatı başta YÖK olmak üzere birçok kurum ve siyasetçide karşılık bulmuştur. Akabinde imzacı akademisyenleri terörist ilan eden açıklamalarda bulunmuşlardır. 15 Temmuz'daki başarısız darbe girişiminin ardından ilan edilen OHAL sonrasında 2016 yılında kısa aralıklarla çıkarılan KHK'lar ile 406 akademisyen devlet üniversitelerindeki görevlerinden alınırken, vakıf üniversiteleri ve devlet üniversitelerinde görev yapan 112 akademisyen de işten çıkarılmıştır. İşleyen sürecin oluşturduğu her an atılma tehdidi altında yaşadığı için istifa etmek, ya da emekli olmak zorunda bırakılmıştır. Terör örgütünün propagandasını yapmakla suçlanan 480 akademisyenden 130'u ise 15 aydan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılmıştır. (TİHV Akademi: 2019) 26 Temmuz 2019 tarihinde, Anayasa Mahkemesinin Barış Akademisyenleri'nin ifade özgürlüğü ve akademik özgürlüklerine sahip çıkan bir kararı neticesinde akademisyenlerin, görevlerine iade

edilmeleri, ihraçlarından bu yana geçen yıllar içinde uğradıkları hak ve gelir kayıplarının giderilmesi ve çalışma haklarının önündeki her türlü engelin kaldırılması gerekmesine rağmen fiilen cezalandırılmaya devam etmektedirler. (Anayasa Mahkemesi: [AYM] 2019: 19/9/2019- 30893)

Yaşanan tüm bu süreçte iktidara yakın medya kanallarınca yapılan haberlerde imzacı akademisyenler terörist ve terör destekçisi ilan edilmiş, suç örgütü lideri Sedat Peker'in tehdit eden açıklamalarıyla hedef gösterilmiştir (Bianet, 2016; Diken, 2016). Böylelikle imzacı akademisyenlere yönelik bu eylemler bir linç girişimine dönüşmüştür.

Cohen'e (2019:9) göre toplumsal denetim mekanizmalarında etkin olan polis, mahkemeler ve medya gibi ağların birlikte hareketiyle birtakım olaylar, davranış ya da grupları sapkın olarak tanımlanabilmekte, etiketleyerek halk düşmanı ilan edilebilmektedir. Bu bağlamda imzacı akademisyenler siyasal iktidar ve bağlı kurumların açıklamaları, hukuki uygulamalar ve basının yarattığı panik ortamında hedef haline getirilmiş, terörist olarak tanımlanarak etiketlenmiş, başka bir ifadeyle damgalanmıştır.

Barış Akademisyenlerinin damgalanmaları yukarıda da ifade edildiği gibi aslında ihraçlarından çok daha önce başlayan bir süreçtir. İhraç edilmeleri öncesinde siyasal erk sahiplerinin kendilerini hedef alarak nefret söylemleri içeren beyanları, AKP hükümetine yakınlığıyla bilinen Sabah, Yeni Akit, Yeni Şafak gibi medyan kuruluşlarının terör ile ilişkilendiren haber yapma biçimi, hakkında mafya lideri olduğu iddiasıyla davaları süren Sedat Peker'in tehdit eden açıklamaları Barış Akademisyenleri'nin damgalanmasına etki eden olaylardır.

KHK listeleriyle ihraç edilmeleri ise süregelen toplumsal damgalanmanın etkilerini pekiştirmiştir. 15 Temmuz Darbe Girişimi ile hiçbir bağlarının olmamasına rağmen KHK'larla topluma FETÖ ile aynı torba içerisinde sunulmuştur. Böylelikle öncesinde kendilerine atfedilen terör yaftasıyla birlikte, topluma karşı darbe girişimi ya da FETÖ ile bağlarının olmadığını ifade etmenin zorunluluk haline geldiği bir

durumun içerisinde sokularak ikinci kez damgalanmışlardır. Haklarında verilen beraat ve AYM'nin ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine yönelik kararlara rağmen OHAL Komisyonu'nun verdiği ret kararlarıyla akademiye dönmeleri engellenmiştir.

Dünya Üniversiteler Servisi'nin 1988'de yayımladığı Lima Bildirgesi'ne göre akademiler objektif bir şekilde bilginin üretildiği, tarafsız kurumlardır. Öncelikle Barış Akademisyenleri bağlamında ve beraberinde siyasal iktidara muhalif fikirlerin akademiye tasfiyesi mevcut durumun iktidara aksi yönde düşünceye sahip herkesin böyle bir uygulamayla karşı karşıya kalabileceğine dair korkuyu da beraberinde getirmektedir. Böylelikle akademisyenlerin kendilerine uyguladıkları oto sansür ile üniversiteler tek tipleşmekte, siyasal iktidarın belirlediği normlar dışında hiçbir üretimin gerçekleşmemesini de beraberinde getirmektedir. Bu durum KHK'ların kişilerin damgalanmasının yanı sıra akademi üzerinde yarattığı yıkıcı etkiyi gözler önüne sermektedir.

Barış Akademisyenleri'nin toplumsal damgalanma süreçleri ve deneyimleri kendi başına incelenmesi gereken bir konu olmakla birlikte, bu araştırmanın sınırlılıklarından ötürü KHK'lı olarak damgalanma içerisindeki yeri ile sınırlandırılarak özetlenmekle yetinilmiştir.

VI. KESK ÜYESİ KHK'LILARIN DAMGALANMA DENEYİMLERİ VE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

Damgalanma makro düzeylerde yapısal olarak inşa edilerek, gündelik etkileşimlerde kendisini gösteren negatif bir ilişki biçimidir. Çalışmanın tarihsel çerçevesinde KHK'lar ile ihraç edilen bireylerin Goffman'ın terminolojisi ile damgalı kimseler olmasına sebebiyet veren olaylar, katkıda bulunan yapısal dinamikleri belirli bir kronoloji esasına dayanarak gösterilmiştir. Bu bölümde ise KHK'lı bireylerin anlatılarından yola çıkarak mikro ilişkilerde gerçekleşen damgalanma deneyimleri ve buna karşı geliştirdikleri stratejiler tartışmaya açılmıştır. Kişisel verilerinin korunması adına kendi isimleri yerine farklı isimlerin kullanılması tercih edilmiştir.

Araştırma kapsamında KHK'lar ile ihraç edilmiş, KESK ya da EĞİTİM-SEN üyesi yirmi bir kişi ile görüşülmüştür. Bunların arasında sorularımıza yanıt vererek, kendi anlatılarıyla katkı sağlayan “Bu Suça Ortak Olmayacağız” bildirisine imzalamış dört Barış Akademisyeni de bulunmaktadır. Bazı görüşmeciler ise EĞİTİM-SEN, KESK kadrolarında yönetici konumda görev almış kimselerdir. Goffman'a göre sosyoloji; hepimizin belirli bir grubun bakış açısına sahip olduğumuzu söyler. Damgalanmış kimseleri ise toplum belirli bir yerde konumlandırarak onlara ne olması gerektiği söyler. (2014). Bu nedenle KHK'lı bireylerin anlatıları birer hikâyenin ötesinde, toplumun onlardan beklentileri karşısında kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlattıkları gerçekliklerdir.

Görüşmelerin tamamında öne çıkan düşünce, yayımlanan KHK'ların ilk etapta FETÖ yapılanmalarına yönelik olarak ortaya çıktığı ancak süreç içerisinde diğer tüm muhalif yapıların kamudan tasfiyesine yönelik bir uygulamaya dönüştüğü yönündedir. Bununla birlikte tüm görüşmeciler alınan kararların siyasi olduğunu düşünmektedir. Bu görüşle uyumlu olarak yaşadıkları bölgenin sahip olduğu siyasal

kültüre göre ihraç edilen bireylere karşı, insanların tutum ve davranışları değişkenlik göstermektedir.

Anlatıların bütününde Barış Akademisyenleri damgalanmayı öncesinde deneyimlemiş ve ihraç edilmelerinin sebebinin bilgisine sahip olmaları nedeniyle damgalanmayı anlamlandırma biçimleri de diğerlerinden farklılaşmıştır. Toplumsal damgalanma sonucunda gelişen önyargı, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi olumsuz etkiler KHK'lı olmaktan ziyade, toplumun belirli bir kısmı tarafından imzaladıkları bildiri sonucunda yaşadıkları olumsuz deneyimlerdir. Farklı çevrelerde ise sahip oldukları bu kimlik bir onur nişanesine dönüşebilmekte, toplumun geri kalanı tarafından yakıştırılan olumsuz anlamların tersine içinde buldukları durumu kolaylaştıran bir araca dönüşmektedir.

Bununla birlikte sendika içerisinde hiyerarşik olarak daha üst pozisyonlarda bulunan görüşmecilerin Goffman ile uyumlu olarak KHK ile ihraç edilen bireylerin sorunlarını dile getirmek adına sözcülük misyonu edindikleri gözlemlenmiştir. Sorulan sorulara verdikleri yanıtlar kendi deneyimlerinden ziyade daha propagandif, genel olarak ihraç edilmelerinden günümüze kadar geçen süreci anlatan kurumsal yanıtlar olmuştur.

Görüşmeler neticesinde KHK ile ihraç edilen bireylerin mesleklerini icra edememenin yanı sıra kimliklerinin devalüe edilmesiyle birlikte toplumun geri kalanı tarafından kendilerine uygulanan sosyal dışlanma, suçlayıcı davranışlar, itibarsızlaştırma, sahip oldukları beceri ve yetkinliklerin yok sayılması gibi olumsuz davranışların damgalanma algılarını şekillendiren etkenler olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Beri taraftan damgalanmanın olumsuz etkileriyle birlikte yaşamlarına etki eden yoksulluk neticesinde sosyal ağlara erişmekte türlü engellerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte sendika içerisindeki konumları, bölgesellik, etnik aidiyet, sahip oldukları muhalif kimlikler, öncesinde geliştirdikleri sosyal bağlar ve sahip oldukları kültürel sermayeye paralel olarak damgalanmanın olumsuz etkilerinin şiddeti değişmektedir.

4.1 Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık

Kişilerarası etkileşim, kişilerin kişilerarası iletişim, kişilerarası iş birliği ve diğer kişilerarası etkileşim biçimleri dahil olmak üzere başkalarıyla bilgi ve duygusal paylaşımın temel yoludur (Hayes, 2002) ve bireylerin başkalarıyla veya toplumla bağlantı kurması için gerekli bir araçtır. KHK'lar neticesinde ihraç edilen bireyler ise üzerlerine atfedilen terör etiketinin neticesinde sosyal dışlanmaya maruz bırakılarak kişilerarası etkileşimden mahrum bırakılmaktadır. Görüşmecilere gündelik hayatta sosyal dışlanma ile ilgili sorular sorulduğunda arkadaş ilişkilerinin damgalanmaları nedeniyle zedelendiğini, eskiden iletişim halinde oldukları insanların kendilerinden uzaklaştığını, insanlarla girdikleri karma temaslarda kendilerine “normal” sayılan insanlardan farklı davranışlar sergilendiğini belirtmektedir. Yaşadıkları bu sosyal dışlanma neticesinde bazılarının damgalanmayı içselleştirerek toplumsal yaşamdan kendilerini soyutladıkları, daha izole bir yaşamı tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

İhraç edilmeden önce Tekirdağ'da görev yapmakta olan Nilgün bir çocuk sahibi. İhraç edilmesinin ardından istihdam edilemeyince önce İstanbul'a ardından ise memleketi olan Sivas'a yerleşmek zorunda kalmış. Şu an abisi, eşi ve çocuğuyla birlikte orada yaşıyor. Geçimlerini ise kümes hayvancılığı yapan abisi üstleniyor. İhraç edilmeden evvel okuldaki meslektaş arkadaşlarıyla yakın bir ilişki sürdürmesine rağmen, ikametini değiştirmesinin ardından aramalarına yanıt alamamış:

N.: Evet bütün hepsi şu an Tekirdağ'da. Hiçbiri beni ne arar ne sorar. İlk zamanlarda bir iki işte böyle cesur arkadaşlar aradı. Bir iki sefer işte geçmiş olsun. Ne yaptın?
Ne

Ettin? Nasıl edelim? Öyle çok samimi olduğum arkadaşların hiçbiri arayıp sormadı.

E.: Peki bunu siz mi istediğiniz onların tercihi miydi?

N.: Onlar aramadı. Ben normalde birkaç sefer arkadaşlarımı aradım. Onlar bana geri dönüş yapmayınca ben aramayı bıraktım (Nilgün).

OHAL Komisyonu'nun göreve iade kararı vermesi durumunda mesleğinize geri döner misiniz sorusunu ise şu şekilde yanıtlıyor:

Çünkü bir mimlenme olmuş yani bu 4 yıl boyunca çok büyük sıkıntılar yaşadık. Yani bütün arkadaşlarımız olarak. O şeyi devam ettireceklerini biliyorum. Aynen öyle düşünüyorum. Bulduğum o bölgede Muratlı'da şu ana kadar altı yıllık, altı buçuk yıllık öğretmenlik yaptım. Aynı okulda görev yaptım. Biri beni arayıp sormadı. Yani öyle bir yerde baskı mutlaka olur. Suçum vardı da ihraç edildin. İşte suçun olmamış olsaydı bu yüzden. Yok o işleri biliyorum ben. Bunu hissedeceğimi biliyorum. (Nilgün).

Arkadaşlarının ihraç edilmesinin akabinde Nilgün'le ilişkisini sonlandırarak KHK'lı olduğu gerekçesiyle kendisinden uzak durdukları, sakındıkları açıkça görülmektedir. Nilgün ise kendisine uygulanan kamusal damgalanmayı içselleştirmiştir. Görevine iade edilse bile çevresinde suçlu olarak tanınacağına, kendisine yönelik bir baskı uygulanacağına dair bir izlenim edindiğini görüyoruz. Nilgün'ün anlattıkları birçok farklı görüşmeyle ortaklaşmakta ve ihraç edilen bireylerin görevlerine iade edilseler bile damgalanmanın hayatlarının geri kalanını nasıl şekillendirdiğini, geleceklerini duygusal ve düşünsel anlamda nasıl etkilediğini değerlendirmek adına önemlidir. Nilgün'e ifadesine göre ihraç edilmeleri kamusal alanda bir kere suçlu olarak tanınmalarına, kimliklerinin itibarsızlaştırılarak değer kaybetmesine sebep olmuştur. Komisyonun göreve iade kararı ise ancak kendilerini KHK'lı konumundan, görevine iade edilmiş eski bir KHK'lı konumuna taşıyacak ve şimdiye kadar deneyimledikleri olumsuzluklar olağan seyrinde devam edecektir. Toplumsal algıda temize çıkmış olsalar, herhangi bir olumsuz deneyimle karşılaşmayacak olsalar dahi damgalanmayı içselleştirmiş olmanın beraberinde yarattığı tedirginlikle, Goffman'ın deyimiyle "eski bir damgalı" olarak kendilerini "normal"lerden daha düşük ve değersiz hissetmeleri muhtemeldir.

Nazım ise 17 yıl öğretmenlik mesleğinde görev yapmış ihraç edilmesinin öncesinde. Öğretmenlik mesleğinin dışında yan flüt dersleri de veriyor. İhraç edildiği dönemde nişanlıyken süreç içerisinde evlenmiş. İhraç edildikten sonra kendisiyle görüşmeyen bir arkadaşı ile arasında geçenleri ağlayarak şu şekilde aktarıyor:

Okulumda görev yaparken beraber okulumuzdaki müzik etkinliklerini ağırlıklı beraber yaptığımız bir arkadaşımız ki o muhafazakâr, eşi kapalı bir arkadaşımızdı. Ben yan flütle etkinliklere katılırken o da bağlamasıyla eşlik ediyordu. Bizim bu anlamda, bu şekilde beraber yaptığımız etkinlikler vardı okulda. Yani iyi bir birlikteliğimiz vardı. Hatta ben o arkadaşımın okulumuzda açtığı bağlama kursundan da kursiyeriydim. O arkadaşımın Kendi okulunda, yani okulumuzda açtığı bağlama kursundan da kursiyeriydim. Neyse bu arkadaşım ben ihraç olduktan sonra beni hiç aramadı. Hatta tam da o günlerde bu arkadaşımın bebeği olmuştu.

Bebekleri olmuştı. Ve eşimle beraber bebeklerini görmek istemeyen gitmek istediğimi belirttim telefonda. Bebeklerini görmeye gitmek istediğimizi belirttim. Arkadaşım ben size haber vereceğim dedi. A. hocam ben size haber vereceğim dedi. O arkadaşımın cevap gelmedi bana. Ve müteakip dönemde durakta, mesela o otobüs beklerken ben yanından geçerken başını sağa sola çevirdiğini gördüm. Aradan uzun bir zaman geçti sanırım 3 yıl gibi bir zaman geçti. 3 yılın sonundaki ben 4 yılımı bitirdim bu arada. Yani 1 yıl öncesinden bahsediyorum. Burada caddeden geçerken arkamdan seslendi. O marketten çıkıyordu. Ben gidiyordum yoluma gidiyordum. Arkamdan A. hocam diye seslendi. Ben duymazlıktan geldim, üçüncüde daha gür bir sesle bağırdı ve bana koşarak yetişti. Bana bak işte burada uygulanabilirim...Hocam bana yukarıdan talimat geldi. O yüzden sizi arayıp... ya çok... çok koymuştu bana ya... (ağlıyor) yani böyle bir özür dilendi. Sonra ikinci çocuğundan bahsetti ikinci çocuğunun dünyaya geldiğini söyledi falan. Gelirim dedim ama onu görmeye geliriz dedim. Ama yok yani artık kopan kopmuştu. Anlatılmaz bir iklim içime hâkim olmuştu yani. Değiştiremezdim artık. Eşimle de... Eşim de ben de onun bağlama kursundan öğrencisiydik ikimiz de. Eşim de gitmeyelim ben o acıları bir daha yaşamak istemiyorum dedi. Gözlerinde bunu görmek istemiyorum demişti. Ve böyle acı bir şey yaşadık yani. (Nazım)

Görüldüğü gibi KHK'lı olarak damgalanmak ihraç edilmiş kimselerle birlikte yakınlarını da etkilemektedir. Nazım'ın anlatısında bu durum sosyal dışlanmanın ailesi üzerinde yarattığı duygusal ve psikolojik etkilerini göstermek adına sunulan örneklerden yalnızca birisidir. Bununla birlikte Nazım'ın anlatısıyla birçok görüşmecinin söyledikleri ortaklaşarak, ihraç edilmelerinin ilk yıllarında sosyal dışlanma ve ayrımcılığı daha yoğun bir şekilde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum siyasi erk sahibi kimselerin açıklamaları ve belirli bazı medya kurumlarının yaptıkları haberlerin ihraç edilen bireylerin damgalanmasında etkili olduğunu düşünmemize olanak sunmaktadır. Gelişen süreç içerisinde yapılan basın açıklamaları, çeşitli eylemler ve sosyal medyada gündeme gelen haberler toplumdaki algının bir nebze olsun değişmesinde etkili olmuştur.

İlhan 20 yıllık bir edebiyat öğretmeni. EĞİTİM-SEN kadroları içerisinde birçok konumda görev almış, yöneticilik yapmış. Çıkarılan kararnamelerle eşi de kendisi de birkaç ay arayla ihraç edilmiş. Bazı kurumlarda özel olarak öğretmenlik denemelerinin ardından eşinin hastalığı sebebiyle organik tarım işine girmişler. Aynı şeyleri yaşayacağı endişesiyle iade edilse bile ancak emekliliğinin dolması için devam edeceğini, eskisi gibi bu mesleği sürdüremeyeceğini dile getiriyor. Gündelik

rutin ilişkiler içerisinde yaşadığı bir örnekle diğerlerinin KHK'lı bireylere dair bakış açısını öğrendiği deneyimi ise şu şekilde paylaşıyor:

Ben arabayı yeni aldım. Şehirler arası bir yolculuk yapıyorum. Adana merkezdeyim. Normal bir trafik denetlemesinde beni kenara aldılar. Genç bir polis benimle şakalaşiyor. Araba yeni mi? Kaç model? Alalı da daha bir 10 gün olmuştu. Sana bakıyor. Soluna bakıyor. Benimle şakalaşiyor. İşte kaça aldın? Şu bu filan derken T.C. den şeye bakıyor hani o tableten. T.C. yi girdi benim o ekranda ne gördüyse? Bizim orada KHK'lı olduğumuz demek ki çıktı. O şakalaşan polisin suratı bir anda beş karış oldu. Ama bir anda. Yani saniyesinde suratı bir anda buz gibi oldu ve şakalaşmayı falan geç çok soğuk bir şekilde geçin dedi. Dedim ekran çıktı. Bizim ekran çıktı. Yani dediğim gibi trafikte bile şeyi görüyorsunuz. O ekran çıkıyor onların karşısına. Suratları bile değişiyor. (İlhan)

Goffman sonradan edinilen bir damgaya sahip olan kimsenin “normal”lerin bakış açısını öğrendiği, gündelik etkileşimlerde cereyan eden bu gibi olayların kişinin bir damgalı olarak inşa ettiği ahlaki kariyer olarak tanımlamakta. Bu süreç içerisinde gireceği farklı ortamlarda kendisine nasıl davranılacağını öğrenerek sahip olduğu damganın bilgisini gizlemek ya da açık etmek arasında bir tercihte bulunmaktadır.

4.2 Statü Kaybı ve İtibarsızlaştırma

Toplumsal ilişkiler belirli hiyerarşiler içerisinde cereyan eder ve kişinin sahip olduğu meslek, politik konumu, eğitim düzeyi gibi farklı sermaye biçimleri sahip olduğu statü üzerinde belirleyici rol üstlenir. Damgalanma ise kimliklerinin itibarsızlaştırılması sonucu statü kaybına, toplumsal hiyerarşi içerisinde dezavantajlı duruma düşmelerine sebep olmaktadır. Görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bulgularda KHK ile ihraç edilen bireylerin damgalanma algısına sebep olan etkenlerden biri mesleklerinden ihraç edilmeleriyle birlikte yaşadıkları statü kaybından kaynaklanmaktadır.

Ahmet Şırnak'ta yaşıyor. Öğretmenlik mesleğine 1990 yılında başlamış, ihraç edilmeden evvelki son 5 yılı ise okul müdürlüğü yaparak geçmiş. Eğitim-Sen'in kuruluşundan beri sendika üyesi ve yönetici kadrolarında bulunmuş biri. Eşi de kendisiyle aynı politik görüşe sahip ve ihraç edildiği sırada siyasi bir davadan tutuklu bulunmaktaymış. İhraç edildikten sonra geçimini sağlamak adına her yolu denemiş. Bir süre başka şehirlerden peynir getirip ticaretini yapmış, abisine ait olan petrol

istasyonunda muhasebe işleriyle ilgilenmek istemiş ama KHK'lı olduğu ve ileride bu yüzden işyerine sorun çıkarılabileceği söylenerek reddedilmiş. Şu an özel bir öğretim kurumunda öğrenci işlerinde çalışıyor. İhraç edilmeleriyle beraber yaşadığı statü kaybını “rütbeleri alınmış komutan” benzetmesiyle ifade ediyor:

Sen kamuda iken yöneticisin. Bir okul müdürüsün. Veya sendikada temsilcisin. Statü olarak kariyer olarak söylüyorum. İnsanların sana bakış açısı biraz farklı. Bizim bu yerdeki insanlar öyle. Yani bakış açıları farklı. Çarşıda yürüyorsun herkes sana selam veriyor. Merhaba diyor. Bilmem şunu yapıyor. İşte ne bileyim bildiğiniz gibi okul müdürüdür. Veya iste sendikada STK'larda öncülük yapıyoruz. Tanınmışız. Bu şekilde çarşıda yürürken kimse selamsız kelamsız geçmiyordu yani. Tabii biz atıldıktan sonra rütbeleri alınmış komutanlar gibi tabii süreç gereği bizim beraber yürüdüğümüz, ondan sonra her gün böyle hâl hatırımızı soran insanlar bize sırt döndüler. Bizden kaçtılar. Bize selam vermekten kaçındılar. Bizde bir araya gelmekten bu hem kariyer hem statü anlamında bir farklılık oldu toplumsal anlamda. (Ahmet)

Görüldüğü gibi Ahmet bir taraftan toplumsal hiyerarşi içerisindeki konumunu yitirdiğini ifade ederken, diğer taraftan damgalanma neticesinde insanların kendisinden kaçındığını belirtmektedir. Anlatılarında benzer bir noktaya değinen Tezer ise şu an 4 yaşında olan kızına hamileyken ihraç edilmiş. Çocuğunun bakımını EĞİTİM-SEN'in verdiği destek aidatları ve verdiği özel derslerle sağlıyor. Yaşadığı sosyal dışlanma deneyimlerini tekrar dile getirmenin kendisini üzdüğünü belirterek anlatmaktan kaçınmıyor. Sendika içerisinde geliştirdiği ilişkileri tenzih ederek sosyal ilişkilerinde yaşadığı statü kaybını ise şu şekilde aktarıyor:

Yani sosyal mecralarda derken bizim çevremizdeki insanlardan böyle bir tepki görmedim. Ama bireysel olarak mesela yaşadığım bazı şeyler var. Mesela eskisi gibi saygın olmadığımı hissediyorsun. İnsanlar sanki mesleğin varsa daha saygınsın da mesleğin yoksa... mesleğim yine var ama onların gözünde okula gidip gelmiyorsan eski saygınlığımı yitiriyorsun gibi geliyor bana. Yani bunu birebir yaşadığım örnekler de oldu. Yani öyle. (Tezer)

Tezer'in ifadesinden de anlaşılacağı gibi hala öğretmenlik mesleğini sürdürmesine rağmen kamudan ihraç edilmesi toplumsal hiyerarşi içerisinde statü kaybı ile neticelenmiş. Bununla beraber toplum içerisindeki saygınlığını yitirdiğini düşünüyor.

Statü kaybının yanı sıra damgalanmanın beraberinde getirdiği yoksulluğun sosyal ağlara erişmekte engel oluşturduğunu belirten Turgut 27 yıllık öğretmen. Öncesinde Konya ve Mardin'de görev yaptıktan sonra memleketi olan Şırnak'a doğup

büyüdüğü topluma katkısı olacağını düşünerek tayinini istemiş ve ihraç edilmesinin öncesinde 12 yıl boyunca okul müdürlüğü görevini sürdürmüştü. Ardından bir kırtasiye dükkânı açmış, fakat sürdürememiştir. Şu anda ise çalışmıyor. Hakkında iade kararı çıkarsa mesleğinize döner misiniz? sorusuna kırgın olmakla birlikte en çok özlediği şeyin öğrencileriyle bir arada olmak olduğunu söyleyerek yanıtıyor. Damgalanma algısına yön veren yaşadığı statü kaybını ise şöyle özetliyor:

Eski itibarımız kalktı. Siz dediniz ya daha önce kırtasiyecilikle işte şey. Daha önce yani toplum içinde size müthiş bir saygınlıkla duyan insanlar yollarını çevirmeye başladılar aslında. Yani orada bir itibar kaybımız oldu. Veya eskiden sen konuşurdun bir sürü insan dinlemeye geçirdi. Şey yapardı. Sizin birikimlerinizden faydalanmaya çalışırdı. Ama KHK'lı olduktan sonra hem ekonomik olarak hem şey olarak ortam değişiyor. İnsanın gidebileceği ortamlar değişiyor. Katılabileceği etkinlikler değişiyor. İnsan otomatikman bir nebze geriliyor sosyal ilişkilerinde. Çok arkadaş da işte ne bileyim çocuğu için akrabası için veya menfaati için yaklaşan bir sürü insan da tabii ondan sonra sizinle ilişkilerini kesiyor zaten. (Turgut)

Turgut'un sözlerinden de anlaşılacağı üzere KHK'lı bireylerin ihraç edilmeleri toplumsal alanda itibarsızlaştırılmalarına sebep olmuştur. Bununla birlikte istihdam edilememenin bir sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk ise erişebilecekleri sosyal ağları kısıtlamaktadır.

4.3 Yetkinlik ve Becerilerin Yok Sayılması

KHK'lı bireylerin damgalanma algılarına etki eden olumsuz davranışlardan biri de sahip oldukları bilgi, birikim, beceri ve yetkinliklerin yok sayılmasıdır. Kişinin olumsuz bir etiketle özdeşleştirilerek stigmatlaştırılması beraberinde sahip olduğu diğer becerilerinde görmezden gelinmesine, değersizleştirilmesine yol açan süreci de birlikte getirir.

İhraç edilmeden evvel bir üniversitede araştırma görevlisi olarak bulunan Piraye aynı zamanda "Bu Suça Ortak Olmayacağız" başlıklı bildiriye imzalayan Barış Akademisyenleri arasında bulunuyor. Ancak onun damgalanmayı deneyimleme süreci ne imzacı olması ne de KHK ile ihraç edilmekle sınırlı. Kendisi ihraç edilmeden evvel polis memuru olan eşi Fetö suçlaması ile farklı bir KHK ile ihraç

edilmiş. OHAL Komisyonu başvurusunu reddetmiş. Şu an Bölge İdare Mahkemesi'nin vereceği kararı bekliyor. Bu bakımdan damgalanmayı anlamlandırırken ve yaşadıklarını aktarırken diğer tüm görüşmecilerden bazı noktalarda farklılaşıyor. Sahip olduğu beceri ve yetkinliklerin yok sayılmasını ise gittiği bir iş görüşmesinde yaşadıkları üzerinden aktarıyor:

...doktorayı bu Eylül'de bitirdim. Sonra işte üniversitelerde iş bulabilir miyim? Özel üniversitelerde Barış Akademisyenleri de olmuş oldu işte etrafımızda. Ben de bir deneyeyim dedim. Ve iş başvuruları işte üniversite bölümlerine CV'imi göndermeye başladım. Ve Cv'imde şöyle KHK'lı olduğumu da belirttim. Görsünler istiyorlarsa çağırınsınlar, istemiyorlarsa çağırmasınlar diye baştan onu yazmıştım. Ama ona rağmen işte çağırıldım ve iş görüşmesi 40 dakika sürdüyse bunun 20 dakikası ya da daha fazlası KHK'lı olmamla, işte neler yaşadığımla, işte evli misin? Eşin ne durumda? Şeyler sorgulanıp tabii bir yandan da şey söyleniyor Cv'in bizim kriterlerimiz için yeterli ama KHK durumunu ne yapacağız? vesaire gibi... Sonrasında olumlu sonuçlanmayan iş görüşmelerine gitmiş oldum yani. Tabii gidiyorsunuz olacak zannediyorsunuz KHK'lı ibaresine rağmen ama sonra iş görüşmesi niteliklerin dışında KHK'yı konuşuyorsunuz. Özel hayatınızı... Çıkınca da olmuyor... (Piraye)

...benim ihraç yani Barış Akademisyeni olduğumu bilmeden ama yaşlılıkla ilgili çalışmalarımı konuştuğumuz bir AKP'li meclis üyesi kadın vardı, sonra bu kadın işte saçma bir şekilde benim haberim olmaksızın benim numaramı alıyor ve beni Fatih Belediyesi'ne iş görüşmesine çağırıyorlar. CV'imi attım sonra CV'imi atınca yine çağırmayacaklar diye düşündüm. Ama Cv'ime bile bakmamışlar, beni çağırdılar ayaklarına kadar. Sonra saçma sapan bir iş görüşmesi yani. İş görüşmesi yani ben başta söyledim size. Benim kim olduğumu biliyor musunuz? falan gibi. Yani böyle saçma sapan bir görüşme oldu ve oradan ayrıldım. Sonra çıkınca da ben niye buraya geldim gibi ve her iş görüşmesi sonrasında kendinize de kızdığınız bir şey oluyor. Ama hem iş bulmanızda gerekiyor. Bir de benim kim olduğumu bilmeden niteliklerin dolayısıyla çağırıyorlar işe aslında. Yani o işi yapmaya yetkinim, liyakatliyim ama işte o damga var yani hani. (Piraye)

Piraye'nin gerçekleştirdiği iş görüşmesinde de normal şartlar altında kurumların ihtiyaçlarını karşılayabilecek beceri ve yetkinliklere sahip olduğu ancak KHK'lı olmasının tüm bu becerilerinin yok sayılarak diğer insanlardan farklı bir uygulamaya maruz kaldığı görülmektedir. İhraç edilen bireylerin yaşadıkları bu tip olayların damgalanma algısının şiddetini arttırdığı ve sonraki iş başvurularında dahi reddedileceklerine dair inançlarını pekiştirdiği söylenebilir. Piraye'nin anlatısında ön plana çıkan diğer bir detay Goffman (2014) ile paralel olarak "normal" insanların damgalanmış kimselerin durumuna yönelik meraklı davranışlar sergileyerek

rahatsızlık unsuru oluşturduğudur. Bu tip tutum ve davranışların farklı görüşmecilerin deneyimlerinde de ortaklaştığı ve özel hayatlarının ihlal edildiğine yönelik serzenişte buldukları gözlemlenmiştir.

Benzer şekilde Nazım da öncesinde verdiği yan flüt derslerine arkadaşlarının diğer velileri yönlendirerek yardımcı olmak adına bir ilişki sergilediğini ancak ihraç edilmelerinin beraberinde bu durumun değiştiğini dile getiriyor:

Bizim maddi ihtiyacımız olmamasına rağmen kendimi boşlukta hissetmemek adına, biraz kurs vermeye çalıştım. Ama o burayı da bir açacak olursam eğer ihraçlıyken, ben ihraçlıyken insanlar çevremdeki insanlar, tanıdık tanımadık benim ihraçlılık olduğumu öğrendiklerinde bana çocuklarını göndermemek istediler. Bu eşimin arkadaşlarına da benzerdi. Benzer bir durumdu yani ne kendi okulundan ne eşimin okulundan öğretmen arkadaşlarım velilerini bana yönlendirdiklerini görmedim. Yani bizim durumumuzda olan öğretmenler veya memurların böyle bir açmazı var maalesef. İlk darbeyi yakın çevresinden yiyorlar. Yani benim öğretmen olduğumu, ne kadar işimi iyi yaptığımı veya yetkin olduğumu bildikleri halde uzun bir zaman bana öğrenci göndermediler. (Nazım)

Sebahattin ise daha önce KESK genel meclis üyeliği yapmış, EĞİTİM-SEN'in kuruluş aşaması içerisinde yer almış bir öğretmen. 2014 belediye seçimlerinde bulunduğu ilçede HDP'den aday adayı olarak gösterilmiş. KESK içerisindeki pozisyonu itibari ile KHK'lı bireylerin sorunlarını dile getirmek adına çeşitli yerel televizyon kanallarında da açıklamalar yaparak damgalanmış grubun sözcülüğü misyonunu üstlenmiş. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi KESK içerisindeki kurumsal pozisyonunun etkisi anlatılarında da kendi deneyimlerine mesafelenerek kullandığı dile de yansıyor. OHAL Komisyonu göreve iade talebini reddetmiş. Alınan kararların siyasi olduğunu ve ancak siyasal iktidarın değişmesi halinde görevlerine dönebileceklerini düşünüyor. Kendisinin ifadesiyle mücadelenin içerisinde gelmesi, sendika içerisinde bulunan pozisyonu nedeniyle genel olarak KHK'lıların yaşadıkları travmaları yaşamamış. Şu anda ise özel bir eğitim kurumunda yönetici olarak görev alıyor. Daha önce yaptığı iş başvurularında karşılaştığı durumu ise şöyle aktarıyor:

İnsanların çalıştırma noktasında belirli kaygı ile hareket etmiş olduklarını gördük. Çok da zorlamadık insanları. Ama şununla da karşılaştım. Ya nasıl olsa ihraçtır, mecburdur. Teklif etmiş oldukları ücretler çok cüzi oldu. Çok düşük oldu. Sizin

resmi atamanızı yapamıyoruz. Biz risk alıyoruz vs. hem bizim yıllarca biriktirmiş olduğumuz deneyimlerden yararlanmak istiyorlar ama bunu böyle ifade etmiyorlar bize. Yani nasıl tanımlayım? Size iyilik yapıyoruz, mağduriyetinizi gideriyoruz, sizinle dayanışıyoruz ya işte direk böyle söylemeler bile bu denli yaklaşımları olan işyerleri oldu. Bu tabii bizi daha çok yıprattı. Yani biz burada bir emek sarf edeceğiz ve bu emeğin karşılığını alacağız. Kendi birikimimizi kendi emeğimizi ortaya koyacağız. Gelip işte bir pozisyonda el açmayacağız sizlere. Emek üreteceğiz ve o emeğin karşılığını alacağız. Ama insanlar böyle bakmıyor. Daha çok ucuz işi gücü olarak bakıyorlar. (Sebahattin)

Sebahattin'in anlattığı örneklerde sahip oldukları yetenek ve becerilerin değersizleştirilmesinin yanı sıra makro düzeyde inşa edilen kurumsal olarak damgalanmanın gündelik rutinlere sızarak, damgalayan kimseler tarafından araçsallaştırıldığını ve damgalamanın sorumluluğundan kaçındığını da görüyoruz. Sebahattin'in ifadesinden yola çıkarak aynı ideolojiye sahip kesimler içerisinde dahi gerçekleşebilen bu tip olaylar ihraç edilen bireylerin KHK'lı olarak iş bulma noktasında beceri ve yetkinliklerinin yok sayılacağı, öyle olmasa bile ancak düşük ücretlerle istihdam edilebileceğine dair bir gerçekliğin ortaya çıkmasına neden olmakta ve kendilerinin bu gerçekliğe olan inancını pekiştirmektedir.

4.4 Suçlayıcı Tutum ve Davranışlar

KHK ile ihraç edilen bireylerin damgalanma algısına etki eden sebeplerden birini toplumun geri kalanı tarafından içinde bulunduğu duruma yönelik suçlayıcı davranışlar oluşturmaktadır. Bunun neticesinde kişiye atfedilen sorumluluk o kimseye karşı duyulacak olan sempati ya da kızgınlık duygularını ve kişinin damgalanma algısını şekillendirerek toplumsal ilişkilerini doğrudan etkilemektedir (Crandall ve ark., 1997)

Edip, aslen Diyarbakır'lı bir felsefe öğretmeni olarak İstanbul'da görev yapmaktayken ihraç edilmiş. Hala İstanbul'da üniversite yıllarından kalma bir arkadaşıyla beraber yaşıyor. Daha önce bir lokanta açarak esnafılık girişiminde bulunmuş ama başarılı olamamış. Şu an geçimini sahip olduğu arazilerden elde ettiği kira geliri ve EĞİTİM-SEN'in düzenli olarak ödediği dayanışma aidatlarıyla

sağlıyor. İhraç edilmesi 7 yıldır sürdürdüğü ilişkisinin sonlanmasını da beraberinde getirmiş. Bu durumun üzerinde yarattığı psikolojik etkiler görüşme boyunca ifade biçimine de yansıyor. Tüm konuşmalarında tutuk, depresif ve duygusal olarak yıpranmış bir tavır sergilediği gözlemleniyor. Partneriyle arasında geçenleri şöyle aktarıyor:

Yani ihraç olmadan önce 7 yıllık bir ilişkim vardı. Mesela onunla evlenecektim. O bile o gece işte ben onu aramadan KHK listesine bakmış benim ismimi görememiş. Başka arkadaşlarımın ismini görmüş ve beni aradı. Ya bu kişi ihraç olmuş filan gördün mü? Evet gördüm dedim. Ben de varım. Yok ben görmedim dedi. Vardım yani sen iyice bakmamışsın, gözünden kaçmış. Bir daha baktı gördü. Ya işte ben seni tanıyorum ama işte senin çevren, arkadaşların başını yaktı. En yakınınızdaki kişi bile böyle davranıyorken sizi tanımayan insanlardan farklı bir beklenti içine giremezsiniz. O yüzden bunu anlatıyorum. Ve bunu gördükten sonra diyorsunuz ki ya benim 7 yıldır birlikte olduğum kız arkadaşım bile bana o konuda sonsuz güvenmezken insanlar niye güvensin? Niye senin o kimliğini duyduklarında farklı davranmasınlar diyorsun. O yüzden baştan siz öyle bir savunma mekanizması içerisine giriyorsunuz. Tanımadığınızı, sizi anlamayacağını düşündüğünüz insanlara o yaşadığımız süreci anlatmıyorsunuz. Çünkü devletin sizi fişlediği gibi onların da sizi fişleyip farklı davranacağını düşünüyorsunuz. Örneklerini de görmüşsünüzdür yani. (Edip)

Edip'in aktardığı bu olay suçlayıcı davranışların KHK ile ihraç edilmiş bireylerin damgalanma algılarını biçimlendirmesi bakımından tipik bir örnektir. Goffman'a göre damgalı birey kendisi ile diğerleri ("normal olanlar") arasında bilişsel farklılıklar olduğunun bilincinde olarak kendisini anlayacağını düşündüğü, aynı damgaya sahip olanlarla dostluklar geliştirerek kendi sosyal grubunu oluşturur. Hatta öyle ki bu durum partner seçimlerine varana değin gözlemlenebilir. Keza Edip, sonrasında geliştirdiği romantik ilişkilerin benzer şekilde sonlandığını ancak kendisi gibi ihraç edilmiş bir kişi ile romantik bir ilişki sürdürebildiğini ifade etmiştir.

Piraye ise kendisi ile görüşmeyen arkadaşlarınız oldu mu? Sorusuna yaşadığı suçlayıcı davranışları örnek göstererek yanıtlıyor. Ve aslında damgalanma sürecinin ihraç edilmeden önce "Bu Suça Ortak Olmayacağız" metnini imzalamasıyla başladığını işaret ediyor. Eşiyle birlikte memleketleri olan Kütahya'ya gittiklerinde diğerlerinin kendilerine dair düşüncelerini çocukluk arkadaşının aktardıkları sayesinde öğreniyor:

KHK'lı olduğum için değil de Barış metnine imza attığım için oldu. Çünkü dediğim gibi hani sağ muhafazakâr bir yerde büyüdüm çok küçük bir ilçeydi orası. Ve çocukluk arkadaşlarımızla biz hep görüşürdük falan. İşte onlardan biri oldu, işte bunu nasıl yaparsın? Seninle aynı masaya oturmayacağım bir daha, diyen birisi oldu. O böyle politik bir karşılık üzerinden KHK'lı olduğum için değil de ama düşüncem dolayısıyla PKK'lı olmakla onların gözünde, işte terörist olmak, terörü desteklemekle suçlanmış oldum. Yani onlar zaten Barış bildirisine önceden imza attığım için, o gidecek insanlar zaten gittiler. (Piraye)

...Burhan da ben de Kütahya'nın küçük bir ilçesindeyiz yani hani milliyetçi muhafazakâr bir ilçe. Oraya gittiğimizde yani hakikaten biz orada terörist olarak karşılanıyorduk yani. Burhan ayrı terörist, ben ayrı teröristim. Bir tane çocukluk arkadaşımız var çok yakındı. Şey demişti bana sizinle görüşmemem gerekiyormuş gibi davranıyor bana öyle hissettiriyor demişti. İnsanlar bir şey sormaktan korkuyorlar, ya ilişmiyorlar... (Piraye)

Piraye'nin verdiği örnek kendisinin toplumun geri kalanının KHK'lı bireylere dair bakış açısını öğrendiği noktada yakın ilişkiden bulunan arkadaş çevresinin kendilerinden uzaklaşma nedenlerine dair nüveleri de içerisinde barındırıyor. Goffman'ın ifade ettiği gibi belirli bir kişiyle kurulan ilişkiler toplumsal algıda kim olduğumuzun ifadesini yansıtır. Diğerleri neyse onun da o olduğu farz edilir. Bunun uç bir örneğine muhtemelen suç çevrelerinde rastlanır: Aranılan biri, yanında görülen herkesi yasal olarak lekeleyebilir; bu, insanları bir şüphe nedeniyle tutuklanmaya maruz bırakabilir. Toplumsal algının bu biçimde şekillenmesi beraberinde hem damgalanan bireyin hem de ilişki içerisinde bulunduğu kimselere yönelik sosyal dışlanma ile sonuçlanmaktadır.

Bu başlık altında KHK'lı bireylerin kendi anlatılarından yola çıkarak damgalanma algılarını biçimlendiren olumsuz tutum ve davranışları çalışmanın bulguları olarak sundum. İhraç edilen bireylerin gündelik etkileşimler esnasında yaşadıkları sosyal dışlanma, statü kaybı, sahip oldukları beceri ve yeteneklerin yok sayılması, suçlayıcı tutum ve davranışlar diğerlerinin bakış açısını öğrendikleri süreci oluşturmaktadır. Bunun neticesinde damgalanmayı kendilerince farklı şekillerde anlamlandırmakta ve yaratılan bu gerçeklik içerisinde damgalanma ile başa çıkmak adına farklı stratejiler geliştirmektedirler.

4.5 KHK Damgası; Anlamlandırma Biçimleri ve Öne Çıkan Stratejiler

Görüşmecilerin anlatılarından yola çıkarak bir tipolojisini oluşturmaya çalıştığımız yukarıdaki örnekler KHK'lı bireylerin diğerlerinin bakış açısını öğrendiği ve kendi durumunu içselleştirdiği safhadır. Bunun neticesinde damgalanmanın yarattığı olumsuz etkilerden kaçınmak adına girdikleri günlük rutin temaslarda belirli stratejiler benimsedikleri gözlemlenmektedir. Toplumsal damgalanma üzerine yapılan çalışmalarda damgalanmış kimselerin kullandıkları stratejilerde, sahip oldukları damganın gizlenebilirliğinin belirleyici olduğu ifade edilmiştir. KHK'lı damgası bu çerçevede gizlenebilir bir damgadır. Ancak KHK'lı bir grup olarak içerisinde bulundurduğu kimselerin sahip olduğu farklı aidiyetler, durumun meydana gelmesine neden olan olaylar ve toplumsal damgalanmanın yapısal olarak inşası, kendisine has kullanılabilir bazı stratejilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu başlık altında toplumsal damgalanma karşısında kullanılan ve KHK'lı bireylerle ortaklaşan stratejilerle birlikte KHK'lı bireylerin mevcut durumundan ortaya çıkan kendilerine has geliştirdikleri stratejiler değerlendirme kapsamında ortaya çıkan bulgular eşliğinde sunulacaktır.

4.5.1 Gizleme ve Aldatıcı Görünüm Sergileme

Görüşmecilerin tamamı çıkarılan KHK'ların ve yaşanan sürecin siyasi olduğu noktasında uzlaşmaktadır. Üzerlerine atılan terörist, Fetöcü gibi yaftaları kabul etmeyerek suçsuzluklarını ifade etmektedirler. Görüşmecilerin neredeyse tamamı KHK'lı olduklarının bilgisini genel olarak açık etmekte bir sakınca görmediklerini ifade etmişlerdir. Ancak Goffman'ın belirttiği gibi damgalanmış kişilerin kullandıkları stratejiler süreklilik arz etmemekle beraber, daha çok iş ortamı ya da komşuluk ilişkileri gibi fayda odaklı ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Nitekim görüşmecilerin anlatılarının bazılarında KHK'lı olduklarını gizlemek suretiyle fayda odaklı ilişkilerinde aldatıcı görünüm sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Edip sahip olduğu işletmede KHK'lı olduğunun bilgisini müşterilerinden gizlediğini şu şekilde aktarıyor:

Lokanta işletirken KHK'lı olduğumu hiçbir müşteriye söylemedim. Söyleseydim muhtemelen müşterilerimin en az yarısı gelmeyecekti dükkânıma. En az yarısı gelmeyecekti. İşte onlarla oturuyorsunuz. Onlar yemek yiyorlar. Sohbet ediyorsunuz, çay içiyorsunuz. Bir sürü şeyden konuşuyorsunuz ama KHK'lı olduğunuzu söylemiyorsunuz. Çünkü sen atılmışsan, sen devlet memurluğundan atılmışsan devletin bir bildiği vardır. Öylesine atmaz. Demek ki sen suç işlemişsindir görüşü hakimdir insanlarda genel anlamda. (Edip)

Daha önce damgalanma algısına neden olan etkenler arasında sıraladığımız suçlayıcı davranışlarda bulunulması durumunu Edip'in anlatısında görebiliyoruz. KHK'lı olmanın toplumun geri kalanı tarafından ihraç edilmenin bir suç işlemenin gerekçesi olarak algılandığı bilgisi Edip'in daha önce yaşadığı deneyimler neticesinde içselleştirilmiştir. Bunun bir sonucu olarak müşterilerinin ihraç edildiği bilgisine sahip olduğunda işletmesine gelmeyeceğini düşünerek bu bilgiyi gizlediği ve damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak adına bir strateji olarak benimsediğini söyleyebiliriz.

Mülayim ise görüşmeciler arasında görevine iade edilmiş tek kişi. İstanbul'da bir üniversite bünyesinde bilgisayar işletmeni olarak 20 yıldır kamu emekçisi olarak çalışıyor. Aslında ihraç edilmeden evvelde çalıştığı kurumda Kürt kimliği nedeniyle ayrımcı davranışlara maruz kalmış. Daha sonra çıkarılan 667 Sayılı KHK ile 2016 yılında ihraç edilmiş ve görevinden üç yıl uzak kalmış. Çocukluğundan beri çalıştığı için farklı bir meslek icra etmekte zorlanmadığını dile getiriyor. Sendikadan birlikteliği olduğu bir arkadaşı ile ihraç olduğu süre boyunca kendi kurdukları haşere ilaçlama servisi sayesinde geçimini sürdürmüştü. Şu anda ise aynı kurumda memuriyet görevine devam ediyor. İlk iade olduğunda eski bir KHK'lı olduğu için kendisine olumsuz davranışlarda bulunulsa da geliştirdiği kişisel ilişkiler sayesinde bu durumun çözüme kavuştuğunu belirtiyor. Aldatıcı görünüm sergilemek adına KHK'lı olduğunun bilgisini gizlediğini ise nedenleriyle şu şekilde ifade ediyor:

Kendi sosyal çevremizde hiçbir zaman saklamadım. Hatta özellikle bahsediyordum. Fakat bu işi yaparken bazı kurumsal yerlerle de görüşüyorduk. Mecburen onu orada

saklıyordum. Hatta bir iki defa oradaki personelle çok güzel bir iletişim kurmuştum. Bizi çok seviyorlardı. Söyledik bunu yani paylaştık onlarla. Hata yaptık aslında.

E.: Sonra bu iş kesildi mi peki?

M.: Yani, o sene gitmedi ama bir dahaki sene bizimle sözleşme yapmadılar. Çalışmadılar yani. Ve çok kabul edilebilir bir gerekçe de sunmadılar. Çok uyguna fiyat vermemize rağmen hatta bizim teklifimizi kayda bile almadılar. Hukuken aslında hakkımızı arasak sonuç elde edeceğimiz ama anladık ki o arkadaşlar bizden korkmuştu yani açıkçası. (Mülayim)

Mülayim'in anlattısında ise beceri ve yeteneklerinin yok sayılması durumundan kaynaklı ihraç edildiği bilgisini gizleme ve aldatici görünüm sergileme stratejisini kullandığı açıkça görülmektedir. Daha önce müşterileriyle geliştirdiği samimi ilişkilerle birlikte ihraç edildiğinin bilgisini karşı tarafa iletmiş ancak damgalanmanın bir neticesi olarak tekrar iş alamayışı ile sonuçlanmıştır. Mülayim deneyimlediği bu olay sonrasında diğerlerinin kendi durumuna yönelik tutum ve davranışlarını öğrenerek sonraki çalışmalarında müşterilerinden KHK'lı olduğu bilgisini gizlemek durumunda kalmıştır. Kendisine yönelik bu davranışların sebebinin korku olduğunu ifade ediyor. Kendilerine yönelik damgalayıcı davranışların sebebi birçok anlatıda Mülayim ile ortaklaşarak duyulan korku olarak ifade edilmektedir. Goffman (2014:86) ile uyumlu olarak duyulan korkunun altında resmi olarak benzer uygulamalara maruz kalınabileceği ve toplumsal algıda şekillenen damgalanmış kişilerle ilişki kurulması sonucu toplumsal dışlanma ile karşı karşıya kalma düşüncesi olduğunu söyleyebiliriz.

Tezer ise özel ders verdiği öğrenci velilerinin EĞİTİM-SEN çevresi dışındaki muhafazakâr kimseler olması durumunda ihraç edildiği bilgisini gizlemeyi seçtiğini dile getiriyor:

E.: Peki KHK'lı olduğunuzu biliyor mu? ders verdiğiniz öğrencilerin velileri.

T.: Yani demokrat ve bizim EĞİTİM-SEN'li olduğumuzu bilen o çevre iyi tanıyorsa söylüyorum. Ancak muhafazakâr insanlarsa söylemiyorum açıkçası.

E.: Neden böyle bir şey hissediyorsunuz? Söylememe gereği duyuyorsunuz?

T.: Şöyle muhafazakâr insanlar biraz daha AKP'nin politikalarını haklı buluyor. Sanki 15 Temmuz'u ben yapmışım gibi bakabiliyor. O yüzden o durumu yaşamak istemiyorum açıkçası. Bir de zaten zor bulduğumuz dersler oluyor. Aile ile de öyle bir şey yaşamak istemiyorum. Çünkü öğrenciye de bana da yansıyor. O yüzden

söylemek istemiyorum. Söylediğim de ertesi gün, gelme diyeceklerini biliyorum çünkü. (Tezer)

Tezer'in anlatısında vurguladığı muhalif ya da kendisi ile aynı siyasi görüşü paylaşan insanlardan ihraç edildiği bilgisini gizleme noktasında gereksinim duymazken, siyasal iktidarın seçmeni olduğunu düşündüğü insanlardan bu bilgiyi gizlemesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Birçok görüşmecinin anlatısında ortaklaşan ve bizim de daha önce iddia ettiğimiz gibi KHK'lı damgasının yapısal bir damga olduğunu ve toplumun belirli bir kesimi tarafından diğerlerine yönelik uygulanan yaptırımlarla sonuçlandığını tekrar düşünmemize olanak sunuyor.

4.5.2 Kaçınma, İzolasyon

Damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına KHK'lı bireylerin kullandıkları bir başka strateji kaçınma stratejisidir. Toplumsal damgalanmaya maruz kalan kimseler daha önceki deneyimlerinden yola çıkarak damgalanmaya maruz kalacakları ortamları kestirebilir. Belirli sosyal ağlardan kendisini çekerek damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınabilir. Bunun sonucunda sosyal dışlanma toplumun geri kalanı ile damgalanan birey arasında karşılıklı olarak cereyan eder.

Nitekim, Edip kendi anlatısında bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

Farklılaştığımızı hissediyorsunuz. Biraz yabancılaştığımızı, dışlandığımızı hissediyorsunuz. Mesela öğretmenken çok rahat her ortama girebiliyorken şu an giremiyorsunuz. Ortama girerken bile ya ben burada bir sıkıntı yaşıyor muyum? Yaşamaz mıyım? kaygınız vardır. Aynı zamanda bir dışlanmışlık hissi veriyor insana. Toplumdan dışlanmışlık veya toplumsal çevreden veya toplumsal gruplardan dışlanmışlık hissi veriyor insana. Ama öte yandan bunların başında bir de siz sorun yaşamamak için kendinizi dışlıyorsunuz. Yani öyle bir sıkıntı yaşamadan, öyle bir sıkıntı yaşamak istemediğinizden dolayı kendiniz sönmüyorsunuz bazen toplumsal mecralardan kendinizi. Yani o dışlanmışlık kısmen çift taraflıdır. Ha dış etkenlerden kaynaklanır ama o dışlanmışlığın devam etme süreci bir yerden sonra o iç faktörler de devreye girerek siz kendinizi bir tür bazı şeylerden dışlamaya başlıyorsunuz. Daha doğrusu soyutlamaya başlıyorsunuz. (Edip)

Edip'in ifadesinden de anlaşılacağı üzere gireceği farklı sosyal çevrelerde KHK'lı olmaktan ötürü dışlanacağı duygusuna sahiptir. Bu nedenle farklı çevrelere erişimini sınırlandırarak damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmayı tercih etmektedir.

Sosyal mecralarda da hani... ya ona göre ortam seçiyorsunuz doğrusu. Yani tabii ki fark ediyorsunuz ama elinizden geldiği kadar dışlanmayacağımız, tepki görmeyeceksiniz ortamlar içine giriyorsunuz. Bu bazen sizin gibi ihraç edilmiş insanların ortamı oluyor, bazen sizinle aynı dünya görüşünü paylaşan insanların ortamına giriyorsunuz o yüzden orada çok bir sıkıntı çekmiyorsunuz. Zaten tahmin ediyorsunuz ben burada böyle bir cümle kullanayım mı? kullanmayayım mı? Onu analiz ediyorsunuz. Ona göre davranıyorsunuz. (Edip)

Edip'in anlatısının devamında ise ilişki kurmak için seçtiği çevrelerin saygınlık görebileceği, aynı görüşe sahip ya da kendisi gibi ihraç edilmiş kimler olduğunu anlıyoruz. Bununla birlikte girdiği sosyal mecralarda sahip olduğu damganın bilgisinin denetimi üzerine sürekli bir sorumluluk geliştirdiğini söyleyebiliriz.

Ayhan'ın çocukluğu Tunceli'nin bir köyünde geçmiş. Liseyi yatılı bir okulda tamamlamış. 9 yıllık öğretmenlik hayatının ilk 4 yılını Tekirdağ'da geçirmiş. Ardından memleketi olan Tunceli'ye atanmış ve ihraç edilmeden evvelki son 3 ayını Danıştay'ın düzenlediği bir sınavı kazanması neticesinde okul müdürü olarak sürdürüyormuş. İhraç edilmesinin ardından inşaatlarda çalışmış, şoförlük yapmış, eşinin çalışmasıyla birlikte ev işçiliği ile ilgilenmiş. EĞİTİM-SEN'in düzenlediği yasal eylemlere katılmasını ihraç edilmesinin sebebi olarak tahmin ediyor. İade edilmesi halinde mesleğe dönmek istemediğini, geçen süreç içerisinde birçok şeyi yitirdiğini dile getiriyor. Alacağı maddi haklarıyla köyünde tarım yapmayı planlıyor.

Benim asıl sürekli zaman geçirdiğim insanların çoğundan koştum. Öğretmen olarak yaşadığım beldeden kopmamla birlikte oradaki arkadaşlarımdan da koştum. Sosyal hayatım daraldı. Zaten biraz çiftçilik ve çocuk baktığım için iş yoğun oluyordu. Bir de giderek yani şey insanı kırılıyor atıldığımız kurumlarda ya da bürokraside çalışan ve şunu bildiğiniz, yani sizin gibi düşünen ama sen atılmışsın o atılmamış, onlar da hayatlarına devam ettiği için onlarla ben karşılaşmak istemiyorum. Bazen rahatsız oldum. O yüzden sosyal hayatımı da çok kısıtladım. Bazen bir hafta on gün hiç dışarı çıkmıyorum. Ve daha çok memur kesimi dışından arkadaş edinmeye çalışıyorum. Eskiden işte beraber okey oynadığım, beraber takıldığım insanların çoğundan koştum. Bir de eskiden çok sosyal olduğum söylenirdi. Şimdi asosyal olduğum söyleniyor. 5 yılda böyle bir değişim oldu. Çok fazla insanla görüşmek istemiyorum. Çarşıya çıkmak istemiyorum. Daha çok hani böyle evde kendi kendime vakit geçirmeyi tercih ediyorum. (Ayhan)

Ayhan mesleğini yitirmenin beraberinde getirdiği statü kaybı ve normalde süren olağan ilişkilerini eski sosyal çevresiyle bulunan ortaklıkların kaybı neticesinde bu ilişkilerini sonlandırmayı tercih etmiş. Kendisi gibi düşünen, aynı faaliyetlerde

bulunduğu insanların görevine devam ederken, ihraç edilmesine yapılan bir haksızlık olarak görüyor. Ve daha önce hissettiği kırılmalık duygusunu yaşamamak adına eski yaşamından uzak, farklı sosyal çevrelerde ilişkiler kurmayı, daha izole bir yaşam sürdürmeyi tercih ediyor.

Nazım ise ihraç edildiği dönemin ilk sürecinde yaşamış olduğu sosyal tecrit ve damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak adına bulunduğu şehirden ayrılarak, sosyal çevresinden uzak bir kente gitme arzusunu kendi sözleriyle şu şekilde ifade ediyor:

İkamet değişikliği yapmadım ama şunu net olarak söyleyebilirim. Net olarak söyleyebilirim. İlk zamanlarda hani yaşamdan tamamen izole edildiğimi hissettiğimde acaba İzmir'e, o civarlarda bir yere gidip bir yer mi tutsam? Kendi başıma bir işte çalışsam ve bu psikolojiyle yaşamasam dediğim anlar oldu. Anlar ama çok uzun olmamakla beraber bunlar aklımdan geçti. Eğer bir tanıdığım olsaydı eğer bana böyle bir imkân sunulmuş olsaydı, eminim düşünmeden değerlendirdim. Yani İngilizcem var İngilizcesi olan biriyim. Bu arada turizm sektöründe bana böyle bir işin hazır olduğu söyleseydi, garsonluk, komilik ya da işte benzer bir iş olduğu söyleseydi hiç düşünmeden giderdim. Çünkü burada yaşadıklarım ilk zamanlarda çok ağır gelmişti bana dört duvar arasına sıkıştığım hissediyordum ilk zamanlarda. (Nazım)

Damgalanma üzerine gelişen literatür damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak adına sosyal ağlardan çekilmenin damgalanmış kişilerin geleceğe yönelik düşüncelerini ve insan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği, duygusal iletişimde daha ihtiyatlı ve insanlara yönelik güvensizlik duygularının daha da arttığı noktasında uzlaşmaktadır. Bununla beraber yakalayacakları fırsatları sürekli olarak kaçıracakları için hayatlarının olumlu yönde ilerlemesi önünde bir engel oluşturmaktadır (Major, B., ve O'Brien 2005; Petersen ve Six, 2008). Bu düşünce ile paralel olarak kaçınma stratejilerini benimseyen katılımcıların gerek beden dillerinde gerekse konuşma biçimlerinde daha tutuk, depresif ve ihtiyatlı davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir.

4.5.3 Kimlik Siyaseti

Darbe ile alakası olmayan muhalif toplulukların KHK çatısı altında toplanarak ihraç edilmesi "terörist" olarak damgalanmasına sebep olmaktadır. Bu durum kendilerini

“Fetö” örgütüyle yan yana getirebilecek bir toplumsal algıya karşın beraberinde bir kimlik siyaseti mücadelesini de doğurmuştur. KHK’lı damgası homojen bir damga değildir. İçerisinde “Fetö” örgütüyle irtibat ve iltisaklı olanları barındırabileceği gibi kişilerin herhangi bir yargısal süreçten geçmemeleri itibarı ile suçsuz insanları, “Barış Akademisyenleri”, ’KESK’, “EĞİTİM-SEN” gibi muhalif örgütlenme mensuplarını da barındırmaktadır. Bu durum damgalanan bireylerin KHK’lı olarak aynı damgaya sahip olmalarına rağmen, damgalanma algısı ve başa çıkma yöntemlerinde farklılaşmanın temel sebeplerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmecilerin damgalanmanın olumsuz etkilerini değiştiremedikleri durumlarda KHK’lı olmanın sınırlarını yeniden belirleyerek kendilerinin de içinde bulunduğu farklı kategoriler oluşturarak damgayı tasnif ettikleri gözlemlenmektedir. “KHK’lı” olma damgası üzerinden topyekûn örgütlü bir mücadele geliştirmek yerine daha öncesinden benimsedikleri aidiyetleri, sahip oldukları kimlikleri ön plana çıkaran bir stratejiyi benimserler. İktidarın tüm KHK’lıları “Fetö” ve “terör” ile özdeşleştiren söylemlerine karşı, buldukları sosyal etkileşim ağlarında “Barış Akademisyeni”, “KESK- üyesi”, EĞİTİM-SEN üyesi”, ve “Kürt”, kimliklerini ön plana çıkararak alt gruplar oluşturmaktadırlar. Kim olduğumuzun işareti olan “kimlik” toplumsal etkileşimin zorunluklarından doğan, bizi diğerlerinden ayıran kendiliklerimizdir. Aynı zamanda topluluğun nerede başlayıp nerede bittiğini belirleyen bir işlev görür. Bu durum aynı şekilde Cohen’in (1999:8) topluluk tanımı için de geçerlidir. Topluluk sahip olduğu ortak benzerliklerle kendisini olası diğer insan gruplarından ayırır. Benzerlik ve farklılığı eş zamanlı olarak ima ederek topluluğun sınırlarını oluşturur. Böylelikle sınır topluluğun arzularını ve nerede başlayıp nerede bittiğini belirler. KHK ile ihraç edilmiş olmanın yarattığı olumsuz etkilere karşı damgalanan bireyler kendilikleriyle aynı çerçeve içerisinde farklı topluluklar oluşturarak sınırlar ve bu şekilde aynı grup içerisindeki diğerlerinden ayrışarak damgalanmanın olumsuz etkilerinden arınmayı amaçlar.

“Barış Akademisyeni”, “Kürt” kimliği katılımcıların kişisel tarihinde daha önce damgalanmayı deneyimlemiş olmanın tezahürü şeklinde ortaya çıkarken,

“muhaliflik”, “KESK ve EĞİTİM-SEN üyesi” olmak “Fetö” damgasının olumsuz etkilerinden kaçınmak adına ön plana çıkardıkları kimliklerdir.

Benimsenen farklılıklara rağmen izlenen kimlik siyaseti iki ana çizgide gelişir. İlk durumda kendilerinin de dahil olduğu iç grubun özellikleri ön plana çıkarılarak diğerlerinden farkları vurgulanmaktadır. İkincisinde ise içerisinde buldukları gruba atfedilen özelliklerin bütün gruba değil içerisinde bulunan bir kesimle ilişkili olduğunu savunarak damgalanmanın olumsuz etkilerinden grubun geri kalanı korunmaya çalışılmaktadır. Tezin bu kısmında izlenen ana stratejilerle birlikte benimsenen kimliklerin doğasından kaynaklanan farklılıklar da ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.5.3.1 Barış Akademisyeni Kimliği

“Barış Akademisyenleri”nin damgalanma süreçleri çalışmanın ikinci bölümünde kronolojik olarak yer verdiğimiz “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildirinin yayınlanması ve ardından gelişen olaylarla başlamış, KHK listelerine isimlerinin eklenmesiyle sürdürülmüştür. Bu sebeple Barış Akademisyenleri bu süreci öncesinde deneyimleyerek kendilerine has stratejiler geliştirmiştir. Yapılan basın açıklamaları, yayınlanan raporlar, mahkeme süreçleri de kendilerine özgü stratejiler üretmelerine ve bir kamuoyu oluşmasına neden olmuştur. Haklarında verilen beraat kararlarıyla birlikte AYM’nin 2019 yılında verdiği haklarındaki hak ihlallerine yönelik kararıyla, toplumsal algıda da suçsuzluklarını kanıtlamışlardır. “Barış Akademisyeni” kimliği bu bağlamda sahip oldukları nitelikleriyle damgalanmış topluluğun bütününden ayırarak grup içerisinde küçük bir grup oluşturmaya elverişli hale gelir. Aynı zamanda “itibar sembolü” olarak da kullanılabilir.

Gözle görünmeyen bir damgaya sahip olan bireyler, girdiği karma temaslarda sahip oldukları damganın bilgisini denetim altında tutmak zorundadır. (Goffman, 2014:45) Sahip olduğu damganın kim tarafından ne ölçüde bilinmesi gerektiğine yönelik bu denetim damgalanma ile mücadele yönteminin bir parçasını oluşturur. Toplum

tarafından kabul edilmiş belirli bir bilgiyi karşı tarafa iletmeye yarayan çeşitli göstergeler sembol olarak adlandırılır. Ve kişinin sahip olduğu kimliğini örseleyen, sahip olduğu bir kusura dair bilgi veriyorsa “damga sembolü”, itibar, onur veya rağbet gören bir konuma dair bilgi iletiyorsa “itibar sembolü” olarak işlev görür. (2014:81,87) “Barış Akademisyeni” kimliği bu noktada “KHK’lı” olmanın yarattığı olumsuz etkiler ve muğlaklığın karşısında, yaşanmış olan bir sürecin bilgisini karşı tarafa iletir ve bu kimliğe sahip olanları diğerlerinden ayırıştıran farklı bir grup oluşturur.

Eşî de kendisi gibi yayımlanan KHK’larla ihraç edilen Piraye hem damgalanmayı deneyimlemiş hem de tanıklık etmiş birisi olarak Barış Akademisyenleri’nin diğerlerinden farklılaştığı noktaları şöyle aktarıyor:

Barış Akademisyeni olarak KHK’lı olmak şöyle bir şeydi. Biz adımızı kendimiz koymuştuk yani. Ben KHK’lıyım çünkü Barış Akademisyeniyim diyorduk. Biz adımızı önceden kendimiz koyduk ve o yüzden geldi KHK bizim başımıza. Diğer KHK’lılardan bizi ayırt eden şey bu. Ve dediğim gibi bizim kendimizi haklı görme etme, ne olduğun senin, zaten ayan beyan açıktaydı yani. Ama diğer insanlar kendilerine atılı suçlarla nasıl baş edeceklerdi, onları nasıl savuşturacaklardı. İnsanların inanmamaları için ne yapmaları gerekiyordu? Belki öyle kaynakları yoktu ellerinde. (Piraye)

Piraye’nin de ifade ettiğı gibi Barış Akademisyenleri’nin damgalanmış bir grup olarak diğer KHK’lılardan ayıran en önemli nokta, ne ile suçlandıklarını biliyor olmaları ve üzerlerine atılı suç ile mücadele edebilecek hukuki gereçlere sahip olmalarıdır. KHK ile ihraç edilen diğer insanlar, tüm görüşmecilerin anlatılarında da ortaklaştığı gibi ne ile suçlandıklarını bilmemektedir. 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası toplumun her kesimince terör örgütü olarak kabul edilen Fetö ile aynı torbaya atılarak ihraç edilmeleri ve beş yıldır haklarında bir karar veremeyen OHAL Komisyonu dışında haklarını talep edebilecekleri hiçbir hukuksal zemin bulunmamaktadır. Bununla birlikte Barış Akademisyenleri toplumun farklı kesimleri tarafından desteklenmiş, mahkemelerin verdiği beraat kararları ile kamuoyunda suçsuzluklarını kanıtlamışlardır. Bu bağlamda KHK’lılar içerisinde kendilerini en azından toplumsal bir kesim içerisinde olumlayan, diğerlerinden ayırarak kimlik siyasetinin damgalanmanın etkilerinden korunmak adına bir strateji olarak

kullanılabilir olduğu bir durum içerisinde yer almaktadır. Piraye'nin anlatısında da açıkça görüldüğü gibi Barış Akademisyeni kimliğini ön plana çıkararak kendisini damgalanmış bir grup olarak diğerlerinden ayırmaktadır ve anlatısına şöyle devam etmektedir:

Barış Akademisyeni olarak KHK'lı olmanın öyle bir politik güçlü yanı oldu. Çevremde zaten kabul görüyordum ya da insanlar bir şekilde saygı duyuyorlardı belki ya da ben hani kendimden o kadar emindim ki, haklı olduğumdan vesaire yani benim için böyle saklayacağım bir şeye hiçbir zaman dönüşmedi. Hani ne bileyim köyüme gittiğimde de öyle oldu. Dediğim gibi işte Fazıl (eşi) polis memuru ve Fetöcü olmakla suçlanan bir KHK'lı olarak onun süreci başka işledi. (Piraye)

Tam bu noktada öncesinde sahip oldukları kimliklerin KHK'lı olarak damgalanma üzerindeki etkilerini görüyoruz. Piraye kendisinin de dahil olduğu grubun politik gücüne ve haklılığına vurgu yaparken, bu gruba dahil olmayan diğerlerinin damganın şiddetinden daha fazla etkilendiğine dikkat çekiyor. Sahip olduğu Barış Akademisyeni kimliği sayesinde KHK'lı olduğunu açık etmekten herhangi bir rahatsızlık duymadığını ifade ediyor.

Barış Akademisyenleri arasında bulunan Özdemir ihraç edilmeden önce İstanbul'da bir üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışıyormuş. Bildiriyi imzaladığı için kendisine 15 ay hapis cezası verilmiş. Anayasa Mahkemesi'nin akademisyenlere yönelik ifade özgürlüğü kararının ardından tekrar mahkemeye başvurmuş. Davasının beraatla sonuçlanmasına rağmen OHAL Komisyonu göreve iade başvurusunu reddetmiş. Alınan kararların siyasi olduğunu belirterek Bölge İdare Mahkemesi'nden de olumlu bir yanıt alacağını düşünmediğini ifade ediyor. Şu an geçimini farklı yayın organlarında editörlük, çevirmenlik gibi işler yaparak sağlıyor ve yalnız yaşıyor.

CHP'nin içinde ve İyi Parti'nin içinde de aslında bize, bildirimize karşı çıkacak insanlar çok. Ama mesela bir şekilde sahipleniyor Barış Akademisyenlerini. Öyle bakmıyorlar. Bu olumlu bir şey aslında. AKP'nin o politikası çok işe yaramamış diye görüyorsunuz bir şekilde. Bu aslında umut verici benim için. Diğerleri zaten olması gereken yani açıp bakmazsanız bile Akit'in ne diyeceği zaten belli. Yeni Şafak'ın zaten ne diyeceği belli. Okumana gerek yok. Tahmin edebilirsin. Tahmin ettiğin ile zaten aynı şeyleri göreceksin muhtemelen. O nedenle orada bir fikir, bir düşünce, bir ideal yok zaten. Onlar zaten karalama propaganda aygıtları olarak işini

yapıyor. Ama gerçek halka baktığımızda gerçekten sahipleniyor Barış Akademisyenlerini. Bu umut verici bir şey. (Özdemir)

Özdemir'in ifadesinden de anlaşılacağı üzere deneyimlerini aktarırken KHK'lı olmaktan çok Barış Akademisyeni kimliği ile tanımlıyor. Böylelikle kendisini grubun bütününden ayırarak farklı bir kategoride konumlandırıyor. AKP'ye yakın medyada yer alan haberlerle, yaratılmak istenilen ahlaki paniğin toplum nezdinde karşılık bulmadığını ifade ediyor. Ve toplumun genelinde KHK'lı damgasının muğlaklığının aksine "Barış Akademisyeni" olmanın toplum tarafından haklı olarak algılandığını vurguluyor. Daha önce de belirttiğimiz üzere Barış Akademisyeni kimliğini itibar sembolü olarak kullanıyor. Ancak gerek "itibar sembolleri" gerek "damga sembolleri" farklı toplumsallıklarda birbirinin yerine geçebilir. Burada değişen bilgisini ilettiği toplumsal kategori değil, bu kategorinin mahiyetidir. (Goffman, 2014: 83) Özdemir'in de belirttiği gibi "Barış Akademisyeni" kimliği toplumun belli kesimlerinde her ne kadar itibar sembolü olarak algılansa da siyasal iktidara yakın kesimler de yine damgalayıcı bir niteliğin taşıyıcısı olacaktır.

Bireyin sahip olduğu damganın niteliği damgalanmanın şiddetini artmasına ya da azalmasına sebep olabilir. Böyle durumlarda gizlilik ya da kaçınma stratejileri devreye gider. İtibar sembolleri sahip olunan bir damganın üstünü örtmenin ya da niteliğini değiştirmenin bir aracı olarak kullanılabilir. Sosyal statü, kişinin mesleği, etnik aidiyetler toplumsal kimliğini oluşturan kategorileri ifade etmektedir. Görünmeyen bir damgaya sahip olan kişi gündelik olarak kurduğu karma temaslarda oluşabilecek mesafeyi kontrol etmek adına itibar sembollerine başvurarak, kendisini ait olmadığı bir grubun üyesi olarak tanıtabilir. Bu şekilde aldatıcı görünüm sergilemek damgalanmanın şiddetinden kaçınmak için üretilen stratejilerin bir parçasıdır. (2014) "Barış Akademisyeni" kimliği bu gruba ait olmayanlar için de aldatıcı kimlik sergilemek adına itibar sembolü olarak işlev görür.

Tekirdağ'da ikamet eden Oğuz, yirmi yıllık öğretmenlik görevinin son beş yılında idarecilik görevi de yapmış. EĞİTİM-SEN'in ilçe yönetim kurulunda da bulunmuş. Kendisini tanımlarken gençliğinden beri muhalif bir kimlik ile özdeşleştirdiğini ifade

ediyor. Kendisine herhangi bir beyanda bulunulmamasına rağmen KESK'in düzenlediği 29 Aralık Grevine katılımından dolayı ihraç edildiği tahmininde bulunuyor. İhraç edilmesinin ardından güvencesiz olarak bir kargo firmasının muhasebe departmanında çalışmış. Sigorta zorunluluğu gelince iade edilmesi halinde sigortalı olarak çalışmaktan ötürü haklarını kaybedeceği korkusu ile bu işten ayrılmış. Şu an geçimini eşinin maaşı ve EĞİTİM-SEN'in ödediği dayanışma aidatları ile sağlıyor.

Biz sitede yaşıyoruz. Karşı komşum, komşularımız biliyor 2-3 tanesi. Öyle çok saklamıyorum. Bazen şey yapıyorum hani şeyi bilemedikleri için öğretmen niye atıldı? muhabbeti olduğu zaman sıkıntı yaşıyorsunuz bazen. Hani Fetö mü? falan. Ben direkt şey diyorum. Barış İmzacısıydım diyorum. Çok da farklı bir sebep değil. Akademisyenler barış imzacısı olduğu için pek şey yapmıyorlar. Fetöcü olmadıklarını anlatmak zorunda kalmıyorlar. Bizim için çok zor oluyor. Öğretmen ve atıldım deyince Fetö'den atıldın oluyor. Ben her yerde çoğu zaman şey diyorum. Barış imzacısıyım, Barış grevine katıldık. O yüzden atıldım deyince sol tandanslı olmak onu söylüyorum yani. Bizim Fetö ile bir ilgimiz olmadığını belirtiyorum. (Oğuz)

Görüldüğü üzere Oğuz KHK ile ihraç edilenlere iliştilen Fetö yaftasından kaçınmak adına damgalanmış grubun içerisinde belirli sembolik sınırlar çizerek alt grup oluşturmakta, diğer taraftan aldatici görünüm sergileyerek kendisini ait olmadığı bir gruba dahil etmektedir. Bununla beraber uyguladığı stratejinin gündelik rutinlerde karşılık bularak kendisine yöneltebilecek Fetöcü suçlamalarından muaf tuttuğunu söyleyebiliriz.

Anlatıların bütününe değerlendirdiğimizde Barış Akademisyeni kimliğinin KHKlı olmak üzerine atfedilen olumsuz anlamlardan kaçınmak adına bir strateji olarak kullanılabilirdiğini ifade edebiliriz.

4.5.3.2 EĞİTİM-SEN, KESK ve Muhalif Kimliği

EĞİTİM-SEN, KESK ve Muhalif Kimliği damgaya sahip olan bireylerin damgalanan grubun bütününden kendilerini ayrıştırdığı alt grupların içerisinde yer alır. Görüşmeciler ifadelerinde KHK damgasına sahip topluluk içerisinde Fetö ya da terör ile ilişkilendirilebilecek bir grubun varlığını kabul etmekle birlikte, kendilerinin de

içerisinde bulunduğu alt grupları bunun dışarısında tutarak damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak adına strateji geliştirir. Damgalanmanın olumsuz etkilerinin değiştirilemeyeceği durumlarda ise mahiyetini değiştirmek adına buldukları alt grubun kendilerine tahsis ettiği nitelikleri ön plana çıkaran bir stratejiyi benimsemektedirler.

Sadık ihraç edildiği sırada kendi memleketi olan Mardin’de iki yıldır devam ettiği mesleğini sürdürmekteymiş. İhraç edilmesinin ardından Çanakkale’ye yerleşmiş ve gençlik yıllarında da yaptığı midye satıcılığına başlamış. Çalışmaktan değilse bile bu işe ayırmak zorunda kaldığı zaman yüzünden çocuğuyla ilgilenememekten şikayetçi. Bazı günler on dört saat çalıştığını dile getiriyor. OHAL Komisyonu hakkında hala bir karar vermiş değil ve bunun EĞİTİM-SEN üyelerini oyalamak adına kasıtlı olarak yapıldığını düşünüyor.

EĞİTİM-SEN muhalif bir sendikaydı. 15 Temmuz Darbesi eğer ki sonuca ulaşıyaydı yine EĞİTİM-SEN’den başlayacaklardı. Bunun bilincindeydik. Biz EĞİTİM-SEN olarak her zaman iktidara gelenlerin hedefinde ve sürekli onların dilinin ucundaydık zaten. Bunun için bilinçli olarak zaten EĞİTİM-SEN’e gittim. Ben üniversitedeki öğrenci hareketinden başlayarak muhalif kimliğim gelişti. Tabi ki atandıktan sonra da EĞİTİM-SEN dışında herhangi bir sendikaya üye olamazdım. Bu muhalif kimliğimizden kaynaklı özellikle bu AKP iktidarı döneminde gelişen bazı haksız hukuksuz şeylere karşı sendikamızın aldığı grev kararları vardı. En basitinden mesela Reyhanlı saldırısı, Ankara garı saldırısı bu tarz durumlarda sendikamızın aldığı görev kararlarına ben de bir üye olarak uydum. Bunların sonucunda bize soruşturmalar açıldı. (Sadık)

Sadık kararnameler öncesinde de siyasal iktidarın muhalif kimliklerinden ötürü bazı hukuksuz girişimlerde bulduklarını ifade ediyor. Bununla birlikte anlatısında EĞİTİM-SEN’li olma ve muhalif kimliğini ön plana çıkardığı görülmektedir. İhraç edilmelerinin nedeni olarak sahip olduğu sendikal kimliği ön plana çıkarması ile kendisinin de içerisinde bulunduğu farklı bir grup oluşturarak grubun tamamında ayırmaktadır.

Ayhan da benzer şekilde daha önce hakkında herhangi bir soruşturma açılmadığını, adli sicil kaydı dahi bulunmadığını belirterek sendikanın yasal olarak düzenlediği eylemlere iştirak ettiğini, EĞİTİM-SEN üyesi olduğu için ihraç edildiğini dile getiriyor.

Onlar da bilmiyormuş, zaten biz de bilmiyoruz. Şöyle hani Türkiye'de yönetenler gibi düşünmemek zaten suç. Yani onlar gibi düşünmemek, konuşmamak hatta tutumda geliştirmem ekte suç yani. Onlar ve temsilcileri şehirlerde valiler artık. Milli Eğitim Müdürleri bizim şehrimizde mesela milli eğitim müdürü her gün belli bir partinin il başkanını retweet ediyor. Memurlara siyaset yasak ama İl Milli Eğitim Müdürü her gün belli bir partinin il başkanının tweetlerini retweet ediyor. E biz de onlar gibi düşünmüyoruz. Belli bir yere oy vermiyoruz. Daha muhalif, daha farklı düşüncelerle eğitime, okula, öğrenciye topluma bakıyoruz. Yani o yüzden ihraç olduğuma şaşırmadım. Yani sadece biz EĞİTİM-SEN'liydik. EĞİTİM-SEN'in basın açıklamalarına, seminerlerine katıldık. Bütün EĞİTİM-SEN'liler katıldı. EĞİTİM-SEN kurum olarak hiçbir şekilde soruşturmaya ya da kovuşturmayaya davaya maruz kalmış değil. EĞİTİM-SEN'in yürütme kurulunun onayladığı eylemlere katıldık. Bu eylemler dışında ben hayatımda üniversitede dahil hiçbir şekilde yargılanmış, sorgulanmış yolu mahkemeye düşmüş bir insan değilim. Aynı şekilde de idari olarak Milli Eğitim'de çalışırken hiçbir şekilde bir soruşturmaya bir şeye maruz kalmış değilim. Ya da karşı karşıya kalmış değilim. Niye atıldık? Yani öyle bariz bir şey yok. Niye atıldık? EĞİTİM-SEN'liyiz işte. (Ayhan)

Oğuz ise anlatısında kendisinden önce ihraç edilen EĞİTİM-SEN üyeleri ile maddi olarak dayanışma içerisinde olduğunu belirtiyor. Bununla birlikte ihraç edilenler arasında bir grubun Fetö lehinde faaliyet yürüten kimseler olduklarını ifade etmektedir.

Yani EĞİTİM-SEN'li ihraçlar en yoğun bizim KHK'da oldu ama öncesinde de oldu. Onlar için EĞİTİM-SEN'in dayanışma hesaplarına para aktarıyordum. Etkinlik düzenlendiğinde dayanışma etkinliği katılıyordum. Ve sıranın bize geleceğini az çok tahmin ediyorduk. Yani her KHK'da bakıyorduk acaba tanıdığımız kim var? Tanıdık biri olmadığı zaman oh diyorduk. Atlattık bu defa falan diyorduk ama Fetullahçı yani Fetöcü olarak ihraç edilenlerden bir kısmı için evet yani gerçekten bu alanda faaliyet yürütüyordu. (Oğuz)

Oğuz'un anlatısında da görülebileceği gibi kendisini EĞİTİM-SEN'li olarak bir alt grubun üyesi olarak tanımlamakta böylelikle KHK'lı gruba atfedilen Fetö yaftasından kaçınmak adına kimlik siyasetini bir strateji olarak benimsemektedir.

Tüm bunlara ek olarak görüşmecilerin anlatılarında ortaklaşan nokta ihraç edilenler içerisindeki KESK, EĞİTİM-SEN ya da muhalif kimliği ile tanınan insanlarla yan yana gelmekte herhangi bir sakınca görmezken, bunların dışındaki kimselerle görüşmekte istekli olmadıkları görülmektedir. Bu durumu İlhan kendi cümleleriyle şu şekilde aktarıyor:

İ.: KESK'lilerle dediğim gibi bir araya gelmekte sıkıntı duymuyorum. Ama diğer KHK'lılarla yan yana gelmek istemiyorum.

E.: Bunun sebebi ne peki?

İ.: Yani bu yaşananlar da evet onlar da mağdur oldu. O ayrı bir tartışma ama yaşananların nasıl diyeyim? Kaldırım taşlarını biraz onlar ördü. Yani çok da suçsuz, çok da günahsız insanlar değil. Bu yaşananlar da aslında onların da payı var. (İlhan)

Görüşmecilerin diğer KHK'lılarla bir araya gelmek istememeleri de bir grup olarak damgalanan KHK'lılar içerisinde kendi sembolik sınırlarını belirleyerek alt grup oluşturduklarını düşünmemize olanak vermektedir. Bununla birlikte damgalanma ile başa çıkma mücadelelerini genel olarak KHK'lı çatısı altında değil, bu gruplar eşliğinde yürüttükleri gözlemlenmiştir.

4.5.3.3 Kürt Kimliği

Cumhuriyet öncesinden beri süregelen Kürt sorunu kendi içerisinde barındırdığı farklı sorular ve dinamikler nedeni ile çok daha uzun araştırmalara konu olacak bir durumdur. Bu tezin sınırlılıklarını aşacağından genel çerçevede içerisinde bir serimini yaparak ilerlemek yerinde olacaktır. Osmanlı sonrası ulus devletin inşası sürecinde başlayarak Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca farklı veçhelerde varlığını sürdürmüştür. 1924 Anayasasıyla Osmanlı Dönemi boyunca benimsenen ademi merkezîyetçilikten vazgeçilmiş etnik ya da dini aidiyetlerine bakılmaksızın coğrafyada yaşayan herkesi Türk olarak kabul eden bir yapıya indirgenmiştir. (Ünlü, 2014) Yapılan dini reformlar ve özerklik talepleriyle ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanları sonrası kurulan İstiklal Mahkemelerince olaya karışanlar idam edilmiş, 20 binin üzerinde kişi batıya göç ettirilmiştir. (Zürcher, 2009 :252) Yüksel'e (2010) göre devletin asimilasyon politikalarının eşiği olan bu süreç rejime karşı gelen her dönemde sıkıyönetim kanunları, yerleşim yerlerinin yıkılması, iskân kanunları eşliğinde devam etmiştir.

90'lara geldiğinde ise Kürt hareketi ve devlet arasında yaşanan silahlı çatışmaların neticesinde ülkenin güneydoğusunda yaşayan halkın büyük çoğunluğu zorunlu olarak büyük kentlere göç etmek zorunda kalmıştır. Zorunlu göç dalgasının görmezden gelinmesi, göç edenlerin teröre lojistik destek veren kesimler olarak damgalanmalarına neden olmuştur. (Turgut, Akt; Stefanovic vd.,2014: 281). Bunun

neticesinde bir taraftan zorunlu göçün yarattığı kentsel yoksulluğu deneyimlerken, diğer taraftan sahip oldukların kültürel kodlar vesilesiyle ayrımcılığa maruz kalmışlardır.

2000’li yıllara kadar etnik kimlikler görmezden gelinerek, bölgesel bir güvenlik sorunu olarak görülen mesele, değişen konjonktür ve gelişen süreçle birlikte uluslararası kamuoyunda da belirgin hale gelmiştir. Bunun neticesi olarak Kürtlerin talepleri görünürlük kazanmış, siyasal iktidar tarafından Kürtleri etnik bir grup olarak tanımaya başlamıştır. (Turgut, 2021) Bu döneme kadar etnik bir grup olarak görmezden gelme ve tanımama politikasındaki bu değişim bir taraftan Kürtlerin varlığını kabul ederek kimliklerini görünür kılarken, diğer taraftan ötekileştirme sürecinin hızlanmasına sebep olmuştur. 80 sonrası devlet ile PKK ile devlet arasında gerçekleşen çatışmalara 2000 sonrasında Kürt ve Türk yurttaşların birbirleriyle çatıştığı etnik bir çatışma boyutu da dâhil olmuştur (Gambetti, 2007). Etnik bir grubun tanımı olan Kürt kimliği politik olanla özdeşleşerek Kürt hareketinin talepleri gündelik karşılaşmalarda da kendisini gösteren bir ilişkiye dönüşmüştür.

Bunun neticesinde etnik bir kategori olan Kürt kimliği terörle ilişkilendirilerek damgalanmıştır. Sahip olunan kültürel farklılıklar, fizyolojik özellikler damgalanmaya eşlik eden değişmez nitelikler olarak etnik grupla özdeşleştirilmiştir. Goffman’a göre bir gruba atfedilen olumsuz özellikler, bu gruba ait olan tüm bireyleri kapsayacak şekilde gerçekleşir. Bir grubun damgalanması beraberinde kişinin bireysel olarak damgalanmasıyla sonuçlanır. (2014)

Yapılan görüşmelerde KHK ile ihraç edilmiş Kürt bireylerin de tıpkı “Barış Akademisyeni”, “KESK ve EĞİTİM-SEN üyesi”, “Muhafif” olmak üzerinden geliştirdikleri stratejiler gibi kendilerini aynı damgaya sahip olan grubun bütününden ayrı tuttıkları bir grup olarak tanımladıkları gözlemlenmiştir. Benimsedikleri bu stratejiyle kendilerini “Fetöcü” olarak damgalanmanın olumsuz etkilerinden korumaya çalışmakla birlikte, ihraç edilmelerinin gerekçesini dahil oldukları etnik gruba atfedilen olumsuz anlamlardan kaynaklandığını ifade etmektedirler. Böylelikle Cumhuriyet’in ilk döneminde başlayan etnik gruba yönelik tanınmama ve

ötekileştirme söylemleriyle “Kürt kimliği” ne atfedilen olumsuz anlamlara karşı da bir strateji geliştirmiş olurlar.

Mülayim anlatısında Kürt kimliğinden ötürü üniversite mezunu olsa dahi ikinci sınıf insan muamelesi gördüğünü, memuriyet içerisinde de bunun gibi sorunlarla karşılaşacağına dair düşüncelerini sendikal mücadele içerisinde yer almasının sebebi olarak gösteriyor.

Ya tabii memurluğa başlarken hani üniversite hayatımız boyunca da bulunduğumuz siyasi ortamda ya da bulunduğumuz yerler itibariyle de biraz politik yani politik insanlardık. Türkiye gündeminden uzak insanlar değildik. Onun için üniversiteye başladığımda memur olarak aslında kafamda bir sendika vardı. Yani üye olmam gerektiğini... Burada sıkıntılarla karşılaşabileceğimiz ile ilgili, hep bir hayatımız boyunca şey olduğu için hani üniversiteyi okuyunca da bir ikinci sınıf muamelesi gördüğümüzden dolayı burada da bu tür durumlarla karşılaşabileceğimizi düşündüğüm için bir arayış içerisine girmiştım hala aday memurken. (Mülayim)

Ben kendi şahsım adına söyleyeyim hiç soruşturma yemedim. Yani hiçbir ciddi anlamda gözaltı olmamış, daha önce herhangi bir tartışmaya ya da ne bileyim kurum içerisinde bir kavgaya ya da hakkımda herhangi bir açılan disiplin, kınama gibi bu tür de hiçbir durum söz konusu değildi. Yani düşünüyorum sadece kendi memleketim artı sendika kimliğim birleşince onlar beni tehdit olarak görüyordu. Atılma sebebim tamamen onunla ilgiliydi. (Mülayim)

Anlatısının devamında ise şimdiye kadar herhangi bir hukuksuzluk içerisinde bulunan davranışının olmadığını belirterek ihraç edilmesinin nedeninin Kürt olmakla birlikte sendikal kimliğinden kaynaklandığını ifade ettiğini görüyoruz. Bu çerçevede bir anlatısında Kürt ve sendikal kimliğini ön plana çıkararak KHK’lılar içerisinde sınırlar belirlediğini söyleyebiliriz. Diğer yandan atılmasının gerekçesinin etnik kimliğinden kaynaklandığını dile getirmesi, suçsuz olmakla birlikte Kürt kimliğinin bu şekilde olumsuz uygulamalara neden olabileceği anlamını taşımaktadır. O halde Mülayim’in damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına Kürt kimliğini ön plana çıkarması bir taraftan KHK’lı olmaktan ötürü kendisi ile ilişkilendirilebilecek Fetö yaftasından sakınmayı amaçlarken, diğer taraftan öncesinde Kürt kimliğine atfedilen olumsuz anlamları yapı sökümüne uğratmayı hedefleyen bir anlayışı içerdiğini söyleyebiliriz.

Benzer şekilde Ahmet'te anlatısında Kürt kimliğini ön plana çıkararak KHK'lıların yaşadıklarını Kürt sorununa benzetmektedir:

Yani bize iade de etseler, göreve de dönsek açık ve net söyleyeyim. Bu mevcut bize yapılan zulüm hukuksuzluk ve adaletsizliğin, bu devletin bu KHK'larla yüzleşmesi gerekiyor. Kesinlikle özür dilemesi gerekiyor. Bir Kürt sorunu neyse, ben aslında ona benzetiyorum. KHK'lar da Türkiye'de EYT neyse, Kürt Sorunu neyse, aslında KHK'lıların da şu anda Türkiye'de böyle bir sorunu var yani. (Ahmet)

Araştırmaya birçok farklı etnik gruptan insan dahil olmasına rağmen ihraç olma gerekçesi olarak ait olduğu etnik grubu nedenselleştiren yalnızca Kürt kimlikli görüşmeciler olmuştur. Bu durum erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlayan Kürt kimliğine yönelik öncesinde tanımama, sonrasında ise ötekileştirmeyle birlikte damgalanmanın etkin olduğunu göstermektedir. Görüşmecilerin "Kürt" kimliğine yönelik damgalanmayı içselleştirdikleri ve farklı bir damgalanma karşısında bu deneyimlerini ön plana çıkardıkları saptanmıştır. Ahmet'in anlatısında en yalın haliyle ifade bulduğu gibi KHK ile damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak adına ekstra bir çaba sarf etmek zorunda bırakılmışlardır.

Goffman'a göre damgalanmanın şiddetini toplumsal kodlarda yer alan suçun niteliği belirler. Toplumsal damgalanmaya maruz kalan birisi damgalanmanın şiddetini azaltmak adına daha az olumsuzlanan bir damgayı benimseyerek rutin ilişkilerinde aldatici görünüm sergileyebilir. Bu çerçevede görüşmecilerin kullandıkları Kürt kimliği ya da Barış Akademisyeni olmak her ne kadar toplumsal alanda damgalanmış bir kategoride yer alsa da toplumun belirli kesimleri tarafından haklılığı onaylanarak kamuoyunca desteklenen toplumsal kategorilerdir. Kişilerin kimlik siyasetini kullanarak KHK'lılık altında alt gruplar oluşturmaları ve grubun geri kalanı ile sınırlar belirlemesi içerisinde buldukları grubu üzerlerine atfedilen terör etiketinden muaf tutarken, grubun geri kalanını masumiyet karinelerine korumalarına rağmen olağan şüpheliler konumuna indirgemektedir. Bu bağlamda bir strateji olarak kullanılan kimlik siyasetinin belirli bir grubu damgalanmanın olumsuz etkilerinden korurken, grubun geri kalanına yöneltilen olumsuz anlamları pekiştirerek yeniden ürettiğini söyleyebiliriz.

4.5.4 Damgalamaya Karşı Sosyal Medyayı Bir Strateji Olarak Kullanmak

Hall, (1978) ve diğerlerine göre kamuoyunun rızaya dönüşmesi, tekrar ve spekülasyonların birikimine dayanmaktadır. Komşular arasındaki konuşmalar, barlarda geçen tartışmalar, söylentiler, sokaklardaki ifadeler kamuoyunda rıza oluşumunun bir parçasıdır. Medyada yer alan haberler, hangi davranışlara toplumsal düzlemde izin verilebilir olduğunu, bu tür davranışlar hakkında toplumsal mutabakatın kapsamını ve normlara uymamanın üstü kapalı ve açık yaptırımlarını önererek damgalamayı etkiler. (Ramasubramanian ve Segal, 2017) Medya önyargıların hedefi ya da faili olduğuna bakılmaksızın normallik, sapma ve ötekilik hakkındaki toplumsal kavramları şekillendirmede kilit ajanlar olarak hareket eder. Belirli grup ya da kişilerin etiketlenerek toplumsal riskli ya da tehlikeli olarak tanınmasında medya asal bir rol üstlenir. Bununla birlikte, medyanın damgalama süreci üzerindeki etkisine ilişkin araştırmaların çoğu sağlık, cinsiyetçilik ve ırkçılık üzerine odaklanmıştır. (Smith, 2007) Toplumsal damgalanmaya karşı sosyal medyanın bir strateji olarak kullanılabilmesi üzerine de bazı çalışmalara yer verilmiştir. (Ramasubramanian, 2007)

Bu dönemde ise kullanıcıların attıkları tweetler, blog yazıları, sosyal medya teknolojileri kamuoyu oluşturmanın işlevsel bir aracı olarak buna dahil olmuştur. Kitle iletişim araçları damgalayıcı mesajların kamuoyuna iletilmesinin önemli bir kaynağıdır. (Wahl, 1995) Günümüzde sosyal medyanın etkileşime açık yapısı gereği damgalanma sürecinin bir parçası olan ayrımcılık, ötekileştirme, nefret söylemlerinin yayılmasında ön ayak olmaktadır.

Buna karşılık çevrimiçi araçlar geleneksel medyanın aksine herkesçe erişilebilirliğiyle damgalanmış bireylere, damgalanma süreçlerini tartışmaya açma, karşı anlam oluşturma, anonimlik ve sosyal ağlar kurma gibi olanakları sunar. Damgalanan bireyler hashtagler, selfiler, blog yazıları ve oluşturdukları çevrimiçi gruplar vasıtasıyla damgalayıcı söylemlere karşı kendi temsil alanlarını yaratabilirler. Damgalanmış gruplar bir araya gelerek önündeki fiziksel ya da coğrafi

engelleri sosyal medya sayesinde ortadan kaldırma imkanına erişebilirler. #BlackLiveMatter hastagiyla sosyal medyada başlatılan ve daha sonra dünyada yankı uyandıran bir toplumsal harekete dönüşen kampanyada, sosyal medya siyahların damgalanmasına karşı kullanılan bir strateji olarak karşımıza çıkar. Ermeni halkının uğradığı ayrımcılık ve milliyetçiliğe karşı sosyal medyada oluşturulan #HepimizErmeniyiz etiketi, engelli bireylerin toplumsal yaşamın dışına itilmesine karşı sosyal medyada oluşturdukları #Engellenmekİstemiyoruz ve #SağlamcılarDışarı hastagleri Türkiye’de damgalanmaya karşı sosyal medyanın kullanımına örnek teşkil etmektedirler.

Çalışma üzerine yaptığımız saha araştırmasında ihraç edilen bireylerin farklı çevrimiçi ortamlarda bir araya gelerek gruplar oluşturdukları gözlemlenmiştir. Facebook üzerinde “KHK’lılar Platformu”, “KHK Mağdurları Ekonomik Fikirler Platformu”, “KHK Mağdurları Hukuki Paylaşımlar” gibi isimler altında kurdukları gruplarda ihraç edilmenin yarattığı olumsuz etkilere karşı ekonomik, psikolojik, hukuki destek yönünde bir dayanışma ağı geliştirerek, damgalanma süreciyle beraber edindikleri tecrübelerini birbirlerine aktarmaktadırlar. Aynı zamanda bu gruplar yapılacak basın açıklamaları, oturma eylemleri, yürüyüş gibi fiziksel varlık gerektiren eylemler için de haber alma ve bir araya gelme aracı olarak da Facebook’u kullanılabilir. Twitter ise daha çok oluşturdukları hastaglerle gündemde kalma ve diğer kullanıcıların kendileriyle ilişkili damgalama algılarını olumlu şekillendirmek adına kullandıkları stratejik bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede görüşmecilere sorulan sorularda sosyal medyayı damgalanmanın olumsuz etkilerine karşı bir strateji olarak kullanıp kullanmadıkları, sosyal medyayı damgalanmaya karşı etkin bir güç olarak görüp görmedikleri sorularına yanıt aranmıştır. Aynı zamanda sorular içerisinde yer alan “sosyal medyada isminizi değiştirdiniz mi?” “Anonim hesap kullanıyor musunuz?” sorularıyla görüşmecilerin gündelik rutinler içerisinde kullandıkları mevcut damganın bilgisini gizleyerek oluşturdukları aldatıcı görünüm sergileme stratejilerini çevrimiçi ortamlara aktarıp

aktarmadıklarına odaklanılmıştır. Ayhan KHK'lı bir damgalı olarak sosyal medya ile kurduğu ilişkiyi şöyle aktarıyor:

Yani sadece şey Twitter üzerinden sosyal medyada takip ettiğim platformlar var. Onun dışında kurulan şeylerden ya da oluşumlardan pek bir haberim yok. Bir tek sosyal medya üzerinden bu KHK Platformları var. Onları takip ediyorum. Yazdıklarını, paylaştıklarını falan. Bazılarının büroları var. Yine sosyal medyadan takip ediyorum. Bu dönenler, süreci devam edenler, işte mahkeme aşamasında geçenler falan onları takip ediyorum. Bir de şey Ömer Faruk Gergerlioğlu, milletvekili. Bu konudaki tweetlerini falan okuyorum, takip ediyorum. Onun dışında yani vakıf dernek bir şey oluştu mu onu bilmiyorum. Takip etmedim. (Ayhan)

Ayhan'ın anlatısından da anlaşılacağı gibi KHK'lı bireyler sosyal medya üzerinden bir araya gelerek kendilerini temsil edecek çeşitli platformlar oluşturmaktadır. Sosyal medya üzerinden kendi deneyimlerini, dava süreçlerini ve anlatılarını paylaşarak birbirlerine deneyim aktardıklarını söyleyebiliriz. Bununla beraber Goffman ile uyumlu olarak aynı damgaya sahip bireyler arasında kamuoyunda görünürlüğüyle ün yapmış kimseler grubun sözcüsü ve bir temsilcisi olarak öne çıkmaktadır. Birçok anlatıda milletvekili sıfatının getirdiği avantaj, siyasi kimliği ve aynı ortak damgaya sahip olmasıyla Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun KHK'lı grup içerisinde bir temsilci olarak benimsendiği görülebilir.

Piraye sosyal medya üzerinden örgütlenen KHK'lularla ilişki içerisinde olduğunu bu ağlar sayesinde kendisi gibi damgalanmış kimselerle bir araya gelerek örgütlendiğini ifade ediyor:

Ya şöyle İstanbul KHK Platformu'ndan haberdarım daha çok işte çünkü örgütleniyorlar orada onlar. Hani onların iletişim kanalları içerisindeyim hala. O mücadeleyi yürüten insanlarla da tanışıyorum ediyorum. Başka illerde mücadele yürüten insanlarla da tanışıyoruz KHK'lı olmak üzerinden. Çünkü Ankara'da bir etkinlik düzenlenmişti oraya gitmiştim ben. Ya da ne bileyim işte bu milletvekili olarak bunun mücadelesini yapan insanlarla da yan yana geliyoruz. İnsanlar diyorum ama aslında hepimizin bildiği bir insan var yani Ömer Faruk Gergerlioğlu. Ya onlarla çeşitli platformlarda bir araya geldik. Hani bu bazen etkinlik olur, bazen işte bu bir televizyon programı bir canlı yayına katılmak olur. Bir şekilde birbirimizi biliyor hale geldik. Sosyal medyadan takip ediyorum, tipikleşiyoruz. Farklı sosyal medya araçları içerisinde ben de bulunuyorum. Beraber eylem örgütlediğimiz ya da birbirimizin eylemlerine destek olmaya gittiğimiz zamanlar da oldu. Destek açısından yani şu an gerçekten KHK'luların ne kadar gündem sağlayanlar onlar bence. Yani KHK Platformları oldu. Yani onların mücadelesi işte her yerde dile

getirmeleri Ömer Faruk Gergerlioğlu'yla şey yapmaları. Yani siyaseti de zorladılar şu an. Çünkü KHK'lıların bu dönemde bu kadar gündem olmasının bir sebebi de çok yaygın bir kesimi etkilemiş olması bir yandan, bunu CHP de demişti bir etkinlik düzenlendiğinde şu an CHP bilmem kaç tane ili ziyaret ediyor KHK'lılarla buluşuyor ya, hani herhangi bir yere gittiklerinde bir emeklilikte yaşa takılanlar, bir de KHK'lılarla karşılaşıyoruz nereye gidersek gidelim diye. Ciddi bir haksızlık var ve bu haksızlığı sürekli olarak her yerde dile getiren ister örgütlü ister örgütsüz olsun vesaire bir şekilde gündem ediliyor. Ya da ne bileyim çocukları intihar ediyor insanların kendileri dışında. Ve bunu bu kadar gündem eden atıyorum mesela Barış Akademisyenleri olmadı. Barış Akademisyenleri başka bir şey gündem ettiler. Sonra onların 406 tanesi sadece ihraç edildi ama KHK'lı olmayı gündem edenler hakikaten sadece KHK'lıyız biz diyenler. Ve şu an gündem olmasında onların katkısı bence Barış Akademisyenlerinden daha büyük. (A.A) (Ayhan)

Piraye sosyal medya üzerinden yapılandırılan bu örgütlenmelerin KHK'lılarla alakalı kamuoyunda gündem oluşturma ve üzerlerine atfedilen olumsuz anlamlara karşı anlam üretme noktasında kilit bir araç olduğunu ifade ediyor. Kendisinin anlatısından yola çıkarak sosyal medyayı bilgi, birikim ve örgütlenmek adına bir strateji olarak benimsediğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte sosyal medya üzerinden örgütlenen bu oluşumların, KHK'lılar içerisinde bulunan alt grupların aksine üzerlerine atfedilen damga üzerinden herhangi bir ayırım yapmaksızın KHK'lı olmak üzerinden topyekûn bir mücadele yürüterek edinilen kazanımlarda büyük rol üstlendiğini dile getiriyor.

Sadık ve Oğuz ise Piraye'nin aksine sosyal medyanın kendileri için herhangi bir kazanım sağlamayacağını ifade ederek sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmadıklarını dile getiriyorlar:

Sosyal medya çok kullanmıyorum. Bazen Twitter okuyorum. Çok girmiyorum çünkü sosyal medyanın masa başı devrimi olduğunu düşünüyorum. Yani masa başında yapılan bir devrim kadar bir şey olduğunu çok etkili olduğunu düşünmüyorum. Bence alanlar, meydanlar, dağlar daha doğru direniş alanı.” (Sadık)

“Sokakta eyleme giderim ama sosyal medyadan böyle delikanlılık yapmayı çok da şey yapmıyorum açıkçası. Öyle hep bakmak için bakıyorum. Normalde Facebook'umu kapattım. Yeni bir Facebook açtım. Gitti o eski her şey. (Oğuz) (Ayhan)

İkisinin de anlatısından anlaşılacağı gibi sosyal medyayı damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak ya da karşı anlam üretmek adına etkin bir strateji olarak kullanmadıkları, sosyal medyanın gücüne inanmadıkları görülmektedir. Beri taraftan

damgalanmış bir grup olarak KHK'lıların örgütlenerek kamusal alan içerisinde gerçekleştirecekleri eylemlerin mücadelelerinde daha etkili olacağına inandıkları görülebilir.

Görüşmecilerin anlatılarında sosyal medyanın damgalanmaya karşı bir araç olarak kullanılmasında olduğu gibi anonim hesap kullanarak kendilerine iliştilen olumsuz anlamları tartışmaya açma, karşı anlam üretme hakkındaki fikirlerinin de farklılaştığı görülmektedir. Bazıları anonim hesaplar kullanarak sosyal medya üzerinde gizlenme stratejisini kullandıkları, diğerlerinin ise kendi isimleriyle var oldukları gözlemlenmiştir. Bazıları ise anonim hesaplar kullanarak yapılan girişimlerin bir grup olarak KHK'lılara fayda sağlamak yerine zarar verdiğini düşünmektedir.

Edip sosyal medya üzerinde herhangi bir isim değişikliği yaptınız mı? sorumuza şu şekilde yanıt veriyor:

Herkesin bir siyasi görüşü vardır. O görüş çerçevesinde radikal bir şekilde hiçbir şeyi paylaşmıyorum zaten. Paylaştığım şeyler kendi alanımla ilgili sosyoloji veya kültür ile ilgili şeyler oluyordu. O yüzden öyle bir gerek duymadım. Sosyal medya hesabımı kapatayım. Yenisini açayım falan. İnsanlar öyle yapıyorlar. Özellikle KHK'lıların buldukları platformlar vardır özellikle sosyal medya üzerinde. O platformlardaki insanların neredeyse büyük birçoğu takma isim kullanır. Benim öyle bir şeyim olmadı yani. Ben neysem oydum. Daha önceden de sosyal medyada bir şey paylaşarak bir şeyin değişebileceğini düşünmediğim için paylaşmıyordum. Sonra da aynı şekilde yapıyorum. Beni yakından tanımayanlar KHK'lı olduğumu bilmez sosyal medya hesabıma bakarak. Siyasi görüşümü bile bilmezler. Dini görüşümü bilmezler. (Edip)

Edip KHK'lıların bir araya geldikleri sosyal medya gruplarında birçok kişinin takma isimler aracılığıyla bulduklarını ifade ediyor. Edip'in anonim hesap kullanmamakla beraber sosyal medya da kendisine oto sansür uyguladığını, tıpkı gündelik hayattaki gibi kişisel düşünceleriyle birlikte KHK'lı kimliğini gizleyerek damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçındığını söyleyebiliriz.

Ayhan ise sosyal medyayı kullanmaya başladığı ilk günden beri hiçbir zaman kendi ismiyle kullanmamış. İhraç edilmesinin ardından kendisi gibi damgalanan KHK'lılarla ilişki kurmak adına sosyal medya üzerinden kurduğu grupta da takma isimle var olmuş. Geçen süreç içerisinde siyasal iktidarın mevcut uygulamalarından

yola çıkarak sahip olduğu hakları da yitirmenin endişesi ile anonim hesaplar üzerinden de olsa paylaşım yapmayı bırakmış.

Tabii ben zaten sosyal medyada Türkiye'de her zaman rumuz kullandım. Medyada hiçbir zaman adımı soyadımı kullanmadım. Ya ben ilk bu Facebook popüler olmaya başladığı zaman üniversitedeydim. İki yıl direndim açmamak için ama arkadaşlar bilgi belge paylaşıyordu. Film paylaşıyor işte grup falan kurmuş deyince ihraç sonundayken ben grup falan kurdum ama kendi adıyla kurmadım. Sosyal medyada Türkiye gibi ülkelerde kafayı size takarlarsa bu muhalif, bizim canımızı sıkıyor derlerse, paylaşımlarımız rahatsız ederse, zaten bulurlar da ama en azından direk ad soyadını görüp, ya şunu bir rahatsız edin demesinler diye, ben hiçbir zaman kendi adıyla soyadıyla sosyal medya açmadım. İhraç olduktan sonra isim değiştirmedim. Ama sosyal medyayı bir süre hiç kullanmadım rumuz olmasına rağmen. Çünkü şöyle söyleyeyim size; KHK'lı olup evindeki kitapları, dergileri, okuduğu gazeteleri yakanlar var yani. İhraç olduğumuzda şu bekleniyordu. Evlerimizi basacaklar. Bizi alacaklar göstermelik de olsa. Onu bekliyorduk yani. Bizi alacaklar bir hafta, on gün, üç ay, beş ay da olsa alacaklar. O yüzden insanlar işte kitaplarından falan vazgeçti. Ufak bir şeyi, başka bir yere çekerler diye. Ben de o yüzden uzun bir zaman sosyal medya kullanmadım. Şu anda da şöyle, dedim ya başta bir kere söylemiştim. Başta hiç takmıyordum ama sonra iki üç yıl geçti. İçeride biriken haklarımız var. Bu sefer şey demeye başladık. Yani benim mesela neredeyse 300 bin lira param birikmiş. Ya diyorum ki ben şimdi bir tweet yüzünden bu 300 bin liradan olmayayım. Böyle bir boyut daha oluştu yani. Bu sefer içeride gasp ettikleri haklarımız var. Yeni atıldığında normalde bir şeyimiz yoktu yani. Yani maddi olarak bir 300 bin liramız var. 5 yıllık sigortamız var vesaire işte. Bir sürü hakkımız içeride. Biz bu sefer bunları onların elinden almak istiyoruz. Bu sefer şey düşünüyoruz yani biz bir tweet için bunlardan da olmayalım diye şey yapıyoruz yani. Biliyorsunuz Türkiye'de insanlar farklı düşünceleri dile getiremiyorlar. (Ayhan)

Ayhan'nın anonim hesaplar aracılığı ile kendisi gibi KHK'lılarla bir araya gelmek adına sosyal medyayı bir strateji olarak kullandığını görüyoruz. Ancak birçok görüşmecinin anlatısında da ön plana çıktığı gibi siyasal iktidarın uygulamalarının yarattığı baskı iklimi neticesinde bu stratejiyi dahi kullanmaktan vazgeçtiği görülüyor.

Görüşmecilere yönelttiğimiz insanların kendi adları yerine neden anonim hesaplar kullanmayı tercih ettikleri sorusuna Ayhan'ın da işaret ettiği gibi siyasal iktidarın uygulamalarından kaynaklanan baskı ortamında yaşanan korku iklimi olduğu yönünde birçok görüşmeci hemfikir. Halit ve bu düşüncelerini şu sözlerle ifade ediyor:

Yani korku ve kaygıları var. İktidarın hem kendi sosyal çevrelerinin hem iktidarın kendileri üzerinde oluşturacakları baskının daha da yoğunlaşmasından kaynaklı, bu korkudan dolayı başka bir isimle kendilerini ifade ediyorlar. Ya da şöyle benim kendi kimliğimle ortaya koymuş olduğum tepki göstermiş olduğum şey benim aleyhime olumsuz bir kararla sonuçlanabilir kaygısı var. Buradan kaynaklı olarak isim değişikliği yapıyorlar. (Sebahattin)

Tezer ise kişilerin sosyal medya anonim kimliklerle yer almasını olumlu bulduğuna dair düşüncelerini şu şekilde aktarıyor:

Bence ülke o kadar baskıcı o kadar nedensiz yere insanlar gözaltına alınıyor ki ben insanlara kızmıyorum. Yadırgamıyorum da. Çünkü şey her dediğin aleyhine delil olarak kullanılacak bir ülkede yaşıyoruz. İnsanlarda her şeye rağmen kendilerini ifade etmek istiyor. Her şeye rağmen bu rejime karşı bu tek adam diktatörlüğüne karşı sesini yükseltmek istiyor. Bunu kendi adı ile yapanlara hayranlık duyarız. Ama kendi adıyla yapmayıp da bir şeyler söylemek isteyenlere de neden böyle yapıyorsun? hakkı kendimde görmüyorum açıkçası. Çünkü gerçekten bu ülke faşizan uygulamalarla yönetiliyor. Faşizan uygulamalara ses çıkarmak öyle her babayiğidin açıktan ses çıkarmak her babayiğidin harcı değil. Ama gizli de olsa saklı da olsa bu sisteme karşı birileri öfke duyuyor. Önemli olan bu öfkeyi birleştirmek açık ya da saklı. (Tezer)

Görüldüğü gibi Tezer sosyal medyada damgalanmış grupların anonim kimliklerle karşı anlam üretmeye dair benimsedikleri stratejileri olumlu bulmaktadır. Kendi ismiyle sosyal medyada var olmanın yapılan paylaşımlar nedeniyle kişilere zarar verebileceğini, anonim hesaplarla dahi olsa böyle bir iklimde kişilerin kendisini ifade etmesinin bir kazanım olduğu fikrini benimsediği görülmektedir.

Sosyal medya üzerinden anonim kimliklerle bir kazanım elde edilemeyeceğini düşünenler arasında yer alan Sait Ağrı'da yaşıyor. İhraç edilmeden evvel bir hastanede Radyoloji teknisyeni olarak çalışmaktaymış. Sonrasında hayatını idame ettirmek adına birçok yolu denemiş. Sokaklarda çorap satmış, köftecilik yapmış, şu anda ise bir arkadaşının sayesinde edindiği meslek olan taksicilik üzerinden geçimini sağlıyor. Aynı zamanda uzaktan öğrenimle üniversitede eğitim hayatına devam ediyor. Kendisi gibi üniversite öğrencisi olan iki çocuğu var. Birisi bu süreçte mezun olmuş. Diğeri ise İstanbul'da öğrenimine devam ediyor ve Sait'in ihraç edilmesinin hemen ardından kaldığı yurttan atılmış. İhraç edilmesinin muhalif kimliğinden kaynaklandığını ve bununla onur duyduğunu belirtiyor. Tek endişesi ise ileriki zamanlarda güvenlik soruşturmaları nedeniyle çocuklarının geleceği üzerinde

KHK'lı olmanın olumsuz bir etki yaratması. Görüşmenin gerçekleştiği gün OHAL Komisyonu hakkında verdiği ret kararını öğrenmiş ve bundan dolayı duyduğu öfke tüm vücut diline ve anlatılarına yansıyor.

Vallahi ben hiçbir şekilde kimliğimi hiç kimseden gizlemedim. Kesinlikle kendi açık adım soyadım var. Her şeyi öyle kullandım. Hiçbir şeyden de korkmuyorum. Zaten oralara girip bir şeyler masa başı devrimciliği de yapmayı çok düşünmüyorum. İnsanların da böyle bir şey yapmalarını doğru bulmuyorum. Demek ki korkularının olduğunu düşünüyorum. Kaygılarının olduğunu düşünüyorum. Yani bu mücadelede samimi olmadıklarını düşünüyorum. Samimi insan kendini neden gizlesin. Her şeyi göze alır girer. Ya girer ya girmez. Yani ya siyahtır ya beyaz. Bence onlar gri düşünceli insanlar. (Sait)

Sait'in ifadesinin de ortaya koyduğu üzere gerek sosyal medya kullanımını gerekse kişinin damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak adına kullanılan hiçbir stratejiyi olumlu olarak değerlendirmemektedir. KHK'lı olmanın üzerine atfedilen olumsuz anlamları reddeden damgalanmaya karşı çıkmak adına bir stratejiyi benimsemektedir. Bununla beraber ihraç edilen bireyler arasında kimliklerini gizleyerek damgalanmanın etkilerinden kaçınmaya çalışan kimselerin düşüncelerinde samimi olmadığını ifade etmektedir.

Sadık'ın ifadesi de Sait'le paralellik göstererek sosyal medya üzerinden anonim hesaplar kullanılarak damgalanmaya karşı bir mücadele geliştirilemeyeceği yönünde. Bununla birlikte anlatısında damgalanmış kimselerin farklı isimler kullanmasını ya da kendi kimliklerini gizlemesini, öğrencilik yıllarında yaşadığı deneyimlerle içerisinde bulunduğu grubun terörize edilmesine yol açtığı düşüncesini ön plana çıkarıyor.

Tabii ki ben doğru bulmuyorum yani mücadele ediyorsak kendi adımızla fake hesaplarla mücadele edilmez. Daha önce üniversitedeyken öğrenci hareketi içerisinde yer aldım. Derneğimiz var öğrenci derneğimiz var. Öğrenci derneğini kendimiz terörize ediyorduk resmen. Yani telefonda konuşuyoruz diye işte dükkâna gidiyoruz, şuraya gidiyoruz. Ama derneğe gidiyoruz diyemiyoruz. Niye? Çünkü deşifre olmayalım diye. Aslında kendi kendimize orayı terörize ediyorduk. Aslında bir dernek öğrenci hareketinin işte bilimsel demokratik, öğrenci hakkını savunan bir derneği bile bu kadar rahat söylemememiz tuhafıma gitti ve sonradan bütün platformlardaki arkadaşlarla da hep bunu tartıştık. Bir mücadele edilecekse gerçek isim üzerinden mücadele edilmeli. Yani evet rumuz kullanılıyor işte orada iktidara sallanıyor. Çok bir anlam ifade etmiyor. Bizim gerçek isimlerimiz ile bir mücadele içerisinde olmamız lazım (Sadık)

Görüşmecilerin anlatılarından da anlaşılacağı üzere ihraç edilen bireylerin bir kısmı sosyal medyayı kendileri gibi damgalanmış diğer kimselerle bir araya gelmek, bilgi edinmek, deneyim paylaşımı ve karşı anlamlar üretmek adına bir araç olarak kullanmaktadır. Bir kısmı ise sosyal medya üzerinden yürütülecek mücadelelerin mevcut durumlarını değiştirmek adına olumlu bir katkı sağlamayacağı düşüncesi ile kamusal alanlarda yapılacak eylemleri benimsemektedir.

Aynı şekilde sosyal medya üzerinden anonim hesaplarla yapılan karşı anlam üretmeye dair eylemler kimileri tarafından bir strateji olarak kullanılmakta ve desteklenmektedir. Bir kısmı ise anonim hesaplar üzerinden yapılacak bu tür eylemlerin herhangi bir kazanım sağlamayacağını, mevcut durumlarını daha da zor bir hale getireceğini ifade etmektedirler.

4.5.5 Damgalanmanın Olumsuz Etkilerine Karşı Örgütlü Mücadele

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi KHK'lar ile ihraç edilen bireylerin içerisinde bulunan 4.816 kişi KESK'e bağlı sendika üyesinden oluşmaktadır. KESK'in yayınlamış olduğu 2021 Yılı Kamu Sendikal Hak İhlalleri Raporu'na göre OHAL Komisyonu bu kişiler hakkında %87'si için ret, %13'ü için ise kabul kararı vermiştir. Kararnamelerin yayınlandığı ilk günden itibaren ihraç edilen bireylerin hak ve taleplerini dile getirmek adına yürüttüğü faaliyetlerle KESK ve EĞİTİM-SEN mağdur edilmiş bireyler için siyasi temsil aracı halini almıştır. Bu bağlamda ihraç edilerek mesleklerinden olan ve toplumsal damgalanmayla karşı karşıya kalan genel grup içerisinde sendika üyeleri damgalanma ile başa çıkmak adına geliştirdikleri stratejilerde kullanmak üzere örgütlülüğün beraberinde getirdiği tecrübeye ve olanaklara sahiptir. Bu başlık altında görüşmecilerin anlatılarında öne çıkan sendikal örgütlenmenin toplumsal damgalanmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak adına geliştirilen stratejiler üzerindeki etkileri ve sunduğu imkanlara yer verilecektir.

KESK tarafından oluşturularak KHK'luların mağduriyetlerinin de yer aldığı hak ihlallerine yönelik raporlar hazırlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. Raporlarda KHK'lı bireylerin mağduriyetleri, şikayetleri, hukuki durumunun yanı sıra sendikal

faaliyetlerin önlenmesi ve ayrımcılığa da yer verilmektedir. Aynı zamanda KESK ve EĞİTİM-SEN bünyesinde düzenlenen basın açıklamaları, yürüyüşler, sokak eylemleri, mitingler yapılmış, seminerler düzenlenmiş, KHK'luların güncel durumlarını bildiren basın açıklamalarına yer verilmiştir. OHAL Komisyonunun göreve iade kararları, ihraç edilen bireylerin kişisel hikayeleri, basında yer alan haberler ve siyasilerin açıklamaları da güncel olarak sendikanın internet adresinden paylaşılmaktadır.

Damgalanan grupların hak ve taleplerini geri kazanmayı, toplumsal algıda kabullenilmiş olumsuz anlamları yapı sökülümüne uğratarak karşı anlam üretmeyi amaçlayan bu tür kolektif eylemler kavramsal çerçevede tanımını sunduğumuz destigmatizasyon kapsamında yer alan stratejilerdir. Bununla birlikte görüşmecilerin anlatılarında ortaya çıktığı haliyle herhangi bir örgütlenmeden bağımsız olan KHK'lı bireylere nazaran damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına çeşitli imkanlar sunmaktadır.

Görüşmecilerin anlatılarında ekonomik mağduriyetlerin giderilmesi adına sendikanın yaptığı düzenli aidat ödemeleri ön plana çıkarırken, iş bulma noktasında da örgütlü dayanışma damgalanmanın beraberinde yarattığı ekonomik yoksunluğu gidermek adına önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin istihdam edilme süreçleri sendika üyeleri arasındaki dayanışma ve ilişki ağları sayesinde çözüme kavuşmaktadır.

Fakat bu durum sendika içerisindeki konumu, aktifliği, ilişkilerinin yoğunluğuna göre farklılıklar göstermektedir. Sendika içerisinde aktif konumda olan bireyler dayanışma ağlarına daha fazla erişebilirken, edinmiş oldukları statü nedeniyle gündelik rutinlerinde de damgalanmanın olumsuz etkilerini diğerlerine oranla daha az hissetmektedir. İhraç sonrası ikamet değiştiren ya da sendika içerisinde daha pasif rolde bulunanlar ise sendika içerisindeki sosyal ağlardan uzak olmaları sebebiyle damgalanmanın beraberinde getirdiği sosyal dışlanmayı çok daha fazla deneyimlemektedir.

Kredi çekmedik ama EĞİTİM-SEN bize düzenli aidat ödüyor. Düzenli aidat ödendi içinde çok fazla ekonomik bir sıkıntımız olmadı. Bu dönemde biz çok fazlasıyla da dayanışma da gördük arkadaş çevremizden. Sendikadaki aidatın dışında sendikadaki

arkadaşların da desteğini çok yaşadık yani bu anlamda dayanışma çok fazla olduğu için çok ekonomik sıkıntı yaşamadık açıkçası. (Tezer)

Sendika çevresi dışındaki insanlardan öyle bir şey olmuyor ama sendikadaki arkadaşlarımız ararsa işte özel ders var derse anca özel ders bulabiliyoruz. Onun dışında da çok özel ders bulamıyoruz. Yani genelde kendi çevremizdeki insanlar bize olarak sunarsa iş bulabiliyoruz. Onun dışında düzenli bir işte çalışmadık bugüne kadar yani. (Tezer)

Tezer anlatısında birçok görüşmeci gibi ihraç edilmeleri sonrası istihdam edilememenin beraberinde getirdiği yoksulluğu sendikanın verdiği düzenli aidatlar neticesinde yaşamadığını ifade ediyor. Bununla birlikte KHK'lı olması sebebiyle özel ders verecek öğrenci bulma noktasındaki güçlükleri yine sendika bünyesinde geliştirdiği sosyal ağlar sayesinde aştığını ifade ediyor.

Mülayim ise sendika sayesinde kendisi gibi ihraç edilen KHK'lı kimselerle yaşadığı dayanışmayı şu şekilde aktarıyor:

Sonuç itibariyle dayanışmanın, örgütlü olmanın verdiği bir güven de aynı zamanda sendikalı olmak. O dayanışmayı ihraç süreci boyunca da çok gördüm yani. Neredeyse hiçbir sendikada böyle bir durum söz konusu olmamıştı. Bütün arkadaşlar elinden gelen herkes bir şekilde benimle dayanıştı yani. Beni hiç yalnız bırakmadılar onun için sendikama, sendikadaki yürütmedeki arkadaşlarıma, şubemdeki, üniversiteler şubesindeki arkadaşlarıma büyük bir minnet borcum var yani. Çok dayanışılar. O dayanışma beni çok etkiledi. Büyük bir KHK grubu arkadaşım da var. Yani hepsi ile İstanbul'dakilerin çoğuyla görüşüyorum. Şehir dışındakilerle çok irtibatım yok ama onlarla da bazen belli toplantılar Zoom üzerinden ya da başka yerden online olarak çevrimiçi olarak yapılan etkinliklerde bir araya geldik. Ama İstanbul'da bayağı bir gün içerisinde birbirimizi arayıp sorduğumuz, bayağı bir yakın ilişki kurduğumuz çok farklı iş kollarındaki arkadaşlar. Mesela sadece EĞİTİM-SEN'den değil, KESKli, TümBelSen ya da Yapıyol-Sen'deki arkadaşlar. Böyle birkaç düzenli görüştüğümüz arkadaşımız var. Güzel bir arkadaş ilişkimiz oldu. Çok teklif eden gelin beraber iş yapalım diyen KHK grubu arkadaşımız oldu. Beraber iş yapmadık. Sadece benimle İTÜ'den atılan arkadaşla iş yaptık. Ama diğerleri ile de biz de çok yardımcı olduk. Mesela mekân açıyorlardı. Sürekli oraya gidiyorduk ya da arkadaş gruplarımızı oraya götürüyorduk. Öyle bir dayanışma ağımız var yani. Hala da onu sürdürüyoruz yani. (Mülayim)

Mülayim ihraç edildiği üç buçuk yıl boyunca örgütlülüğün sağladığı imkanlar sayesinde ihraç edilmiş bireylerle çeşitli sosyal ağlar kurduğunu ve hala bu ilişkiyi sürdürdüğünü belirtiyor. Kendinin de ifadesinden anlayabileceğimiz üzere sendika içerisinde yer alması damgalanmanın olumsuz etkilerinin başında yer alan sosyal

dışlanma deneyimine engel olmuş. Bununla birlikte SGK işten çıkış kodlarında KHK'lı olarak fişlenmesine rağmen sendika içerisinde geliştirdiği sosyal ağlardan birçok iş teklifi almış. Mülayim'in anlatısından da yola çıkarak tıpkı Tezer gibi damgalanmanın yarattığı ekonomik sorunlarla başa çıkma noktasında örgütlülüğün kendisi için bir avantaj sağladığını ifade edebiliriz.

Nazım ise ihraç edilmesinin ardından yaşadığı sosyal dışlanma sonrası bulunduğu kentte EĞİTİM-SEN'in düzenlemiş olduğu basın açıklamalarının etkilerini şu sözlerle ifade ediyor:

İhraç olduğumuzun ilk yılında veya ilk bir buçuk yılında EĞİTİM-SEN'in düzenlemiş olduğu basın açıklamaları vardı. Farklı ilçelerde farklı aralıklarla yapılan basın açıklamalarıydı bunlar. Hatta sazlı sözlü oluyordu. Yani hem arkadaşlar çıkıyorlar kendilerini kalabalık karşısında nasıl bir mağduriyet yaşadıklarını ifade ediyorlardı. Hem de toplumu bilgilendiriyorlardı bu anlamda. İlk bir buçuk yıl içerisinde bu tür eylemlilikler oldu. Ve iyi ki de oldu çünkü çok zor şeyler yaşadığımız bir süreçte bu basın açıklamalarının her biri hayat öpücüğü etkisi yarattı biz de ben de en azından böyle. Çünkü olduğum yerde görev yaptığım yerde insanlar selam bile vermezken, arayıp sormazken bir anda atlayıp Çorlu'ya gidiyorsunuz basın açıklamasında yerinizi alıyorsunuz. Pankartlarınızı kaldırıyorsunuz ve kendinizi bir şekilde ifade ediyorsunuz. Ve kendiniz gibi olan arkadaşlarla bir araya geliyorsunuz, biraz dertleşiyorsunuz. Bunlar tek kelime ile hayat öpücüğü etkisi yaptı. Ama sonraki dönemde hükümetin baskısı iyice artınca bu eylemlilikler de yapılmamaya başlandı, tamamıyla kesildi diyebilirim. Artık uzun bir süredir yani diyebilirim ki 2 yıldır veya 2,5 yıldır bu tür etkinlikler yapılmıyor. Yapılmıyor, yapılıyorsa eski yani ilk zamanlarındaki gibi rağbet görür müydü? Veya insanlar yine istekli olarak katılırlar mıydı? Bundan da emin değilim açıkçası. Çünkü o günden bugüne bizim de içimizde çok şey kırıldı döküldü. Yani biz de kendi içimize çekildik. Eylemsizlik iklimin yaratıldığı içimizde baskılardan dolayı bir anlamda diyebilirim. (Nazım)

Nazım'ın anlatısında EĞİTİM-SEN'in düzenlediği basın açıklamaları KHK'luların üzerine atfedilen olumsuz anlamlara karşı anlam üretebildiği, toplumu bilgilendirmesine olanak sunan temsil alanları olarak öne çıkıyor. Bununla birlikte yaşadığı bölgede uğradığı sosyal dışlanmaya karşı kendisi gibi ihraç edilmiş kimselerle bir araya gelerek sosyalleşme anlamında bir olanak sunduğunu belirtiyor.

4.6 KHK'lı Olarak Damgalanmada Bölgeselliğin Etkisi

Bazı nitelikler belirli sosyo-kültürel bağlamlarda damga olarak karşılık bulurken, bazılarında daha olumlu karşılanabilir. Buna bağlı olarak damgalanmış bireyler sahip oldukları damganın bilgisini gizlemek ya da ifşa etmek noktasında farklı tercihlerde bulunacaktır. (Boretto, 2015) Örneğin eşcinsel evliliğin serbest olduğu Almanya'nın bazı eyaletlerinde eşcinsel bir birey cinsel kimliğini açıkça ifade ettiğinde herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmayarak destek bulabilecekken, daha kapalı toplumlarda dışlanmayla karşılaşabilir. Bu tamamen içinde bulunduğu toplumun sahip olduğu kültürel kodlar ve siyasal yapı ile alakalıdır.

Öztekin (2003: 210)'e göre siyasal kültür, bir toplumun, gerek o toplumun siyasi sistemi içinde yer alan gerekse öteki siyasal oluşumlar kabul edilen devlet, parlamento, hükümet, siyasi parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, demokrasi vb. gibi kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümüdür. Bir sosyal topluluğun (grup, ulus, vb.) siyasal düşünüş ve davranışlarını, siyasal kurumlarını ve en geniş anlamda siyasetini biçimlendiren önemli etmenlerden biri olarak, siyasal geleneklerin, eğilimlerin, duyguların ve temel düşünsel kategorilerin toplamı olarak da tanımlanabilir (Parla, 2008: 10).

Bu çerçevede KHK'lar ile ihraç edilmiş olmak bölgesel olarak farklı algılanmakta ve bunun neticesinde damgalanmış bireylere karşı sergilenen tutumlar da başkalaşmaktadır. Görüşmecilerin anlatılarında siyasal iktidara muhalif kesimin yoğunlukta olduğu, küçük nüfuslu illerde KHK ile ihraç edilmiş olmak bir nişane gibi algılanırken, iktidarın söylemlerinin karşılık bulduğu, AKP seçmeninin çoğunlukta olduğu bölgelerde damgalanmanın olumsuz etkileri daha yoğun yaşadıkları ya da böyle bir bakış geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Benzer şekilde görüşmecilerin katıldığı, Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu Diyarbakır, Tunceli gibi illerde, öncesinde uygulanan asimilasyon politikaları neticesinde etnik bir grup olarak damgalanmanın verdiği tecrübeyle bölge halkının ihraç edilen bireylere daha olumlu yaklaştıkları, onlarla dayanışma içerisinde oldukları söylenebilir.

Hocam yani biraz Çanakkale insanı bilmiyorum ne kadar tanırırsınız ama Çanakkale insanı biraz insani yönü ağır basan bir toplum. Biraz da muhalif bir kesim. Yani iktidardan uzak bir kesim. Bizim başımıza gelenleri hepsi iyi anlıyor. Çünkü çevrelerinde de var. Herkesin çevresinde bir iki kişi var artık yani. 160 bine yakın insandan bahsediyoruz. Hocam az bir rakam değil. (Sadık)

Sadık, 2019 yerel seçimlerinde ana muhalefet partisi olan CHP'nin yüzde 60 oy oranıyla seçimi kazandığı Çanakkale'de bölge halkının siyasi görüşü sebebiyle kendilerine karşı herhangi bir sosyal dışlamada bulunulmadığını, bölge halkının durumlarına karşı anlayışla yaklaştığını belirtiyor. Bununla birlikte ihraç edilen insan sayısına vurgu yaparak, bölgede yaşayan herkesin bir şekilde ihraç edilen kimseler ile yakınlığının bulunduğunu, toplumun kendilerine karşı yaklaşımlarında bunun da etkisi olduğunu ifade ediyor.

Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu Diyarbakır'da ikamet eden Orhan yine aynı şehrin bir köyünde yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş. İlkokula gidene kadar Türkçe bilmiyormuş. Lise öğrenimini öğretmen lisesinde yatılı okulda tamamladıktan sonra ODTÜ'yu kazanmış ama o günün şartları nedeniyle bırakmak zorunda kalmış. Sonra Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden mezun olarak öğretmenlik mesleğine atanmış. Eşi de kendisi gibi öğretmen. İhraç edilme nedeninin EĞİTİM-SEN'in düzenlediği 29 Aralık Grevi'ne katılması ve Kürt kimliğinden kaynaklandığını düşünüyor. OHAL Komisyonu göreve iade talebini reddetmiş. Şu an ise Bölge İdare Mahkemesi'in vereceği kararı bekliyor. Yaşadığı bölgedeki toplumun KHK'lı bireylere olan yaklaşımını şöyle aktarıyor:

Yani mesela bizim yaşadığımız bölgedeki insanların politik yapısından kaynaklı olarak bir zorluk çekmedik. Tam tersine çevremizdeki insanlar bizim onurlu bir duruşumuzun olduğunu bildiği için biz hep mutlu etti. Mesela bir hikayemi anlatayım. Bir gün berberin birine gittim. Oradan bir arkadaşım benim ihraç olduğumu öğrendi. Para veriyordum yok dedi. Abi, sen ihraçsın dedi. Ya tamam, ihracım ama ben çalışıyorum, eşim çalışıyor. Param var dedim. Bu beni o kadar mutlu etmişti. Yani bir hikâye daha anlatayım. Kasaptan et alıyordum. Çocukluk arkadaşım tesadüfen o beni tanıdı. Aslında o gün eti kendimi almıyordum. Kaynanam telefon açmıştı. Yaşlı, ona et alacaktım. Parasını vermiş. Sonra kasaya gittim para verilmiş. Kim verdi? Ya, o dedi. Biraz önce sizinle sohbet eden. Bunlar insanı mutlu ediyor. Bu dayanışmayı görüyorsun. İnsanların sana yaklaşımını görüyorsun. Dolayısıyla diyorsun ki ben onurlu bir şey yapmışım. Ben onurlu durmuşum. Yani ben yanlış yapmadım. (Orhan)

Orhan'ın anlatısında bölge halkının KHK'lı olmaktan ötürü kendisine karşı damgalayıcı bir tutum sergilemenin aksine saygı gösterdiğini, ekonomik anlamda destek vererek dayanışma sergilediğini görüyoruz. Bu tavrın damgalanma algısı üzerinde olumlu bir etki yarattığını, KHK'lı olarak damgalanmanın kendisi için bir onur nişanesi olarak yorumlamasında etken olduğunu söyleyebiliriz. Anlatısının devamında ise etkileşim halinde olduğu, farklı bölgelerde yaşayan KHK'luların deneyimlerini verdiği örneklerle aktarıyor.

Mesela ben şimdi Diyarbakır KHK sözcülüğünde de bulunuyordum. İşte Adana'da Mersin'de İç Anadolu Bölgesi'nde birçok KHK'lular ile de görüşmeler yaptım. Sonuçta bizim sendikal dönemde tanıştığım arkadaşlar. Yani çok sıkıntı... Bizim çevredekiler çok sıkıntı yaşamadılar. Diğer cenahtan yani mesela buraya gelenler var. Oradan buraya gelenler var. Çünkü niye geliyor burada kasapta ilgi görüyor, fırında ilgi görüyor. Pazara gidiyor, pazarcıdan ilgi görüyor. Diyelim ki pazarcı bunu duyduğu zaman, bir kilo vereceğine bir buçuk kilo veriyor. O duygusal bağ var yani. Çünkü karşıdaki insan. Hani diyorlar ya bizi hep ötekileştiriyorlar batıda mesela. Bu bölgenin çok şey değil. Çok duygusal. Çok hümanist. Ha kötülerini yok mu? Vardır. Her toplumda vardır. O yüzden, mesela hiç unutmam. Polis ve eşi hemşire şu an burada yaşıyor. Evini taşıdı. Ben ona bir petrolde iş buldum. Yani bir petrol şeyinde pompacı olarak iş buldum. Galiba hala da çalışıyor. Ailesi kabul etmemişti biliyor musun? Hani bize bakınca diyor ne güzel diyor. Sizin aileniz, sizinle gurur duyuyor. (Orhan)

Orhan KHK'luların sözcülüğünü yaptığı dönemlerde farklı bölgelerde yaşayan KHK'luların bulunduğu bölgenin aksine sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını türlü güçlükler yaşadıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına yaşadıkları kentleri terk ederek Diyarbakır'a yerleştiklerinin görüyoruz. Bu çerçevede Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde KHK'lı olarak damgalanmanın bir onur nişanı olarak görüldüğünü ve KHK'lı bireylere yaşadıkları olumsuzluklara karşı sosyal çevrelerini değiştirerek damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına alan açtığını söyleyebiliriz.

Tunceli'de yaşayan Ayhan ise bu bölgede yaşayan insanların KHK'lulara bakış açısını şekilde dile getiriyor:

Yani mesela Tunceli'de insanların yüzde doksanı muhalif. Hatta yani şu anda ülkeyi yönetenlerin partilerine üye olanlar da muhalif aslında. Zorunlu olarak üye olmuş insanlar. Buranın yüzde doksanı muhalif o yüzden burada sokakta hiç zorlanmadım. Diyelim yanında iş olup da bana vermeyecek bir insan yok. Ben gittiğimde işte sen.

Ama sigorta yapamayacaklar yani. Kafede inşaatta nerede çalışırsan KHK işlemiyor. Tunceli'nin genelinde böyle. (Ayhan)

Görüldüğü gibi Kürt ve siyasal iktidar muhalif insanların yoğunlukta olduğu Tunceli'de de Ayhan herhangi bir sosyal dışlanma ile karşılaşmıyor. Ancak bulunduğu bölgenin şartlarından ötürü güvencesiz işlere bırakıldığını belirtiyor.

O yüzden dışarıda bir yerde olsam hala da yani, bugün dahi İstanbul'da olsam. Ne bileyim ya da Elâzığ'a gitsem. Komşu illere gitsem diyelim bir mağazaya girdim. Mağazacı ne iş yapıyorsun dese. Ben KHK'lı öğretmenim demem. (Orhan)

Anlatısının devamında ise farklı bir bölgeye gittiğinde yaşayacağı damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına ihraç edilmiş olduğu bilgisini gizleyeceğini dile getiriyor.

Egemen Bey şunu söyleyebilirim katıldığım her ortamda, katıldığım her ortamda, girdiğim her ortamda eşimle ya da eşimle olmadan girdiğim her ortamda bas bas bağırarak istedim. Eğitim- Sen'li olduğumu yani sohbet arasında ihraç olduğumu hep araya sıkıştırmaya çalıştım. Ama kendi oturduğum yer hariç. Ben İstanbul Pendik'e bağlı bir semtte, Kaynarca'da oturuyordum. Muhafazakâr bir çevre ve o muhafazakâr çevrede tamamı ile yani tamamına yakını bu partiye, ülkeyi yöneten partiye destek veren bir insan profiline sahip burası. Burada eğer sizin ihraç olduğunuz öğrenilirse çok farklı şeylere maruz kalabilirsiniz. Çok kötü şeyleri maruz kalabilirsiniz. İlk başta ailen her sokağa çıkışında komşularına, tanıdıkları tanımadıkları herkese sorulan sorulara cevaben beni aklamak durumunda kalacaklardı. Yani kardeşim ihraç oldu ama şundan ihraç oldu gibi cevaplara maruz kalacaklardı ve bu her sokağa çıkışında tekrar edilecekti. Çünkü anlayışsız insan profiline olduğu bir yerden bahsediyorum. Yoğunlukla yüzde yetmişlerde bir bu partiye destek veren insan profiline olduğu, vatandaş profiline olduğu bir yerden bahsediyorum. Körü körüne, körü körüne inanan düşünmeden sadece beyaz ekranda duyduklarıyla hareket eden insanların olduğu bir yerden bahsediyorum. Onlar hariç yani oturdum, büyüdüğüm yer hariç her nereye gittiysek, hangi şehre gittiysek girdiğim ortamlarda mutlaka sohbet arasında ihraç olduğumu anlatmaya çalıştım. Biraz tepkimi böyle dile getirmeye çalıştım. Biraz da insanların gözlerini açmalarını istedim. Yani çevrenizdeki insanlara kulak verin. Onlar çok zor anlar, çok zor şeyler yaşıyorlar bu süreçte, ne olur önyargılı davranmayın demeye gelen bir tarzım oldu. Hala da öyle yapmaya çalışıyorum. Ama oturduğum yer hariç! (Nazım)

Nazım ise ailesinin ikamet ettiği ve AKP seçmeninin yoğunlukta olduğu bölge dışında kalan her yerde KHK ile ihraç edilmiş bir öğretmen olduğu bilgisini kasıtlı olarak dile getirdiğini böylelikle toplumsal algıda KHK'lılara atfedilen olumsuz anlamları tersine çevirmeyi amaçlayan bir strateji benimsediğini ifade ediyor.

Ailesinin yaşadığı bölgede ise ihraç edilmesinin bilinmesi halinde kendisi ile birlikte ailesinin de toplumsal dışlanmaya maruz kalacağını düşünüyor.

Görüşmecilerin anlatılarının da gösterdiği gibi KHK'lı olarak damgalanmak ülkenin farklı bölgelerinde başka anlamlar kazanmakta ve ihraç edilen bireylere karşı farklılaşan tutumlar sergilenmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada 2016-2017 yıllarında yayımlanan KHK'lar ile mesleklerinden ihraç edilen bireylerin damgalanma deneyimleri gündelik pratiklerine ve anlam dünyasına odaklanarak dramaturjik perspektiften analiz edilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar mikro alanlarda gerçekleşen etkileşimlere yoğunlaşsak da bu pratiklerin makro süreçlerde gelişen olay ve dinamiklerden bağımsız olamayacağı fikriyle KHK'lı bireylerin damgalanma süreçleri tarihsel bir çerçevelenme eşliğinde değerlendirilmiştir. Çalışmaya son verirken genel bir değerlendirme yapmak ve alan verilerinden edinilen bulgular kapsamında öne çıkan bazı noktaları yeniden hatırlamak yerinde olacaktır.

Görüşmecilerin tamamı ihraç edilmelerinin siyasi bir karar olduğunu düşünmektedir. Bununla beraber OHAL Komisyonu'nun aldığı kararların adil olamayacağını ve bu komisyonun kendilerini oyalamak adına kurulduğunu ifade etmektedirler. Görevlerine dönmelerinin ancak mevcut iktidarın değişmesiyle birlikte olacağı anlatılarında ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın bulguları KHK'lı bireylerin damgalanma ve sosyal dışlanma deneyimlerinin bazı değişkenliklere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. KHK'lı olarak damgalanma algısının yoğun bir şekilde hissedilmesi ve toplumsal dışlanmanın yaşanmasında en belirleyici faktör bölgesellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü bölümde detaylı bir şekilde değerlendirdiğimiz gibi AKP seçmeninin yoğun olduğu bölgelerde ihraç edilmiş bireylerin damgalanma algısının diğer bölgelere oranla daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte muhalif siyasi görüşe sahip, Kürt nüfusun fazlaştığı bölgelerde KHK'lı olmak damgalanmanın ötesinde itibar atfedilen bir durum olarak algılanmaktadır. Paralel olarak KHK'lı bireyler, bu bölgelerde ihraç edildiği bilgisini gizleme gereği duymazken, AKP seçmeninin yoğunlukta olduğu bölgelerde bu bilgiyi gizleyerek damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmaya yönelik stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Bu noktada

KHK'lı olarak damgalanmanın farklı siyasi kültürlerde itibar sembolüne dönüşebilen, resmî kurumlarca inşa edilmiş politik bir damga olduğunu söylemek mümkündür.

Beri taraftan araştırmaya katılan görüşmecilerden yalnızca biri ihraç edilmesinin ardından yurt dışına yerleşmiş olup, diğerleri ülke sınırları içerisinde ikamet etmektedir. Bu durum damgalanmayı anlamlandırma biçimleri üzerine yapılan değerlendirmeyi yurtiçindeki farklı bölgelerle sınırlandırmıştır.

Alan verilerinin ortaya koyduğu en önemli sonuçlarından biri de KHK'lı olarak damgalanmanın içerisinde barındırdığı farklı kimlik ve gruplardan kaynaklı kendisine has muğlaklığıdır. Bu durum kişilerin öncesinde sahip oldukları kimlikleri ön plana çıkararak KHK'lı olmakla ilgili olumsuz anlamlara karşı kimlik siyasetinin bir strateji olarak kullanmalarına sebep olmuştur.

Görüşmeciler arasında Kürt kimliği, uygulanan asimilasyon politikaları neticesinde damgalanmış bir etnik kategori olarak algılanmakta, muhalif olmakla birlikte ihraç edilmenin gerekçesi olarak görülmektedir. Barış Akademisyenleri ise genel grup içerisinde diğerlerinden farklı olarak neden ihraç edildikleri bilgisine sahiptir. Bu özellikler neticesinde KHK'lı bireyler genel grup içerisinde sembolik sınırlar çizerek alt gruplar oluşturmakta ve kendilerini diğerlerinden ayırarak "Fetöcü" etiketinden kaçınmak adına bir araç olarak kullanmaktadırlar.

EĞİTİM-SEN bünyesinde ihraç edilen bireylere ödenen dayanışma aidatları birçok görüşmeci için yaşadıkları işsizlik probleminde karşı ekonomik bir kalkan vazifesi görmüştür. Bununla birlikte yaşadıkları işsizlik probleminde karşı sendika içerisinde geliştirdikleri sosyal ağlar aracılığıyla çözüm sağladıkları görülmüştür. Bu sosyal ağlar aynı zamanda yaşadıkları toplumsal dışlanmanın beraberinde getirdiği yalnızlaşmanın da önüne geçmektedir. Örgütlü mücadele bireysel anlamda kişilerin damgalanmanın olumsuz etkilerinden korunmak adına sağladıkları imkanların yanı sıra, damgalanmaya karşı geliştirilen destigmatizasyon stratejilerinin de bir parçası oluşturur.

KESK ve EĞİTİM-SEN bünyesinde düzenlenen basın açıklamaları, mitingler, çevrimiçi ortamlardan yapılan duyurular, KHK'lı olma hali üzerine iliştirilen olumsuz anlamları yapı sökümüne uğratarak karşı anlam üretmek için bir temsil aracı olmuştur. Yaşadıkları sosyal dışlanmanın ihraç edilmelerinin ilk yıllarına oranla şiddetinin azalması sendikalar aracılığıyla yürütülen bu stratejilerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Damgalanmanın olumsuz etkilerine karşı sosyal medya kullanımı konusunda görüşmeciler farklı bakış açılarına sahiptir. Bir kısmı sosyal medyayı bilgi edinmek, diğerlerinin deneyimlerin yararlanmak, KHK'lularla bir araya gelmek için bir araç olarak kullanmaktadır. Bir kısmı ise sosyal medya üzerinden yürütülen stratejilerin içinde buldukları mevcut duruma herhangi bir fayda sağlamayacağını, mücadelelerinin kamusal alanda sürdürülmesi gerektiğini düşünmektedir.

İhraç edilmiş bireyler arasında sendika içerisinde geliştirdikleri sosyal ağlar ve konumlarının damgalanma algılarına etki eden faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Sendika içerisinde yönetici konumunda bulunanlar ve sosyal ilişkileri sıkı olanlar damgalanmadan diğerlerine oranla daha az etkilendiği, örgütle üye olmak dışında bir bağı olmayan ya da ikamet değişikliği yapan görüşmecilerin sosyal ağlardan yoksun kalması sebebiyle yalnızlaştığı ve damgayı içselleştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte yönetim kadrolarında yer alan görüşmecilerin kendi deneyimlerinden ziyade kurumsal bir dil kullanarak propagandif bir üslupla süreci anlatma eğilimde oldukları görülmüştür.

Bu çalışmada 2016-2018 yılları arasında çıkarılan OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleriyle kamudaki görevlerinden ihraç edilen bireylerin damgalanma süreçleri ve bununla başa çıkma stratejileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu çalışma KESK sendikal örgütlenme mensubu olan 21 kişi ile yapılan görüşmelerle sınırlıdır. Bunun dışında kalan KHK'larla ihraç edilmiş farklı gruplarla görüşme yapılmadığından elde edilen bulgu ve sonuçlar sadece KESK üyesi olan KHK'luların damgalanma süreçleri ve bununla başa çıkma stratejilerini izah eder niteliktedir.

Görüşmeler her ne kadar dramaturjik analiz yaklaşımı ekseninde değerlendirilse de görüşmelerin çevrimiçi ortamlarda gerçekleşmesi sebebiyle yaklaşımın genel kavramlarından olan rol, performans gibi süreçler ancak görüşmecilerin anlatılarıyla sınırlı kalmış, sahne arkasında gerçekleştirilen rol, performans gibi süreçlerin değerlendirilebilmesi, KHK'lı olarak genel topluluk içerisinde oluşan hiyerarşilerin çözümlenebilmesi adına daha geniş bir etnografi çalışması yürütmek yerinde olacaktır.

Bu çalışma KHK'lı bireylerin ihraç edildikten sonra yaşadığı damgalanma deneyimlerini başta Goffman olmak üzere damgalanma üzerine yapılan literatürden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu konu üzerine yürütülecek ileriki çalışmalarda yararlanılacak farklı terminolojilerle birlikte düşünmek, tarihselleştirmek ve karşılaştırmak bizlere konuya dair yeni perspektifler kazandıracaktır.

Alan yazınında yapılacak ileriki araştırmalarda görüşme yapılmayan grup ve bireylerle gerçekleştirilecek çalışmaların bu tezin eksik kalan taraflarını tamamlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abrams, D., Hogg, M. A., & Marques, J. M. (Eds.). (2004). *Social Psychology of Inclusion and Exclusion*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203496176>

Adler-Nissen, R. (2014). Stigma Management in International Relations: Transgressive Identities, Norms, and Order in International Society. *International Organization*, 68(1), 143–176. <https://doi.org/10.1017/S0020818313000337>

AİHM, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. K. 59061/16 (29 Kasım 2016). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-169704%22%5D%7D> Son Erişim 10 Nisan 2022

AK Parti İl Başkanı'ndan "FETÖ'cüler ne yer ne içer" tartışmalarına ilginç cevap (2016, 7 Ekim) *Yeni Akit* <https://www.yeniakit.com.tr/haber/ak-parti-il-baskanindan-fetoculer-ne-yer-ne-icer-tartismalarina-iliginc-cevap-219893.html> Erişim 10 Nisan 2022

Allport, G. W. (Gordon W., & Mazal Holocaust Collection. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley Publishing Company.

Anayasa Mahkemesi, *Barış akademisyenleri Anayasa Mahkemesi Hak İhlali Kararı*. Son Erişim 10 Nisan 2022 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-uyurulari/bildiriye-imza-atan-akademisyenlerin-cezalandirilmalari-nedeniyle-ifade-ozgurluklerinin-ihlal-edilmesi/>

Anderson, T. L., & Ripullo, F. (1996). Social Setting, Stigma Management, and Recovering *Drug Addicts*. *Humanity & Society*, 20(3), 25–43. <https://doi.org/10.1177/016059769602000304>

Avrupa Birliği Venedik Komisyonu, *Opion On Emergency Decree Laws*. (12 Aralık 2016) [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)037-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)037-tur)

Barın, T. (2019). Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması ve Sınırlanması Arasında: Kanunlaşan OHAL KHK'larının Yargısal Denetimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1–31. <https://doi.org/10.33630/ausbf.594276>

- Barış Akademisyenleri Web Sitesi, Tanıtım Metni Son Erişim 10 Nisan 2022
<https://barisicinakademisyenler.net/node/1>
- Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu - TİHV - Türkiye İnsan Hakları Vakfı. (n.d.). Retrieved June 2, 2022, <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/baris-icin-akademisyenler-guncel-durum-raporu/>
- Behçet, M. (2014). *Olağanüstü Hal Uygulaması ve Teorik Temelleri*. (Yüksek Lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Becker, S. (2015). *Outsiders Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*. Ankara: Heretik Yayınları
- Benford, R. D., & Hare, A. P. (2015). *Dramaturgical Analysis. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition*, 645–649. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.32046-3>
- Bos, A. E. R., Pryor, J. B., Reeder, G. D., & Stutterheim, S. E. (2013). *Stigma: Advances in Theory and Research*. <https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746147>, 35(1), 1–9. <https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746147>
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic (2003), *Düşünsel Bir Sosyoloji için Cevaplar*, (Çev. Nazlı Ökten), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, Pierre (2015), *Ayrim*, (Çev. Derya Fırat ve Günce Berkkurt), Heretik Yayınları, Ankara.
- Boztepe, M. (2018). Olağanüstü Hal Rejiminde Yürütmenin Düzenleyici Bir İşlemi olarak Kararnameler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 378-381.
- Budak, S. (2003). Psikoloji sözlüğü. Bilim ve Sanat.
- Burns, T. (2002). *Erving Goffman*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203205501>
- Bursell, M. (2012). Name change and destigmatization among Middle Eastern immigrants in Sweden. *Ethnic and Racial Studies*, 35(3), 471–487. <https://doi.org/10.1080/01419870.2011.589522>
- Byrne, B. M. (2001). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Cahnman, W. J. (1970). Kai T. Erikson. Wayward Puritans: A Study in the Sociology of Deviance. New York: John Wiley & Sons, 1966, XIII + 227 pp. No price indicated. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 6(4), 367–368. [https://doi.org/10.1002/1520-6696\(197010\)6:4<367::AID-JHBS2300060412>3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/1520-6696(197010)6:4<367::AID-JHBS2300060412>3.0.CO;2-3)

- Campbell, C., & Deacon, H. (2006). Unravelling the contexts of stigma: from internalisation to resistance to change. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16(6), 411–417. <https://doi.org/10.1002/casp.901>
- Charles Tilly. (2001). *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*. New York: Cambridge University.
- Clair, M., Daniel, C., & Lamont, M. (2016). Destigmatization and health: Cultural constructions and the long-term reduction of stigma. *Social Science & Medicine*, 165, 223–232. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.03.021>
- Clark, R., Anderson, N. B., Clark, V. R., & Williams, D. R. (1999). Racism as a Stressor for African Americans: A Biopsychosocial Model. *American Psychologist*, 54.
- Cohen, S. (2011). *Halk Düşmanları ve Ahlaki Panikler*. In Heretik.
- Corrigan, P. W., & Fong, M. W. M. (2014). Competing perspectives on erasing the stigma of illness: What says the dodo bird? *Social Science & Medicine*, 103, 110–117. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.05.027>
- Corrigan, P. W., & Kosyluk, K. A. (n.d.). Mental illness stigma: Types, constructs, and vehicles for change. In *The stigma of disease and disability: Understanding causes and overcoming injustices*. (pp. 35–56). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14297-003>
- Corrigan, P. W., Morris, S. B., Michaels, P. J., Rafacz, J. D., & Rüsch, N. (2012). Challenging the public stigma of mental illness: A meta-analysis of outcome studies. *Psychiatric Services*, 63(10), 963–973. <https://doi.org/10.1176/APPI.PS.201100529/ASSET/IMAGES/LARGE/963F1.JPG>
- Corrigan, P. W., & Penn, D. L. (2015). Lessons from social psychology on discrediting psychiatric stigma. *Stigma and Health*, 1(S), 2–17. <https://doi.org/10.1037/2376-6972.1.S.2>
- Corrigan, P. W., River, L. P., Lundin, R. K., Penn, D. L., Uphoff-Wasowski, K., Campion, J., Mathisen, J., Gagnon, C., Bergman, M., Goldstein, H., & Kubiak, M. A. (2001). Three Strategies for Changing Attributions about *Severe Mental Illness*. *Schizophrenia Bulletin*, 27(2), 187–195. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.schbul.a006865>
- Corrigan, P. W., & Shapiro, J. R. (2010). Measuring the impact of programs that challenge the public stigma of mental illness. *Clinical Psychology Review*, 30(8), 907–922. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.06.004>

- Corrigan, P. W., & Watson, A. C. (2002). The Paradox of Self-Stigma and Mental Illness. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 9(1), 35–53. <https://doi.org/10.1093/CLIPSY.9.1.35>
- Corrigan, P. W., & Watson, A. C. (2005). Findings from the National Comorbidity Survey on the frequency of violent behavior in individuals with psychiatric disorders. *Psychiatry Research*, 136(2–3), 153–162. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2005.06.005>
- Corrigan PW, Watson AC. (2002) The paradox of self-stigma and mental illness. *Clinical Psychology*. 2002;9(1):35–53.
- Crandall, C. S., Glor, J., & Britt, T. W. (1997). AIDS-related stigmatization: Instrumental and symbolic attitudes. *Journal of Applied Social Psychology*, 27(2), 95–123. <https://doi.org/10.1111/J.1559-1816.1997.TB00625.X>
- Crocker, J. (1999). Social Stigma and Self-Esteem: Situational Construction of Self-Worth. *Journal of Experimental Social Psychology*, 35(1), 89–107. <https://doi.org/10.1006/JESP.1998.1369>
- Crocker, J., Major, B. and Steele, C. (1998) Social Stigma. In Gilbert, D.T., Fiske, S.T. and Lindzey, G., Eds., *The Handbook of Social Psychology, 4th Edition, Vol. 2. Academic Press*, New York, 504-553. - References - Scientific Research Publishing. (n.d.).
- Crocker, J. & Major, B. (1994). Reactions to stigma: The moderating role of justifications. In M.P. Zanna & J.M. Olson (Eds.), *The Ontario Symposium: Vol. 7. The psychology of prejudice* (pp. 289-314). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Çocuğu olmadığı halde, çocuklarını "FETÖ okullarında okutmaktan" ihraç edildi Evrensel (2020, 20 Temmuz). *Evrensel* <https://www.evrensel.net/haber/409750/cocugu-olmadigi-halde-cocuklarini-feto-okullarinda-okutmaktan-ihrac-edildi> Erişim Tarihi 19.05.2022.
- Deciding What's News - *Northwestern University Press*. (n.d.). Retrieved May 29, 2022, <https://nupress.northwestern.edu/9780810161962/deciding-whats-news/>
- Druss, B. G., Marcus, S. C., Rosenheck, R. A., Olfson, M., Tanielian, T., & Pincus, H. A. (2000). Understanding Disability in Mental and General Medical Conditions. *American Journal of Psychiatry*, 157(9), 1485–1491. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.157.9.1485>
- Dotter, D. Roebuck, J.B. (1988). The Labelling Approach Re-Examined. Interactionism and the Components of Devianoo. *Deviant Behavior*, 9 (1), 19-32
- Dursun, H. (1997), “Damgalama Teorisi ve Suç”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 3-4: 309-322.

- Dünya Üniversiteler Servisi (2003 (1988)) “Lima Bildirgesi –Akademik Özerklik ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği”, *Eğitim, Bilim, Toplum*, 1(4): 88-92.
- Earl, J. (2004). Controlling protest: New directions for research on the social control of protest. *Research in Social Movements, Conflicts and Change*, 25, 55–83. [https://doi.org/10.1016/S0163-786X\(04\)25003-0](https://doi.org/10.1016/S0163-786X(04)25003-0)
- Edgley, C. (n.d.). *The drama of social life: a dramaturgical handbook*. Retrieved May 29, 2022, from <https://www.routledge.com/The-Drama-of-Social-Life-A-Dramaturgical-Handbook/Edgley/p/book/9780367606206>
- Erdoğan: 'Terör örgütü yandaşlarını vatandaşlıktan çıkarmalıyız. (2016, 16 Nisan). *BBC News Türkçe* https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160405_erdogan Erişim Tarihi 19.05.2022.
- Esen, Selin. (2008). *Karşılaştırmalı hukukta ve Türkiye’de olağanüstü hal rejimi*. Adalet Yayınevi.
- Esslin, M. (1996). *Dram Sanatının Alanı*. (Çev. Özdemir Nutku). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Feagin JR. (2009). *The White Racial Frame: Centuries of Racial Framing and Counter-Framing*. New York, Routledge
- Ferree, M. M. (2005). Soft Repression: Ridicule, Stigma, and Silencing in Gender-Based Movements. In C. Davenport, H. Johnston, & C. Mueller (Eds.), *Repression and Mobilization* (NED-New edition, Vol. 21, pp. 138–156). University of Minnesota Press.
- Fetö’nün Kamuda Beli Kırıldı. (2016, 3 Eylül). *Yeni Akit* <https://www.gazeteler.org/vakit-azetesi/2016-eylul-03/> Erişim tarihi: 08.05.2022.
- Fleishman, J.A., Sherbourne, C.D., Cleary, P.D., Wu, A.W., Crystal, S., & Hays, R.D. (2003). Patterns of coping among persons with HIV infection: Configurations, correlates, and change. *American Journal of Community Psychology*, 32, 187-204.
- Finnemore, M., & Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), 887–917. <https://doi.org/10.1162/002081898550789>
- Fleishman, J. A., Sherbourne, C. D., Cleary, P. D., Wu, A. W., Crystal, S., & Hays, R. D. (2003). Patterns of Coping Among Persons with HIV Infection: Configurations, Correlates, and Change. *American Journal of Community Psychology*, 32(1–2), 187–204. <https://doi.org/10.1023/A:1025667512009>
- Fleming, C. M., Lamont, M., & Welburn, J. S. (2012). African Americans respond to stigmatization: the meanings and salience of confronting, deflecting conflict,

- educating the ignorant and ‘managing the self.’ *Ethnic and Racial Studies*, 35(3), 400–417. <https://doi.org/10.1080/01419870.2011.589527>
- Friedman, S. R., Williams, L. D., Guarino, H., Mateu-Gelabert, P., Krawczyk, N., Hamilton, L., Walters, S. M., Ezell, J. M., Khan, M., di Iorio, J., Yang, L. H., & Earnshaw, V. A. (2022). The stigma system: How sociopolitical domination, scapegoating, and stigma shape public health. *Journal of Community Psychology*, 50(1), 385–408. <https://doi.org/10.1002/JCOP.22581>
- Gaebel, W., Rössler, W., & Sartorius, N. (2017). *The stigma of mental illness-end of the story?* Cham: Springer International Publishing.
- Gambetti, Z. (2007). Linç girişimleri, Neoliberalizm ve güvenlik devleti. *Toplum ve Bilim*, 109, 7-34.
- Gans, H. J. (2004) [1979]. *Deciding what’s news. A study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek, and time.* Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Goffman, E. (2013). *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu.* In Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar.* In Heretik Yayınları.
- Gözler, K. (2000). *Olağanüstü Yönetim Usulleri.* (Gözler, K. içinde) *Türk Anayasa Hukuku.* Ekin Kitapevi.
- Hahn, H. (1983). Paternalism and public policy. *Society*, 20(3), 36–46. <https://doi.org/10.1007/BF02700073>
- Hall, S, Critcher, C, Jefferson, T, (1978). *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order,* Critical Social Studies
- Hatzenbuehler, M. L. (2016). Structural stigma: Research evidence and implications for psychological science. *American Psychologist*, 71(8), 742–751. <https://doi.org/10.1037/amp0000068>
- Hayes, J. (2002). *Interpersonal skills at work.* New York: Routledge
- Hebl, M. R., & Dovidio, J. F. (2005). Promoting the “Social” in the Examination of Social Stigmas. *Personality and Social Psychology Review*, 9(2), 156–182. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0902_4
- Hebl, M. R., & Mannix, L. M. (2003). The weight of obesity in evaluating others: A mere proximity effect. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 28-38.
- Herek, G. M. (2007). Confronting sexual stigma and prejudice: Theory and practice. *Journal of Social Issues*, 63, 905–925.

Herek, G. M. (1999). AIDS and Stigma. *American Behavioral Scientist*, 42(7), 1106–1116. <https://doi.org/10.1177/0002764299042007004>

Herek, G. M., Gillis, J. R., & Cogan, J. C. (2009). Internalized stigma among sexual minority adults: Insights from a social psychological perspective. *Journal of Counseling Psychology*, 56(1), 32–43. <https://doi.org/10.1037/a0014672>

Hogg, M.A. and Vaughan, G.M., (2014), *Sosyal Psikoloji*, (Çev.İ. Y.-A. Gelmez) Ankara: Ütopya Yayıncılık.

İnsan Hakları Ortak Platformu. (2017) Olağanüstü Hal Durum Raporu <https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/Olaganustu-Hal-Tedbir-ve-Duze-nlemeleri-31-Agustos-2017.pdf> Erişim tarihi: 08.05.2022.

Jacoby, J. E. (1994). *Classics of criminology* (2nd ed.). Waveland Press.

Jones, E. E. (1984). *Social stigma: The psychology of marked relationships*. WH Freeman.

Jones, W. K., Weil, D., Coreil, J., & Shoush, B. (2004). Stigma: Lessons from Women1. *Emerging Infectious Diseases*, 10(11), e19–e19. https://doi.org/10.3201/eid1011.040624_07

Kaboğlu, I. O. (2002). *Özgürlükler hukuku : insan haklarının hukuksal yapısı*. İmge Kitabevi.

Kamuda 42 bin Fetöcü Daha Ayıklandı Topyekün Temizlik. (2016, 3 Eylül). *Türkiye Gazetesi*.<https://www.gazeteler.org/turkiye-gazetesi/2016-eylul-03/> Erişim tarihi: 08.05.2022.

Kamuoyuna Açık Mektup (2021,16 Mart). <https://KESK.org.tr/2021/03/16/kamuoyuna-acik-mektup/> Erişim Tarihi 19.05.2022.

Kendell, R. E. (2001). *Media madness: public images of mental illness*. By Otto F. Wahl. Rutgers University Press, distributed through The Eurospan Group, London WC2E 8LU. October 1997, 260pp. 23 b&w illustrations. ISBN 0-8135-2212-9. ISBN 0-8135-2213-7. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 11(S1), S139–S140. <https://doi.org/10.1002/CBM.475>

KESK Tüzüğü (2010, 31 Mart) KESK <https://KESK.org.tr/2010/03/31/kamu-emecileri-sendikalari-konfederasyonu-tuzugu/> Erişim tarihi: 08.05.2022.

KESK’in 29 Aralık Greviyle İlgili EĞİTİM SEN’in Başvurusunda ETUC’un Müdahil (2021, 16 Kasım). KESK <https://KESK.org.tr/2021/11/16/aihm-KESKIn-29-aralik-greviyle-iligili-egitim-senin-basvurusunda-etucun-mudahil-olmasina-karar-verdi/> Erişim tarihi: 08.05.2022.

- Kohli, R., Sane, S., Ghate, M., & Paranjape, R. (2016). Coping strategies of HIV-positive individuals and its correlation with quality of life in Pune, India. *International Social Work*, 59(2), 256–267. <https://doi.org/10.1177/0020872813519658>
- Kosyluk, K. A., Al-Khouja, M., Bink, A., Buchholz, B., Ellefson, S., Fokuo, K., Goldberg, D., Kraus, D., Leon, A., Michaels, P., Powell, K., Schmidt, A., & Corrigan, P. W. (2016). Challenging the Stigma of Mental Illness Among College Students. *Journal of Adolescent Health*, 59(3), 325–331. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.05.005>
- Kurzban, R., & Leary, M. R. (2001). Evolutionary origins of stigmatization: The functions of social exclusion. *Psychological Bulletin*, 127(2), 187–208. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.2.187>
- Lemert, E. (1967). *Human deviance, social problems and social control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Linden, A., & Klandermans, B. (2006). Stigmatization and repression of extreme-right activism in the Netherlands. *Mobilization*, 11(2), 213–228. <https://doi.org/10.17813/MAIQ.11.2.T87425625LTR5151>
- Link, B. (1983). Reward System of Psychotherapy: Implications for Inequities in Service Delivery. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(1), 61. <https://doi.org/10.2307/2136303>
- Link, B. G., Cullen, F. T., Frank, J., & Wozniak, J. F. (1987). The Social Rejection of Former Mental Patients: Understanding Why Labels Matter. *American Journal of Sociology*, 92(6), 1461–1500. <https://doi.org/10.1086/228672>
- Link, B. G., Cullen, F. T., Struening, E., Shrout, P. E., & Dohrenwend, B. P. (1989). A Modified Labeling Theory Approach to Mental Disorders: An Empirical Assessment. *American Sociological Review*, 54(3), 400. <https://doi.org/10.2307/2095613>
- Link, B. G., Mirotznic, J., & Cullen, F. T. (1991). The Effectiveness of Stigma Coping Orientations: Can Negative Consequences of Mental Illness Labeling be Avoided? *Journal of Health and Social Behavior*, 32(3), 302. <https://doi.org/10.2307/2136810>
- Link, B. G., & Phelan, J. (2014). Stigma power. *Social Science & Medicine*, 103, 24–32. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.07.035>
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 363–385. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.363>

- Mağdurlar İçin Adalet Topluluğu. (2020). 3. Yılında OHAL'in Toplumsal Maliyetleri Raporu
https://www.academia.edu/44609212/3_Y%C4%B1nda_OHALin_Toplumsal_Maliyetleri_Raporu_Updated_
- Major, B., & O'Brien, L. T. (2005). The Social Psychology of Stigma. *Annual Review of Psychology*, 56(1), 393–421.
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070137>
- Major, B., Dovidio, J. F., Link, B. G., & Calabrese, S. K. (2018). Stigma and its implications for health: Introduction and overview. In B. Major, J. F. Dovidio, & B. G. Link (Eds.), *The Oxford handbook of stigma, discrimination, and health* (pp. 3–28). Oxford University Press.
- Mak, W. W. S., & Kwok, Y. T. Y. (2010). Internalization of stigma for parents of children with autism spectrum disorder in Hong Kong. *Social Science & Medicine*, 70(12), 2045–2051. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.02.023>
- Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi » Makale » Olağanüstü Hal Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamelerin Yargısal Denetimi Üzerine. (n.d.). Retrieved May 31, 2022, from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/30773/332711>
- Martin, D.D. (2013). The drama of dissent: police, protestors, and political impressionmanagement. In: Edgley, C. (Ed.), *The Drama of Social Life: A Dramaturgical Handbook*. Ashgate, Surrey, UK, pp. 157–179.
- McCradden, M. D., Vasileva, D., Orchanian-Cheff, A., & Buchman, D. Z. (2019). Ambiguous identities of drugs and people: A scoping review of opioid-related stigma. *The International Journal on Drug Policy*, 74, 205–215.
<https://doi.org/10.1016/J.DRUGPO.2019.10.005>
- Miller, C. T., & Kaiser, C. R. (2001). A Theoretical Perspective on Coping With Stigma. *Journal of Social Issues*, 57(1), 73–92. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00202>
- Mitzen, J. (2006). Ontological security in world politics: State identity and the security dilemma. *European Journal of International Relations*, 12(3), 341–370.
<https://doi.org/10.1177/1354066106067346>
- Murray, M. D. (2005). *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time 25th Anniversary Edition* by Herbert J. Gans Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 2004. 393 pp. *American Journalism*, 22(4), 113–114. <https://doi.org/10.1080/08821127.2005.10677988>

- Neuberg, S. L., Smith, D. M., Hoffman, J. C., & Russell, F. J. (1994). When We Observe Stigmatized and “Normal” Individuals Interacting: Stigma by Association. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(2), 196–209. <https://doi.org/10.1177/0146167294202007>
- Ohal İnceleme Komisyonu. (2021). Ohal İnceleme Komisyonu: Faaliyet Raporu <https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/> Erişim tarihi: 08.05.2022.
- Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2016). T. C. Resmî Gazete, 675, 29 Ekim 2016. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161029-4.htm>
- Olağanüstü Hal İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2017). T. C. Resmî Gazete, 29957, 23 Ocak 2017.
- Oliver, M. (1992). *The Politics of Disablement*. Basingstoke: Macmillan
- Öden, M. (2009). Anayasa Mahkemesi ve Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 58(3), 659-691
- Öldükten sonra işe iade edilen KHK'lıların yakınları: "Geç gelen adaleti ne yapalım? T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. (2019, 2 Aralık). <https://t24.com.tr/haber/olduktan-sonra-ise-iade-edilen-khk-lilarin-yakinlari-gec-gelen-adaleti-ne-yapalim,850500> , Erişim tarihi: 08.05.2022.
- Özaslan Ö, Ç. B. (2017). Damgalanma Algısı Ve Sapma Davranışı İlişkisinde Kişilik Özelliklerinin Düzenley. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies JAVS)*, 3(13), 357–369. <https://doi.org/10.23929/JAVS.437>
- Özbudun, E. (2014). *Türk Anayasa Hukuku (15. Baskı)*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Öztekin, Ali. (2003). *Siyaset bilimine giriş*. 428.
- Özsoy, Ş. (2007). Cumhurbaşkanı'nın Halk Tarafından Seçilmesinin Türkiye'nin Hükümet Sistemine Olası Etkileri, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 131-161
- Parker, R., & Aggleton, P. (2003). HIV and AIDS-related stigma and discrimination: a conceptual framework and implications for action. *Social Science & Medicine*, 57(1), 13–24. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00304-0](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00304-0)
- Parla, Taha., & Atatürk, K. (2008). *Türkiye'de siyasal kültürün resmî kaynakları*.
- Perrin, E. C. (2002). *Stigma*. E. C. Perrin içinde, *Sexual Orientation in child and adolescent health care* (s. 5-21). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Petersen, L., Six, B. (2008). *Stereotype, Vorurteile und soziale Diskriminierung: Theorien, Befunde und Interventionen*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag.

- Phelan, J. C., Link, B. G., & Dovidio, J. F. (2008). Stigma and prejudice: One animal or two? *Social Science & Medicine*, 67(3), 358–367. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.03.022>
- Pinel, E. C. (1999). Stigma consciousness: The psychological legacy of social stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1), 114–128. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.1.114>
- PKK'nın suç ortakları: Hendekçi akademisyenler (2016, 12 Ocak). *Yeni Şafak* <https://www.yenisafak.com/gundem/pkknin-suc-ortaklari-hendekci-akademisyenler-2387794> Erişim Tarihi 19.05.2022.
- Policing The Crisis. Mugging, The State And Law And Order. Office of Justice Programs. (n.d.). Retrieved May 29, 2022, <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/policing-crisis-mugging-state-and-law-and-order>
- Pryor, J.B. & Reeder, G.D., (2011). HIV-related stigma. In J. C. Hall, B. J. Hall, & C. J. Cockerell, eds. *HIV/AIDS in the Post-HAART Era: manifestations, treatment, and Epidemiology* (pp. 790–806). Shelton, CT: PMPH-USA., pp. 790–806.
- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. H. Erbaş (Çev.) Ankara: Gündoğan.
- Ramasubramanian, S. (2016). Media-based Strategies to Reduce Racial Stereotypes Activated by News Stories: 84(2), 249–264. <https://doi.org/10.1177/107769900708400204>
- Ramasubramanian, S. and Yadlin-Segal, A. (2017). Media Influence on Stigma. *The International Encyclopedia of Media Effects* (pp. 1933-1940). Wiley Blackwell-ICA. | Aya Yadlin Segal and Srividya Ramasubramanian - Academia.edu. (n.d.).
- Roe, D., Lysaker, P. H., & Yanos, P. T. (n.d.). Overcoming stigma. In *The stigma of disease and disability: Understanding causes and overcoming injustices*. (pp. 269–282). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14297-014>
- Röhm, A., Hastall, M. R., & Ritterfeld, U. (2017). How Movies Shape Students' Attitudes Toward Individuals with Schizophrenia: An Exploration of the Relationships between Entertainment Experience and Stigmatization. *Issues in Mental Health Nursing*, 1–9. <https://doi.org/10.1080/01612840.2016.1257672>
- Ruggiero, K. M., & Taylor, D. M. (1997). Why Minority Group Members Perceive or Do Not Perceive the Discrimination That Confronts Them: The Role of Self-Esteem and Perceived Control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(2), 373–389. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.72.2.373>

- Rüsch, N., Angermeyer, M. C., & Corrigan, P. W. (2005). Mental illness stigma: Concepts, consequences, and initiatives to reduce stigma. *European Psychiatry*, 20(8), 529–539. <https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2005.04.004>
- Sayce, L. (1998). Stigma, discrimination and social exclusion: What's in a word? *Journal of Mental Health*, 7(4), 331–343. <https://doi.org/10.1080/09638239817932>
- Scambler, G. (1998). Stigma and disease: changing paradigms. *The Lancet*, 352(9133), 1054–1055. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(98\)08068-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(98)08068-4)
- Scambler, G., & Hopkins, A. (1990). Generating a model of epileptic stigma: The role of qualitative analysis. *Social Science & Medicine*, 30(11), 1187–1194. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(90\)90258-T](https://doi.org/10.1016/0277-9536(90)90258-T)
- Scambler, G., & Paoli, F. (2008). Health work, female sex workers and HIV/AIDS: Global and local dimensions of stigma and deviance as barriers to effective interventions. *Social Science & Medicine*, 66(8), 1848–1862. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.01.002>
- Sedat Peker'den Akademisyenlere Tehdit: Oluk Oluk Kanlarınızı Akıtacağız. (2016, 7 Ocak). *Bianet* <https://bianet.org/bianet/siyaset/171047-sedat-peker-den-akademisyenlere-tehdit-oluk-oluk-kanlarinizi-akitacagiz> Erişim Tarihi 19.05.2022.
- Schneidre, J. W. (1988). Disability as Moral Experience: Epilepsy and Self in Routine Relationships. *Journal of Social Issues*, 44(1), 63–78. <https://doi.org/10.1111/J.1540-4560.1988.TB02049.X>
- Sivaram, S., Zelaya, C., Srikrishnan, A. K., Latkin, C., Go, V. F., Solomon, S., & Celentano, D. (2009). Associations Between Social Capital and HIV Stigma in Chennai, India: Considerations for Prevention Intervention Design. *AIDS Education and Prevention*, 21(3), 233–250. <https://doi.org/10.1521/aeap.2009.21.3.233>
- Smith, P. (2007). Kültürel kuram. *Babil Yayınları*.
- Snyder, M., Omoto, A. M., & Crain, A. L. (1999). Punished for their Good Deeds: Stigmatization of AIDS Volunteers. *American Behavioral Scientist*, 42(7), 1175–1192. <https://doi.org/10.1177/0002764299042007009>
- Stafford, M. C., & Scott, R. R. (1986). Stigma, Deviance, and Social Control. In *The Dilemma of Difference* (pp. 77–91). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-7568-5_5
- Slatery, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler* (edit. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz), İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2008, s. 236-237.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (Mayıs, 2022). İşten Ayrılış Nedenlerini İçeren Kodlar. <https://uyg.sgk.gov.tr/SigortaliTescil/jsp/nedenleryeni.html>, Erişim tarihi: 08.05.2022.

- St.Clements University, (2014), Sosyal Psikoloji ve Modeller, Ankara: St.Clements University Türkiye Yayınları.
- Steele, C., & Crocker, J. (1998). Social Stigma. *Handbook of Social Psychology*, 504-553.
- Steele, C. M., & Aronson, J. (1995). Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 797–811. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.797>
- Stigmatizing the Bomb: Origins of the Nuclear Taboo | Belfer Center for Science and International Affairs. (n.d.).
- Sumner, C. (1994). *The sociology of deviance: An obituary*. Open University Press.
- Struening, E. L., Perlick, D. A., Link, B. G., Hellman, F., Herman, D., & Sirey, J. A. (2001). Stigma as a Barrier to Recovery: The Extent to Which Caregivers Believe Most People Devalue Consumers and Their Families. *Psychiatric Services*, 52(12), 1633–1638. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.52.12.1633>
- T.C. Anayasa Mahkemesi. Erişim Tarihi Haziran 2, 2022 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/25011>
- Tan, P. D. (1995). Türk Hukukunda Kanun Hükmünde Kararname Uygulaması ve Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 1-3.
- Tan, T (2017). İdare Hukuku, 6. Baskı Anayasa Değişiklikleri İşlenerek Güncellenmiş), Ankara, Turhan Kitapevi, 2017, s. 57-59.
- Tannenbaum, F. (1951). *Crime and the Community*. Columbia University Press, Newyork.
- Tannenwald, Nina (2005), “Stigmatizing the Bomb: Origins of the Nuclear Taboo”, *International Security*, cilt: 29, sayı: 4, s: 5–49.
- Taşkın, E.O. (2004). Damgalama, ayrımcılık ve ruhsal hastalık. *3P Dergisi*, 12(3), 1-18.
- Teziç, E. (2009). *Türk Anayasa Hukuku*. 13. Baskı, İstanbul: Beta yay.
- TİHV Akademi, Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi. Erişim tarihi: 08.05.2022.
www.tihvakademi.org%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2019%2F03%2FBarisicinakademisyenlervakasi.pdf&clem=1879507&chunk=true
- Turgut, Serkan. (2022). Kürt damgası. Etnik sınırlar ve başa çıkma stratejileri. İstanbul: İletişim
- Turhan, M. (1992). Olağanüstü Hallerde Çıkarılabilecek Kanun Hükmünde Kararnameler. *Amme İdaresi Dergisi*, 25(3), 13-36.

- Turhan, M. (1991). "Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri", *AnayasaYargısı Dergisi*, C.8, s.401-420.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 119-122.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmî Sitesi, Bakanlar Kurulu Toplantısı Sonrasında Yaptıkları Basın Açıklaması (2016) Son Erişim 10 Nisan 2022 <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/49706/bakanlar-kurulu-toplantisi-sonrasinda-yaptiklari-basin-aciklamasi>
- Tyler, I (2020). *Stigma: The Machinery of Inequality*, London: Zed Books.
- Tyler, I., & Slater, T. (2018). Rethinking the sociology of stigma. *The Sociological Review*, 66(4), 721–743. <https://doi.org/10.1177/0038026118777425>
- Ünlü B (2014). Türklük Sözleşmesi'nin İmzalanışı (1915-1925). *47 Mülkiye Dergisi*, 38(3), 47-81.
- van Heerden, S. C., & van der Brug, W. (2017). Demonisation and electoral support for populist radical right parties: A temporary effect. *Electoral Studies*, 47, 36–45. <https://doi.org/10.1016/J.ELECTSTUD.2017.04.002>
- van Spanje, J., & Azrout, R. (2019). Tainted Love: How Stigmatization of a Political Party in News Media Reduces Its Electoral Support. *International Journal of Public Opinion Research*, 31(2), 283–308. <https://doi.org/10.1093/IJPOR/EDY009>
- Wahl, O.F. (1995). *Media Madness: Public Images of Mental Illness* New Brunswick, NJ: Rutgers University Press
- Whiteley, A. D., Kurtz, D. L. M., & Cash, P. A. (2016). Stigma and Developmental Disabilities in Nursing Practice and Education. *Issues in Mental Health Nursing*, 37(1), 26–33. <https://doi.org/10.3109/01612840.2015.1081654>
- Winnick, T. A., & Bodkin, M. (2008). Anticipated Stigma and Stigma Management Among Those to be Labeled "Ex-con." *Deviant Behavior*, 29(4), 295–333. <https://doi.org/10.1080/01639620701588081>
- Quack, A. & Schmidt, A. (2013). *Inklusion/Exklusion: Eine multidisziplinäre einföhrung. [Inclusion/Exclusion: A multidisciplinary introduction].*
- Yaldız, Ç. (2020). Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri. *Kesit Akademi*, 24(24), 350–362. <https://doi.org/10.29228/kesit.43750>
- Yeni Akit'ten 'beklenen hamle': Tam sayfa akademisyenlerin isim listesi. (2016, 14 Ocak). *Diken* <https://www.diken.com.tr/yeni-akitten-beklenen-hamle-akademisyenlerin-tam-sayfa-isim-listesini-yayinladi/> Erişim Tarihi 19.05.2022.
- Yılmaz, C. (2020). Bourdieu'da Temel Kavramlar ve Simgesel Şiddet Analizi, *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, (1), 161 – 179.

Yuksel, M. (2010). Forced migration and the politics of internal displacement in the making of modern Turkey: The case of Dersim, 1937-1947 (Doctoral dissertation, 169 Columbia University).

Zarakol, A. (2014). What made the modern world hang together: socialisation or stigmatisation? *International Theory*, 6(2), 311–332.
<https://doi.org/10.1017/S1752971914000141>

Zürcher, E. Jan. (2009). Modernleşen Türkiye'nin tarihi = Turkey, a modern history. İletişim.

7145 Sayılı Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2018). T. C. Resmî Gazete, 30495, 31 Temmuz 2018.

6329 FETÖ'cü daha ihraç edildi. (2017, 7 Ocak). Yeni Şafak
<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2017-01-07/yeni-safak-gazetesi-manseti>
Erişim tarihi: 27.06.2021.

9064 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2016). T. C. Resmî Gazete, 29777, 21 Temmuz 2016.

EKLER

Ek A. Araştırmaya Yönelik Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

1. Öncelikle sizi tanımak isterim. Biraz kendinizden bahseder misiniz?
2. Kaç yıldır bu meslektesiniz? Neden bu mesleği seçtiniz? Hangi illerde görev yaptınız? KESK'le nasıl tanıştınız? Hangi illerde görev aldınız? Evli misiniz? Çocuk sahibi misiniz?
3. Hangi KHK ile ne zaman ihraç edildiniz? Neden dolayı ihraç edildiğinizi biliyor musunuz? İtiraz için Ohal Komisyonu'na başvurduunuz mu? Sonuç alabildiniz mi?
4. Komisyonun adil bir karar vereceğini düşünüyor musunuz?
5. İhraç kararının kalkması hayatınızı nasıl etkiler? Haberi aldığımızda ilk olarak ne yapmak istersiniz? Sizce her şey eskisi gibi olabilir mi?
6. İhraç edilmeden evvel diğer KHK'lara hakkındaki düşünceleriniz nelerdi? Sonrasında düşüncelerinizde bir farklılık oldu mu?
7. Şu an hangi işi yapıyorsunuz? Aradaki farkı biraz anlatır mısınız? Gün içerisinde neler düşünüyorsunuz mesela? Hakkınızdaki kararın kalkması durumunda eski mesleğinize döner misiniz?
8. Gerek pandemi döneminde gerek öncesinde herhangi bir ekonomik yardım ya da kredi alabildiniz mi? Ne gibi sorunlar yaşadınız?
9. Peki ya çevreniz onlara borçlandınız mı? Bu durum size ne hissettiriyor?
10. KHK'lı olduğunuz için iş bulmakta ne gibi zorluklar yaşadınız? Başvurular öncesi çekinceleriniz neler oluyor? İş başvurularında görüşme öncesinde reddedileceğinizi düşünüyor musunuz? Sizi böyle düşünmeye yöneltten bir olay var mı?
11. İkametinizde bir değişiklik oldu mu? Mahallenizde komşular, esnaf Khk'lı olduğunuzu biliyor mu? Siz mi söylediniz? Ya da gizleme ihtiyacı duyduunuz mu?
12. Girdiğiniz sosyal mecralarda ihraç edildiğiniz öğrenildiğinde size karşı bir tepki geliştiğini hissettiniz mi? İhraç edildiğinizi ifade ederken bir çekince duyuyor musunuz? Bu size ne hissettiriyor?

13. İhraç edildiğiniz için görüşmediğiniz arkadaşlarınız oldu mu? Bunu siz mi istediniz yoksa onlar mı sizden uzaklaştı? Sizce sebepleri nedir?
14. Aile, akraba ve arkadaşlık ilişkilerinizden bahsedelim biraz... Aile ve akraba ilişkilerine bağlı biri misiniz? Yaşanılan olaylar ilişkilerinizi nasıl etkiledi?
15. Çevrenizin ailenize karşı tutumlarında bir farklılık oldu mu? Örneğin çocuklarınız okulda ya da arkadaşları arasında bir problem yaşad mı?
16. Süreç içerisinde romantik bir ilişki yaşadınız mı? Partnerinize içinde bulunduğunuz durumunuzu açıkça ifade edebildiniz mi?
17. Sizin gibi mağdur edilmiş kişilerle dostluklar kurdunuz mu? Onlarla her ortamda bulunuyor musunuz?
18. Herhangi bir atölye, ya da kursa (dil, meslek vb.) katıldınız mı? Bu gibi yeni girdiğiniz ortamlarda Khk'lı olduğunuzu sakladınız mı?
19. Bu dönem içerisinde en büyük başarınız nedir?
20. Mağduriyetlerinizin giderilmesi adına birçok oluşum ve dernek kuruldu? Bunları nasıl değerlendiriyorsunuz? Hangilerinden haberiniz var?
21. Televizyon- gazete ya da sosyal medyada Khklar ile ilgili bir habere rastladığımızda ne hissediyorsunuz? Güncel olarak bu haberleri takip ediyor musunuz?
22. Herhangi bir isim değişikliği yaptınız mı? Ya da ihraç sonrası edindiğiniz bir rumuz var mı? Mesela sosyal medyada anonim bir hesap oluşturduunuz mu? Sizce sosyal medya ortamında insanlar neden kimliklerini gizlemek zorunda hisseder?
23. Son olarak biraz da gündelik rutinleriniz üzerindeki değişikliklerden bahsedelim? Eskiden nasıl sosyalleşirdiniz? Müdavimi olduğunuz bir kafe, bar ya da kıraathane gibi yerler var mıydı? Bunlar değişti mi?

DEMOGRAFİK BİLGİLER

İSİM SOYAD:

1. Doğum tarihi:
2. Doğum yeriniz:
3. Cinsiyetiniz:
5. Medeni Durumunuz:
6. Çocuğunuz var mı? Kaç tane? Yaşları?
7. Eğitim durumunuz:
8. Eğitiminize devam ediyorsanız düzeyini belirtiniz?
9. Mesleğiniz:

ÖZGEÇMİŞ

İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü'nden mezun oldu. Farklı tiyatrolarda reji asistanı, yönetmen yardımcısı ve dramaturg olarak çalıştı. Çalışmalarına kimlik, alana özgü tiyatro alanlarında devam etmektedir.